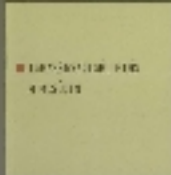

Kiv. árnyalat
2007/2
Ára: 300 Ft

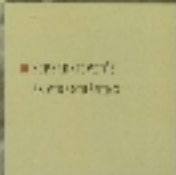
CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **ÁRNYALAT**
TÉRNYELT
KÖZÖSSÉGI ÉS
KÖZTUDAT

■ **ÁRNYALAT** ÉS
KÖZTUDAT

■ **ÁRNYALAT**
KÖZTUDAT

■ **ÁRNYALAT**
KÖZTUDAT
KÖZTUDAT ÉS
KÖZTUDAT

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Herczog Mária: Az iskola dolga? 4

■ FÓKUSZBAN

- Gyórfi Éva: Aproposó: A Kábítószer és Kábítószerfüggőség Európai Megfigyelő Központjának (EMCDDA) 2004-es jelentése 7

■ MÉRLEG

- Barcsi Antal–Beőthy–Fehér László: A mentori rendszer alkalmazása a gyermekvédelmi szakellátásban 19

■ NÉZŐPONT

- Pongrácz Erzsébet: Tarthatatlan kapcsolat 25

■ SEGÍTŐ KAMERA

- Bartha Éva: A videotrénings helye a gyermekjóléti ellátásban 31
- Szilvási Léna: Sok vagy kevés? Hiperaktivitás és videotrénings 33

■ ESETTANULMÁNY

- Seres Anetta: Önállósodásra ösztönözve 37

■ AJÁNLÓ

- Kende Ágnes: A gyermekhez utat találni.
Könyvismertetés a Fejéről a talpára – Ismeretek a cigányságról a cigánységért című kötetéről 43
- Kiss Anna: Ne parázz! Ismerd meg a sérült emberek világát! 45

■ BEMUTATJUK

- Gyórfi Éva: Mindenki írja egy kicsit
A FIKSZ program bemutatása a programban képzett nevelőszülőkkel
és trénerekkel készült interjúk alapján 46

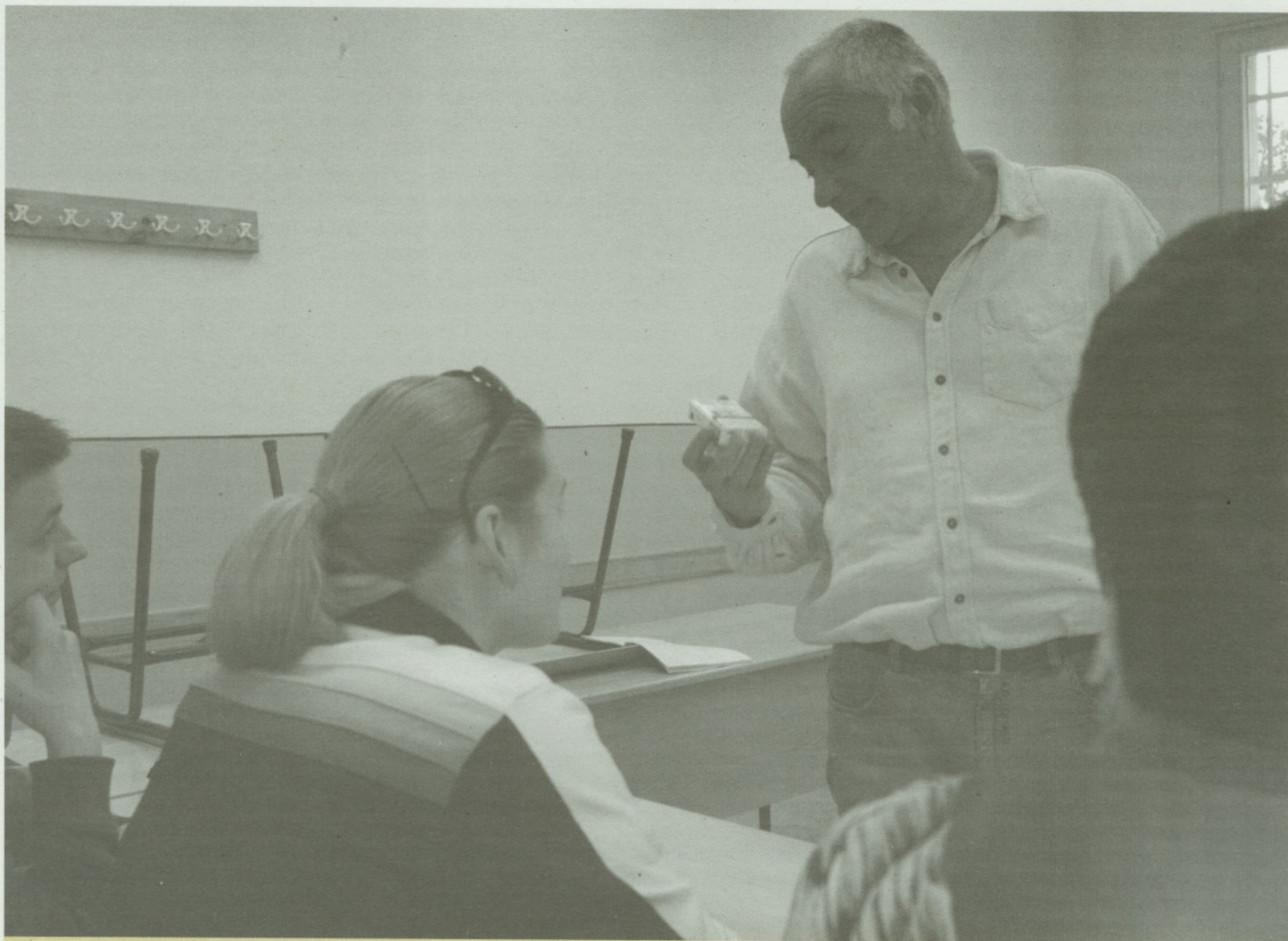
■ IRODALMI JOGESETEK

- Kiss Anna: A jó elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig...
Igazságszolgáltatás a mesében 52

■ MOZAIK

56

Az iskola dolga!?

Nagy port kavart az iskolai büfék készleteinek tervezett megváltoztatása. Sok okos érv hangzott el mellette, néhány cinikus, túlzottan megengedőnek tűnő és a dolgot túldimenzionálnak, vagy kevésbé fontosnak tekintő, ellene. Én örülök annak, ha az iskolai büfékben – is – figyelnek a gyerekek egészségére, tudatosabbá és jobbá akarják tenni a gyerekek étkezési szokásait. Nagy bajnak tartom, hogy sem a szülők, sem a gyerekekkel foglalkozók nagy része nem rendelkezik minimális táplálkozástudományi ismeretekkel sem, aminek következtében nem tudnak jó példát mutatni a megfelelő szokások kialakításában. Abszurd például, hogy nem tudja a felnőttek többsége, hogy a kólafélékben annyi koffein van, mint a kávéban, nem csoda, ha a gyerek „fegyelmehetetlené” válik, mint ahogy a tartósítószer és a színezékek használatának összefüggését a hiperaktivitással, allergiával sem ismerik. Szinte hihetetlen, de kevésbé ismert a rostokban gazdag táplálkozás hiányának, a fehér lisztben, cukorban, zsírban viszont nagyon is dús étkezésnek a súlyos következménye a magyar lakosság és a gyerekek körében (túlsúly, súlyos emésztési problémák, nagy számú emésztőrendszeri betegség, életveszélyes következmények). Az is igaz, hogy az – igazán – egészséges élelmiszereknek s táplálkozási szokásoknak nincs esélye a reklámozott termékekkel szemben, és persze számtalan szakmai vita is folyik arról, hogy mi rossz, elég jó

és optimális. Az is igaz, hogy míg a drogoktól az iskolák és gyerekintézmények nagy része fél, és félti is a gyerekeket, a táplálkozással összefüggő problémákról nemigen esik szó. Van azonban néhány nem csak táplálkozási szempont, amire érdemes lenne odafigyelni, ha egyszer a büfék okán kipattant ez a vita:

Az iskolai büfé kínálata nagyon fontos „üzenete” lehet az iskolának, de régen rossz, ha ott akarjuk elkezdni a gyerekek megfelelő ízlésének kialakítását. Nagyon hiányzik a szülők és a szakemberek, a közvélemény korrekt és nem piaci szempontú tájékoztatása, orientálása.

Az evés csak nagyon kis részben szól a magunkhoz vett táplálékról, sokkal jelentősebbek azok az érzések, beidegződések, szokások, amelyek az evéshez és az ételhez társul-

nak. Ezek alapvetően az anyához, a családi szokásokhoz kapcsolódnak, másrészt nagyon szoros kapcsolatban vannak a szeretet-adás, elfogadás és ezek hiányának pótlásával is, ezért kell kiemelten figyelni a kémiai összetevők és életani hatások mellett a lélektani vonatkozásokra is (lásd még elhízás, kényszeres és unalomból evés, alkohol, drog és dohányzás szoros, bár nem mindenki számára nyilvánvaló összefüggése).

Kérdéses, hogy mit sikerül megvalósítani a mindenképpen támogatandó tervekben, ha az iskolában dolgozók – pedagógusok, technikai személyzet, kiemelten a büfések, konyhások, gyermekélelmiszerrel foglalkozók – maguk nem kapnak elég segítséget saját étkezési szokásaik megváltoztatásához, és ahhoz, hogy meggyőzően képviseljék az új irányzatot, és persze a gyerekeknek is olyan meggyőző és belátható információkra, élményekre van szükségük, ami nem ellenállást, hanem kíváncsiságot, változást generál.

Miközben viszonylag egyszerűnek látszik az iskolai büfék megregulázása, a Parlament 2004. decemberében a Költségvetési Törvény tárgyalásába csomagolva megváltoztatta a Köznevelési Törvényt és a korábban kötelező iskolai gyermekvédelmi felelősök foglalkoztatását szabadon választhatóvá tette. Ennek következtében lehet, hogy a büfében nem lesznek az egészségre káros élelmiszerek, de akár sok száz ezer különféle okból veszélyeztetett gyerek számára még az a szerény esély is elvész, hogy legalább valamiféle segítségre számíthasson, ha szegénység, bántalmazás, személyes problémák okán támaszra, szakember segítségére lenne szüksége.

Vagyis azt sugallja ez a döntés, hogy a sokféle szociális és pszichés veszélyeztetettség mellett fontosabb az iskolai büfék étel választéka. Különös döntés, még ha tudható is, hogy nem az Oktatási Minisztériumon múlt az iskolai gyermekvédelem meggyengítése. Az 1993. évi LXXIX. törvény a Köznevelésről 1. sz. mellékletében meghatározta a nevelési-oktatási intézményekben foglalkoztatott vezetőket és alkalmazottakat ajánlott, illetve kötelező létszámát (a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak az iskolában és kollégiumban), illetve 2. pontjában (gyermek- és ifjúságvédelmi felelős), az eredeti, 2005. január 1-jéig hatályos szöveg szerint: 0,5 fő alkalmazásának kötelezettségét az iskolatípusnak megfelelően, pszichológiai, szociális munkás végzettséggel és szakképzettséggel rendelkező szakember általános iskolában, középiskolában és szakiskolában.

A módosítás szerint 2005. január 1-jétől: 1 fő (nem kötelező), általános iskolában, középiskolában, szakiskolában.

A változtatás azért is rendkívül meglepő, mert ugyanazon a parlamenti ülésen fogadták el a gyermekvédelmi törvény módosítását, amely szerint a gyerek bármiféle fizikai bántalmazása tilos. Márpedig ahhoz, hogy ez ne csak a jogszabály szövegének változását, hanem a mindennapi gyereknevelési szokások átalakulását is szolgálja, elengedhetetlenül szükség lenne – több más mellett – az iskolai gyermekvédelmi felelősök munkájára.

Az is érdekes, hogy míg a büfében áruházi ételek és italok ügye több hétig fenntartotta a média érdeklődését, az iskolai gyermekvédelem kérdéséről sem méltatták, és a gyerekverés tilalma is alig keltett izgalmat.

Az iskolák egy jelentős része annak ellenére nem folytatott értékelhető gyermekvédelmi munkát, hogy a múlt év végéig ezt számukra a Köznevelési Törvény előírta. Nem kétséges persze, hogy a jogszabály eddig is jelezte, hogy nem kívánja igazán komolyan venni ezt a tevékenységet, mivel elegendőnek találta rész munkaidőben ellátni ezt a feladatot, és nem írta elő a szakirányú – szociális munkás, szociálpedagógus – végzettséget, a pedagógust is gyermekvédelmi szakembernek tekintve. Az is nyilvánvaló volt, hogy sok iskolában a tantestület elfogadhatatlannak tartja saját munkájának, teljesítményének bármiféle értékelését, bírálatát, és végképp nem fogadja ezt el nem pedagógus végzettségű, szemléletű kollégától.

Az is egyértelműnek látszik, hogy nehéz elfogadtatni a szülő és a gyerek kompetens voltát, azt a szükséges szemléletváltást, ami esélyt adna arra, hogy partneri, egymás mellé rendelt viszonyban vitassák meg szülők, gyerekek, iskolai szakemberek a legjobb módszert, formát, iskolai rendet.

Az iskolai gyermekvédelem gyakran lenézett, szükségtelennek tartott, vagy éppen nem az iskola feladatai között számon tartott feladatai jól látható eredményt hoztak. A legtöbb helyen pedagógus végzettségű kollégák vállalták magukra, elhivatottságból, érdeklődésből, vagy más lehetőség híján ezt a speciális munkát. A rendelkezésre álló egyetlen felmérés¹ szerint 2001-ben az iskolák 96%-ában volt kijelölt gyermekvédelmi felelős, de a kis létszámú iskoláknak csak 22%-ában. A megbízottak 28%-a látta el feladatát pedagógus és gyermekvédelmi beosztásban, míg 54% félállásban (két vagy több iskola tett ki egy állást.) A feladatokat végzőknek 74%-a pedagógus végzettségű és 12%-a szociális szakember, 4%-a fejlesztő- vagy gyógypedagógus.

Az iskolák és pedagógusok egy – reméljük kisebb – része számára nem tűnik az iskolai gyermekvédelem fontos feladatnak, illetve kevésbé tisztázott mit is jelent, milyen feladatokat, szakmai ismereteket kíván. A tipikus helyzetekben az iskola, a nevelőtestület azt várja, hogy a gyerek „konyhakészen” érkezzen az iskolába, vagyis legyen tiszta, gondozott, motivált, jól nevelt, és mind a felszerelése, mind pedig a leckéje, tudása rendben legyen.

Az egyik alapvető problémát nyilvánvalóan az jelenti, hogy nem tisztázott pontosan mi a feladata az iskolának, a pedagógusnak, mi nem, hogyan lehet és kell viszonyulni ahhoz a gyerekhez és családjához, aki nehézségekkel küzd, akár szociális, akár egészségügyi, akár lélektani szempontból. Mi a teendő, ha a gyerek speciális szükségletei folytán – deprivált társadalmi helyzet, fogyatékos, akkut krízis – nem képes az „átlagos”, „elfogadható” kategóriának megfelelni. Biztosan nem lehet addig eredményes iskolai gyermekvédelemről, sőt iskolai eredményességről sem beszélni, amíg szakmai vitákban, együtt gondolkodva ki nem kristályosodik, hogy mi legyen, mi lehet az iskola feladata és mi nem. Ezen

¹ Maros Katalin – Tóth Olga: *Iskolai gyermekvédelem, Kapocs, 2002/3. szám*

túl persze abban is közös álláspontra kellene jutni, hogy akkor a fennmaradó problémákat ki oldja meg.

Mindennapos feszültséget okoz sok száz iskolában a tanulók viselkedése, felkészületlensége, a szülők és a tanárok közötti kommunikáció hiánya, zavara, az osztályt zavaró, a tanítást, tanulást akadályozó fegyelmetlenség, erőszak, motivátlanság, felkészületlenség. A pedagógus társadalom leggyakoribb és eddig sajnálatosan többnyire elfogadott reakciója az volt, hogy meg kell szabadulni azoktól a gyerekektől, akik akadályozzák a többiek munkáját, a tanár tevékenységét. Nagyon gyakran érzi a pedagógus magát kompetensnek, illetékesnek ezeknek a helyzeteknek a kezelésében, de sajnos a hazai gyakorlat szerint ez nehezen vállalható el. Ritkán mondja ki, vagy fordul segítségért a tanár azokban az esetekben, ha nyilvánvaló, hogy a szülővel nehéz, vagy lehetetlen szót érteni, ha a gyerek nem motiválható, felborítja az osztály rendjét.

Ebben a helyzetben meggyőződésem szerint az egyetlen lehetséges megoldás az, ha a szakmai szervezetek kérik az iskolai gyermekvédelem helyzetének vizsgálatát, újra átgondolják a szakemberek minél szélesebb körének bevonásával, hogy mi segítene a leginkább gyerekeknek, pedagógusnak, szülőnek a leginkább és ezen információk alapján kérik az Oktatási Minisztériumot, illetve az Országgyűlést, hogy ismét módosítsa ezt a szabályt. A gyerekek elhanyagolásának és bántal-

mazásának a megfelelő szakmai, intézményi segítség hiánya, vagy elmulasztása legalább olyan súlyos forrása lehet, mint a családon belül történő erőszak. A helyzetet rontja, hogy ebben az esetben éppen a gyerekek védelmére szervezett és fenntartott rendszer a bántalmazó.

Herczog Mária

Apropó: A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központjának (EMCDDA) 2004-es jelentése

■ ÚJ DROGHULLÁM EURÓPÁBAN?

Magyarországon a kábítószerrel való visszaélés elkövetési magatartásait tekintve a legjellemzőbb elkövetési magatartás a fogyasztás: 2003-ban az elkövetők 32,7%-a ellen indítottak a hatóságok eljárást kizárólag kábítószer-fogyasztás miatt. Jó ideje köztudott, hogy hazánk a kábítószer-kereskedelemben mára már nem csupán tranzit ország, hanem célország is. Mint a 2004-es Magyarországi kábítószer-helyzetet elemző Jelentés fogalmaz: „a legtöbb kábítószer az úgynevezett Balkán útvonalon – főként török és koszovói albán nemzetiségű szervezett bűnözői csoportok közreműködésével – halad keresztül hazánkon. Ezen a csatornán csempészik a heroint az arany félhold országai-ból Nyugat-Európába.”¹

Azok a számok, amelyeket Georges Estienevart, a Kábítószer- és Kábítószer-fogyasztás Európai Megfigyelőállomásának igazgatója 2003 októberében a nyilvánosság elé tárt,² drámaiak voltak. A 2004. évi Jelentés sem fest pozitívabb képet. E jelentések nyomán megjelent tanulmányok egyöntetűen megállapítják: az Európai Unióban eddig még soha nem fogyasztottak ennyi kábítószerrel a fiatalok. Már 2000-ben is erre tekintettel hoztak létre az EU tagállamai egy Cselekvési Tervet, amelynek célja a 18 éven aluliak drogfogyasztásának jelentős csökkentése volt. Ennek ellenére mind többen hangoztatják, hogy „a nyitott határok Európájában” a drogpolitika kudarcot vallott, még mielőtt igazából elkezdődött volna. Nem véletlen, hogy az EU a 2005-2012 közötti időszakra megújuló drogstratégiát és új cselekvési tervet hirdetett meg. A kannabisz miatt kezelést igénylő fiatalok növekvő számának hátteréről készült friss EMCDDA jelentés³ és egy a témával részletesen foglalkozó Spiegel tanulmány⁴ ismertetünk, tekintettel arra, hogy Németország bizonyos mutatói több szempontból is „elől járnak” e területen. Győrfi Éva összefoglalója.

■ ELGONDOLKODTATÓ ADATOK

A 15 éves dán fiatalok 89%-a volt már egyszer berúgva, épp úgy, ahogy a finn és brit fiatalok 75%-a is. Nem jobb a helyzet az illegális drogok területén sem. Az EU-ban megkérdezett iskolások 55%-a válaszolta egy felmérés során, hogy minden nehézség nélkül be tudják szerezni a hasist, vagy marihuánát az iskolájuk környékén. Közülük közel minden másodikat megkínálták már kábítószerrel.

A svájci, a hollandiai és a svédországi tapasztalatok azt mutatják, hogy a diákok drogfogyasztása mindenekelett a társadalmi klímától függ.

A svájci drogpolitika sikeres, pragmatikus és jó példaként szolgálhat. Mára például már Németországban is sztenderddé vált a svájci „négy pillér” modell: a megelőzés, terápia, kárenyhítés és represszió. A WHO egy tavalyi felmérése szerint a németországi 15 éves fiatalok 49,1%-a került már kapcsolatba a kannabisszal, ez pedig rekordnak számít a vizsgált 33 ország között. És ennek hátterében több más országban is zajlik a szétszakadási folyamat: a kannabisz fogyasztás legalizálását ellenzők és támogatók táborára.

Számos európai ország tapasztalata, hogy egyre több fiatalok, sőt gyermek szív kannabiszt gyakorlatilag a teljes szétesésig. Amióta a túlnemesített, „extra ütős” füvet szívják – mint a Spi-

egel megállapítja –, emelkedik az egy egész életre szóló pszichés károsodást szenvedett súlyos függők száma.

Az új típusú kábítószeres karriert riadtan figyelik a szülők és a terapeuták: a diákok egyre korábban „szállnak el”, s éveken át rendszeresen üt ki magukat marihuánával. Számos fiatalokkal készült interjúból kiderül, hogy eleinte csak a szórakozás kedvéért, aztán már muszájból kell rendszeresen az első óra után (!) elszívni egy füves cigit. A tét pedig nő: helyenként a fiatal függők már minden óra után a hasispipa köré gyűlnek, hogy kibírják valahogy a következő órát.

A 2004 tavaszán felmért 14 éven felüli hamburgi diákok 13,4%-a már szívott füves cigit osztálykirándulásokon. Éppen 7% azoknak az aránya, akik a tanítás előtt, vagy a szünetekben szoktak szívni.

A Spiegelben idézett pedagógusoktól ilyeneket lehet hallani: „A hetedik és nyolcadik osztályosok között olyan ez, mint va-

¹ Forrás: www.icsszem.hu

² Lásd: Család, Gyermek, Ifjúság 2003/5.: Az európai drog-probléma legutóbbi fejleményei

³ Forrás: <http://annualreport.emcdda.eu.int> <http://ecdda.knqwest.pt>

⁴ Eredeti megjelenés: Der Spiegel 06/27-28/2004, p.70-84, Rainer Leurs, Cordula Meyer, Conny Neumann, Caroline Schmidt, Andreas Ulrich: „Ein Joint für die Grosse Pause”, fordította: Dénes Veronika

lami járvány, ami rohamosan terjed.” „Itt a tanár csak ámuldozni tud. Ez már tömegjelenség.”

Ma azok az új kliensek foglalkoztatják a pszichiátereket és terapeutákat Európa nagy részén, akik nagyon korán, 12-13 évesen szoktak rá, és 17 éves korukra már igazán mélyre kerültek. Napjainkban például Németországban kb. 15 ezer füves fordul évente a drogambulanciákhoz, ötször annyian, mint tíz évvel ezelőtt. Ez a nagyságrend a kábítószerügy területén elterjedt, egyes tévhitek korrekcióját teszi szükségessé. Ezek közül a legnagyobb az, hogy az oly ártalmatlannak mondott kannabisz – az évtized slágerdrogja- napjainkban jóval veszélyesebb, mint a boldog hippis időkben volt: ma ugyanis kb. ötször annyi a hatóanyagtartalma. A magas hatásfokú fű, amelyet a kendernövény virágzatából nyert marihuánaként vagy a gyantájából nyert hasisként szívnak, megbetegíthet, legrosszabb esetben az életpályát, vagy akár az egész életet is tönkretelheti.

Az egyik legfontosabb változás például az, hogy ma már nemcsak baráti körben, társaságban, partikon, diszkókban szívják a hasist, az „elkövetési hely” egyre gyakrabban az iskolaudvar.

A kábítószerfüggés vélt visszaszorulása sokkal inkább jelenti annak a privátszférába történt visszavonulását. A mai fiatal drogosok szobáikban, illetve a pszichiátriák zárt ajtajai mögött vegetálnak. Egyre több a fiatalok, s mindent kipróbálnak, ami jön: ecstasyt, amphetamint, varázsgombát, s ahhoz még alkoholt isznak, s mindezek mellett leginkább a fűvet szívják. Aztán jönnek a rémképek: pókok másznak körbe-körbe a fejükben, éles metsző hangok parancsolnak abszurd dolgokat nekik. Innen aztán egyenes az út a gyermekpszichiátria zárt osztályára, gyakran több hónapra.

A Spiegel szerint bizonyos tudósok élnek a gyanúperrel, hogy a széles körben ártalmatlannak tartott természetes drogok néhány esetben skizofréniához vezethetnek. Lehetséges, hogy a kannabisz áldozatai egy társadalmi méretű tévedés áldozatai is? Sokan ma is rendíthetetlenül hirdetik a drogok legalizálását. Néhány szülő nosztalgiával emlékezik vissza az első füves cigire, 1968-ra, s maguk a gyermekek is nyíltan hangoztatják: „Az alkohol sokkal veszélyesebb”.

A kezelési központok számos EU-tagállamban a kannabisz-fogyasztók számának növekedéséről számoltak be. Összességében, a heroin után a kannabisz a második leggyakrabban említett kábítószer, amely miatt a fogyasztók segítségét kérik.

Ez a trend tükröződik az EMCDDA, az Európai Unió lisszaboni székhelyű kábítószerügyi központja által közzétett 2004-es Éves Jelentésben, amely az EU és Norvégia kábítószer-helyzetéről ad átfogó helyzetelemzést. A „annabisz-probléma összefüggéseit” külön kiemelve a jelentés megvizsgálja a világviszonylatban leggyakrabban előállított, árult és fogyasztott illegális drog miatti kezelés iránti növekvő igénnyel összefüggő kérdéseket is.

„Közegészségügyi szempontból rendkívül fontos annak megértése, hogy sok európai országban miért jelenik meg egyre több kannabisz-fogyasztó a kezelőhelyeken – mondta Marcel Reimen, az EMCDDA elnöke.

– Pusztán azért, mert gyakorlatilag valamennyi EU tagállamban növekszik a kannabisz fogyasztása? Vagy más tényezők is

szerepet játszanak benne, mint például a fogyasztás változó mintázata, a nagyobb hatóanyagtartalom, a jobb adatszolgáltatás, vagy egyes országok intézkedései annak érdekében, hogy a kannabisz-fogyasztókat a büntető igazságszolgáltatásból a kezelési és szociális ellátó rendszerek felé tereljék? Ha megfelelően akarunk reagálni a kannabisz-fogyasztásra, rendkívül fontos, hogy megértsük ezeket a kérdéseket.”

A Magyarországi kábítószer-helyzetet elemző Jelentésben (2004.) közzétettek⁵ szerint a felnőtt népesség körében (18-65 éves) országos reprezentatív mintán végzett kutatás alapján a tiltott szer fogyasztás mutatóinak emelkedése látható (a 2001. évi 7,7%-ról 2003-ban 11,4%-ra emelkedett). A növekedés a felnőtt körében – hasonlóan a fiatalok körében tapasztalható szerhasználati szokások megváltozásához – elsősorban a marihuána fogyasztás növekedéséből adódott. A Jelentésben hivatkozott iskolás és fiatalok populációjában (ez a 14-16 éves korosztályt jelenti) végzett vizsgálatok szerint az első szer kipróbálásának időpontja leggyakrabban a 14-15. életév volt. A középiskolásokról rendelkezésre álló adatok alapján megállapítja, hogy Magyarországon a kilencvenes évtized második felében, az évtized elejéhez képest több mint egynegyedével növekedett a visszaélésszerű gyógyszerhasználat mutatója is.

■ A FOGYASZTÁS JELLEGZETESSÉGEI: NÖVEKszik A RENDSZERES ÉS INTENZÍV KANNABISZ-FOGYASZTÁS

A legtöbb kannabisz-fogyasztó csak alkalmanként, vagy korlátozott ideig használja az anyagot. Felmerült azonban, hogy egy kicsi, de jelentős csoport, elsősorban fiatal férfiak, intenzíven használják a kábítószer, és ezeknek a fogyasztóknak növekedhet a száma. Az EMCDDA durva becslése szerint az EU-ban akár 3 millió is lehet a kannabiszt naponta fogyasztók száma.

A Jelentés alapján a legtöbb országban a jelenlegi becslések szerint a fiatal felnőttek (15-34 éves korcsoport) 3-12%-a, az összes felnőtt népesség 1-7%-a (15-64 éves korcsoport) fogyasztott kannabiszt a felmérést megelőző 30 napban; a legmagasabb becslést adatokról a Cseh Köztársaságban, Spanyolországban, Franciaországban, Írországban és az Egyesült Királyságban számoltak be. A felmérések szerint a fiatal felnőttek 0,9-3,7%-a használja intenzíven a kábítószer (naponta vagy majdnem naponta). A fiatal férfiak körében a napi rendszerességű fogyasztás aránya magasabb: egy Franciaországban, a 17-19 éves korcsoportban végzett éves felmérés szerint a napi fogyasztók aránya a fiúk és a lányok között 9,2%, illetve 3,3%.

A Spiegel-cikk egyik hivatkozott tanulmánya szerint Németországban legalább minden negyedik fiatalok fogyasztott már valamilyen illegális drogot, szinte valamennyien marihuánát vagy hasist. 1993-ban még csak minden hatodik. A magas növekedési ráta miatt egyes hivatalnokok extrémnek tekintik a fiatal kannabisz-fogyasztók problémáját más drogfogyasztók-

⁵ forrás: www.icsszem.hu

hoz képest. A cikk szerint ezzel a problémával a németek nincsenek egyedül. Szinte valamennyi európai államban nőtt az elmúlt években a 15-16 éves fiatalok kannabisz-fogyasztása, és pedig gyors ütemben. Éppígy nőtt a kezelésre jelentkező függők aránya is – ahogyan azt a Münchener Terápiakutató Intézet közölte.

A német droggutató Baumgärtner idézve a cikk megállapítja, hogy az erős füvesek nagyon korán kezdik (pl. a frankfurti kannabisz-fogyasztók 17%-a 14 éves kora előtt sodorta az első füves cigit), hiszen az anyag a gyerekek számára is könnyen hozzáférhető. Gyakran fejlesztenek ki – ők maguk – kemény, egészen új fogyasztható példányokat. És ez már nem a régebbi idők joint-szertartásait eleveníti fel: itt már csak az fontos, hogy minél tovább tartson a kábulat. A „hatvannyolcasoknak” a füvezés a fogyasztói társadalom elleni tiltakozás egyik kifejezési módja volt, politikai, vagy legalábbis annak hitt lázadás, a világgal való szembefordulás eszköze. A mai fogyasztók egyre fiatalabbak, s leginkább csak egyet akarnak: a lehető leggyorsabban kimenekülni a világból.

Az EMCDDA ezzel szemben – kissé meglepő módon – nem tárt fel nyilvánvaló bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy közvetlen összefüggés lenne a kannabisz rendszeres és intenzív fogyasztásának növekedése, és a kezelési igény növekedése között. A jelentés szerint az erre vonatkozó adatok elégtelenek, így az összefüggés sem zárható ki. Indokoltak további kutatások azal kapcsolatban, hogy a kannabisz-fogyasztóknál milyen mértékben alakulnak ki olyan egészségi és szociális problémák, amelyek miatt segítséget kérhetnek.

Európa más országaihoz hasonlóan, Magyarországon is egyre inkább a marihuána válik a legelterjedtebb droggá a fiatalok körében. Míg azonban a kilencvenes évtized első felében nem különült el jelentősen a többi szer használatát minősítő mutatóktól, a gyakoriságra vonatkozó adatok pedig kifejezetten azt támasztották alá, hogy a fogyasztás megmarad a kipróbálás szintjén, az elmúlt években az adatok a marihuána-fogyasztás kiemelkedő elterjedtségét mutatják. A droghelyzet-elemző Jelentés részletesen kifejti, hogy a marihuánán kívül jelentős még az LSD és más hallucinogének, az amfetaminok valamint az ecstasy elterjedtsége, viszont ezeket a szereket a marihuánához képest jóval kevesebben próbálták ki (átlagosan minden huszadik-huszonötödik középiskolás). A heroin, a crack, és a kokain esetében is két-háromszoros a növekedés. Ezeknek a szerekeknek az elterjedtsége azonban ma is csak 1-2% körül mozog. Az elmúlt években egyre inkább a többféle szerrel való párhuzamos próbálkozás vált jellemzővé a Jelentés szerint. Az elsőnek használt szer – Magyarországon is – az esetek több mint háromnegyedében valamilyen kannabisz származék (77%-ban először marihuánát vagy hasist próbáltak ki). Minden huszadik-huszonötödik használó kezdett ecstasyval, vagy amfetaminnal. Elenyésző arányban használtak először crack-et, kokaint, illetve valamilyen opiátot, s a Jelentésben hivatkozott kutatás szerint a válasszolók egyike sem jelzett az első fogyasztással kapcsolatban heroin használatot. Az általános- és középiskolában tanuló fiatalok körében az elmúlt években végzett kutatások eredményei a tiltott szerfogyasztás határozott, bár eltérő intenzitású növekedését mutatják a kilencvenes évek közepétől kezdődően. És a

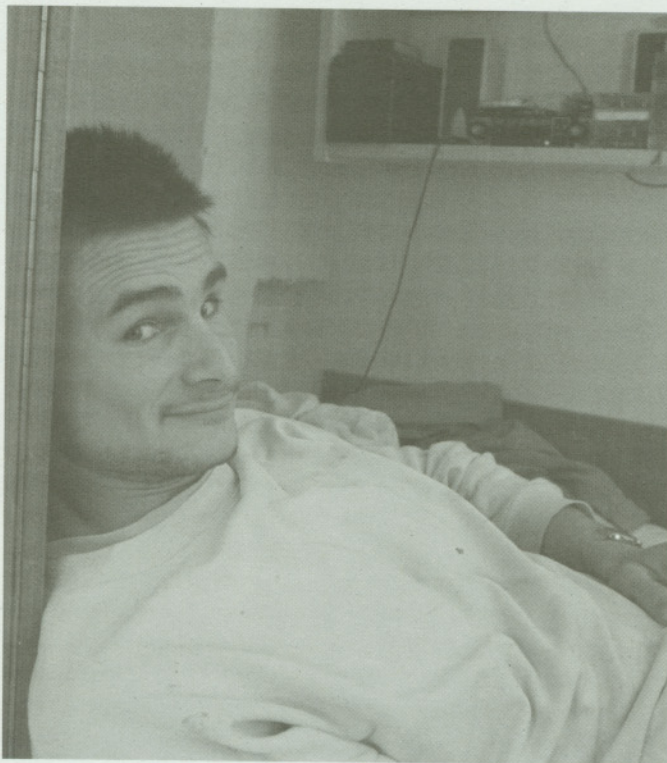

növekedés – legalábbis a Budapestre rendelkezésre álló, szintén a Jelentésben idézett, 2003. évi adatok szerint – tovább folytatódik, bár ma már elsősorban a marihuána-fogyasztás növekedéséből adódik, és a nagyobb gyakoriságú fogyasztásra utaló adatokban is megmutatkozik. Ugyanakkor valamennyi rendelkezésre álló kutatási eredmény azt mutatja, hogy a drogot próbáló, iskolában tanuló fiatalok többsége ma is elsősorban próbálkozó vagy alkalmi fogyasztó. Valamennyi, a hivatalos országjelentésben hivatkozott kutatási konzekvencia a kannabisz-félék dominanciája mellett a visszaélő szerű gyógyszerfogyasztás elterjedtségét emeli ki, különösen a lányok körében.

■ A KANNABISZ HATÓANYAGTARTALMA: HATÁSOSABB LETT A SZER?

Felmerült, hogy a kannabisz-problémák miatt kezelést igénylő személyek növekvő száma részben a kábítószer hatóanyagtartalmának növekedésével függ össze. Egyes jelentések azt állítják, hogy a napjainkban beszerezhető kannabisz akár tízszer nagyobb hatóanyagtartalommal is rendelkezhet, mint a múltban. A Jelentés a rendelkezésre álló adatokra alapozott közelmúltbeli tudományos megállapításokra támaszkodva tisztázza a kérdést⁶.

⁶ An overview of cannabis potency in Europe, EMCDDA Insights No 6, 2004. Készítette: Dr. Leslie A. King, Paul Griffiths és Chloe Carpentier irányításával (EMCDDA) (Letölthető: <http://www.emcdda.eu.int>). A kannabisz-termékek az európai országokban tapasztalt hatóanyagtartalmára vonatkozó információkat a témába vágó tudományos és szakirodalom áttekintése, az EU-tagállamok jelentései (a 14. statisztikai tábla adatait az EMCDDA-Reitox európai kábítószer-monitorozó rendszerhez való hozzájárulásuk részeként nyújtják be), valamint a kijelölt igazságügyi, toxikológiai és kábítószer bevizsgálásával foglalkozó szakértőkhöz eljuttatott különleges kérdőívek alapján állították össze. A tanulmány készítésében 13 EU-tagállam szakértői működtek közre.

A fű az európai piac egy részére főként a hollandiai üvegházakból érkezik. Kedvelt fajta a „Super Skunk”. A túlnemesített növényeket magasfrekvenciájú lámpákkal, computeres öntözőrendszerrel és tápoldatokkal termesztik. Ezeknek a növényeknek már semmi közük a hippik balkonjain nevelt növényekhez.

A Spiegel-cikk szerzői szerint akkoriban a kábítóanyagoknak, a Tetrahydrocannabinol (THC) a növényekben lévő hányada csak 2-3% volt. Ehhez képest a Hamburgban 2003-ban lefoglalt anyagok hatóanyag-tartalma átlagosan 10,8%. De a 20%-os hatóanyag-tartalom is gyakori. (Még a 70-es évek híres-hírheft, Afganisztánból származó legjobb hasisának hatóanyag-tartalma sem haladta meg a 8%-ot.)

Ehhez járul a technikai eszközök célirányos fejlesztése: hogy az anyag gyorsabban jusson az agyba, kedveltek a „blubber”-nek nevezett vízpipák, amelyekben lehül a füst. Még keményebben hat a „bong”, ami egy nagyobb vízpipa, amelynek segítségével a füst lökészerűen kerül a tüdőbe.

Az EMCDDA szerint azonban, ha kiszámítjuk az európai piacon beszerezhető kannabisz-készítmények össz-hatóerejét, nem sok bizonyítékunk van a hatóerő jelentős növekedésére. Ennek az lehet az oka, hogy a legtöbb EU tagállamban az importált kannabisz uralja a piacot (növényi formában és gyantaként), és a tényleges hatóanyag-tartalom több éven át viszonylag stabil maradt (6-8%). Hollandia az egyetlen ország, ahol a tényleges hatóanyag-tartalom jelentős növekedése volt tapasztalható (a becslések szerint 16%), ami teljes mértékben a házilag, intenzív öntözéssel termesztett kannabisz-növény fogyasztásában bekövetkezett relatív növekedésnek tudható be.

A kannabisz növény zárt térben történő termesztése a legtöbb, sőt csaknem valamennyi európai országban előfordul; összességében konzekvensen nagyobb hatóanyag-tartalmat eredményez, gyakran kétszer-háromszor akkora, mint az

észak-afrikai, karibi vagy távol-keleti országokból behozott kannabisz-növény esetében. A házilag termesztett nagy hatóanyag-tartalmú kannabisz-növény piaci részesedése az EU-ban csekélynek tekinthető, bár egyes országokban ez a részarány növekvőben van. Hollandiában a becslések szerint, a belföldi kannabisz-piac több mint felét helyben termesztett kannabisz teszi ki.

Még nem világos, hogy a nagy hatóerejű kannabisz fogyasztás milyen mértékben jár együtt nagyobb egészségügyi kockázatokkal, de a negatív hatás zárható ki – közölte az EMCDDA. Akut egészségügyi problémák – például pánikrohamok és kisebb pszichológiai problémák – a mainál gyakoribbá válhatnak a nagy hatóanyag-tartalmú kannabiszt fogyasztók körében, és ez visszahathat a kezelés iránti igényre is. Emiatt az elkövetkező években előtérbe kellene helyezni a hatóanyag-tartalom, a piac és az egészségügyi problémák tartós figyelemmel kísérését.

„Ne keltsünk túl nagy riadalmat, de nem is lehetünk igazán nyugodtak a jelenleg beszerezhető kannabisz hatóanyag-tartalma miatt” – mondta diplomatikusan Georges Estievenart, az EMCDDA igazgatója. „A nagy hatóanyag-tartalmú kannabisz piaci részesedése még viszonylag csekély, de ez változhat, valódi aggodalmat keltve a közegészségügyre gyakorolt negatív hatása miatt.”

Mint a hazai kábítószer-helyzetet elemző Jelentés megállapítja, az amfetaminok átlagos tisztasága Magyarországon 2003-ban nem változott a megelőző adathoz képest. A legjelentősebb hatóanyag-tartalom-növekedést a marihuána esetében észlelték (40%), míg a heroin és a kokain esetében csökkent az utcán megjelent szerek tisztasága (62,5% illetve 33%-kal).

■ NÖVEKEDÉST MUTATNAK A KEZELÉSI ADATOK – DE JELENTŐS ELTÉRÉSEK MUTATKOZNAK AZ EGYES ORSZÁGOK KÖZÖTT

Az EU-ban működő ambuláns kezelőhelyek összegyűjtött új adatai azt mutatják, hogy az összes, kezelést igénybe vevő kliens mintegy 12%-a, és az új kliensek 30%-a a kannabisz-fogyasztást jelölte meg fő kábítószer-problémájaként. A kezelési rendszerben nyilvántartásba vett kábítószer-fogyasztók száma az 1990-es évek közepe óta folyamatosan növekszik; akkoriban az új kezelési igénynek mindössze 9%-a kapcsolódott a kannabiszhoz (1996-os adatok).

Görögország és az Egyesült Királyság kivételével valamennyi adatszolgáltató ország jelezte, hogy a kezelésre jelentkező összes új kliensek között némileg növekedett a kannabisz-fogyasztók aránya, bár a kép közel sem kiegyenlített. Ez nemcsak a segítséget kérők számában mutatkozó különbségekre vezethető vissza, hanem a szolgáltatások kínálatában, valamint a jelenlegi gyakorlatában mutatkozó különbségekre is.

Tudható, hogy a kender-kultusz már régóta jelen van a fiatalok kultúrájában.

De a kenderparádé kulisszái mögött élő 15 ezer fiatalról – akik évente a füvezés okozta tüneteik miatt segítséget kérve keresik fel a drogtanácsadókat –, egyszerűen megfedkeznek –

szögezi le a Spiegel, a németországi helyzetet értékelve. Egyharmaduk igazán nehéz eset, ők a „kannabisz roncok”, akik már napi tíz szál joint-nál tartanak, ahogyan a Münchener Terápiakutató Intézet munkatársa, Roland Simon állítja a cikkben. A segítségre szorulóknak tényleges száma ennél lényegesen magasabb. A kannabisz-függőknek csak 14%-a vesz igénybe segítséget, és ezeket a függőket egyáltalán nem vigasztalja az a tény, hogy a kannabiszt kipróbálók 90%-a, sőt a rendszeres füvezők többsége is nagyobb probléma nélkül le tud állni a fűről – idéz kutatásokat a cikk. A kannabisz látszólag kiirihthatatlan mítosza a társadalomra veszélyesség felismerését is képes megakadályozni. A diákok jobbnak tartják a fűvet az alkoholnál és a cigarettánál. Mondván, hogy az békés, inspiráló és természetes anyag. Egy ennyire kritikátlan, egyoldalú hozzáállás a lehetséges fogyasztási kockázatok figyelmen kívül hagyásához vezethet – panaszokot a kutatók a cikk szerzőinek.

A kannabisz-fogyasztás miatt kezelésre jelentkező új kliensek százalékos aránya Németországban a legmagasabb (48%) és Litvániában a legalacsonyabb. Dániában, Franciaországban, Finnországban és Svédországban ez az arány legalább egyharmad, a Cseh Köztársaságban, Hollandiában, Spanyolországban és Szlovéniában meghaladja a 20%-ot. Összességében a kannabisz miatti kezelési igény növekedése az új EU-tagállamokban kevésbé szembeszökő, bár egyes országokban növekedés észlelhető.

■ TEHETETLEN POLITIKA: KÁBULAT HATÁROK NÉLKÜL

Az európai országok tapasztalatai azt mutatják: a drogfogyasztás növekszik – a politika pedig mindenütt tehetetlen. Hollandiában például évtizedek óta az a félelem határozta meg a drogpolitikát, hogy a tilalmak inkább serkentik, mintsem fékezik a drogfogyasztást, mivel a tiltás a fiatalok számára csak izgalmasabbá, vonzóbbá teszi a drogot. Amióta a kormányzat a 70-es évek óta de facto nem bünteti a kannabisz-fogyasztást – a holland drogpolitika a legszabadabb, legnagyobb mértékben Európában.

A Spiegel által idézett Marijke Bonts, a maastrichti Mondrian Zorggroep tanácsadója szerint a szabályozás előnye nyilvánvaló: „Sokkal könnyebben dolgozunk a felvilágosításban, ha a téma már nem tabu a fiatalok számára.” Csakhogy a cikk szerzői állítják: a holland fiatalok sem többet, sem kevesebbet nem fogyasztanak, mint németországi társaik. Az a remény tehát, hogy a hollandiai coffee shopok gyakorlata – a kapható könnyű drogok szabad vásárlása – visszatartja a fiatalokat a heroin és kokain fogyasztásától – meghiúsult. Ezen a területen is hasonló a függő betegek aránya, mint Németországban – von párhuzamot a cikk.

A Spiegel megemlíti e helyen még a svédeket – drogellenes harcukkal a represszív drogpolitika példájául szolgálnak –, akiket a nemzetközi összehasonlítás igazol: a 15 éves korosztály tagjai közül alig minden huszadik fogyasztott csak a WHO tanulmány szerint kannabiszt. De összességében, valamennyi kábítószerrel tekintve ott is növekszik a fogyasztás. Egy érdekes ténymegállapítást is tesz a cikk: a csekély mértékű kannabisz-fogyasztás ellenére több ember hal meg kábítószerrel Svédország-

ban, mint Hollandiában. A cikkben hivatkozott szakvélemények a széles körben elterjedt amfetamin használatot teszik felelőssé, valamint az alkoholfogyasztást, ami az EU határok megnyitása óta 30%-kal növekedett. Egyelőre az illegális drogok esetében is egyre kevésbé működik a kínálat elfojtásának stratégiája. Sőt: csökkennek az árak...

■ A KEZELÉS ALATT ÁLLÓ KANNABISZ-FOGYASZTÓK PROFILJA: 45% TANULÓ

A Spiegel által hivatkozott, a Frankfurter Egyetem Drogkutató Központjának vizsgálata szerint az összes frankfurti tanuló közül minden második, a diákok 50%-a kipróbálta már a kannabiszt, ötödrészüket jelenleg is fogyasztó, a diákok 4%-a lélegzi be az édeskés felhőt akár naponta is. A svéd szakértők szigorú kritériumrendszerének megfelelően ők már súlyos függőknek tekinthetők.

Az EMCDDA megállapította, hogy a másféle kábítószerrel miatt kezeltelkek összehasonlítva, az új kannabisz-fogyasztó kliensek többnyire fiatalabbak (átlagosan 22-23 évesek) és túlnyomó részben férfiak (83%). A nagyon fiatalok csak viszonylag kis számban fordulnak a kezelőhelyekhez, de azok között, akik ezt megteszik, gyakran a kannabisz az elsődleges problémát okozó kábítószer. A 15 év alattiak körében csaknem a teljes kezelési igény (80%) erre vezethető vissza, míg a 15-19 éves korú kliensek körében ez az arány 40%.

„Egyre kevesebb szakértő akarja elfogadni, hogy a fiatalok kannabisz-függő roncokat egyszerűen le lehessen írni, mint a liberális társadalom mellékvesztését. Cél: a drogba való beállás időpontjának késleltetése. Hihetetlenül sokat számít ugyanis minden így nyert fél esztendő is. Érvényes ez a dohányzásra is, amit a szakértők egyenesen „beszálló drognak” tartanak” – írja a Spiegel. A közelmúltban megjelent tanulmányra utalva említi azt az összefüggést, miszerint a nemdohányzó diákoknak csak a 2%-a füvezik, míg a rendszeres dohányosoknak 38,4%-a! Éppen ezért a dohányzás elleni kampányok a kannabisz prevenciót is szolgálják. A cikkben szereplő szakemberek felismerték, hogy a nagyon korán kábítószerrel rombolt fiatal agy szabályosan be lesz programozva erre a szenvedélyre: minél később próbálják ki a gyerekek a drogot, annál nagyobb lesz az esélye, hogy a függés kialakulása előtt abba tudják hagyni. Óriási tehát a különbség aszerint, hogy a fiatalok 15 vagy 18 évesen szívják el az első joint-ot.

Mint a hazai Jelentés leszögezi, a magyarországi kutatások azt mutatják, hogy az első tiltott szer kipróbálásának életkora leggyakrabban a 14.-15. életév, ami a korábbi évek eredményeihez képest egyértelműen azt jelzi, hogy a fiatalok egyre korábban „szállnak be”.

Az már köztudott, hogy az ecstasy tartósan károsítja az agy szinapszisait. Öt évvel az utolsó tablettá bevétele után még mindig lassult a gondolkodás. Hogy a mai extra-ütős marihuánával mi a helyzet, nem tudjuk még. Kutatni kellene azt, hogy a hosszú időn át füvezők agyállománya vajon sérült-e láthatóan. Az első állatkísérletek leginkább a pubertáskorúak agyával kapcsolatban történhetősúlyos károkat engednek következtetni. (Brémai kutatási programokat bemutatva a Spiegel leírja, hogy

az egyik kutatóállomáson fiatal és felnőtt patkányoknak adtak be naponta annyi THC hatóanyagot, amennyit 1 db joint tartalmaz. A felnőtt állatok szokásos módon viselkedtek, a pubertáskorúak figyelmen kívül és kedvtelenek lettek. Ezek olyan magatartás-jegyek, melyek a rémlátomásoktól gyötört lelkibeteg embereknek is megfigyelhetők. A fiatal patkányok akkor váltak újból normálissá, amikor kaptak egy neuroleptikumot. Ez ahhoz a gyógyszer-családdhoz tartozik, amellyel a skizofrén betegeket kezelik. A kísérlet azokat a tudósokat erősíti meg, akik már ma is az elképzelhető legrettentőbb következményekre figyelmeztetik a kannabisz-fogyasztókat.)

A 2004-es EMCDDA Jelentés arról számol be, hogy a kezelés alatt álló kannabisz-fogyasztó kliensek 45%-a tanuló, a más kábítószerrel miatti problémákkal kezelteknél ez 8%-os arány; 24%-uknak munkaviszonya van, ami szöges ellentétben áll a heroin miatt kezelt kliensekkel, akik nagyrészt munkanélküliek. A kannabisz miatt kezelt kliensek nagyobb valószínűséggel számolnak be stabil életkörülményekről, és feltehetően sokan még a szüleikkel laknak. A legtöbb kannabisz-fogyasztó a családja vagy barátai révén, a szociális ellátórendszeren vagy a büntetőigazságszolgáltatáson keresztül jut el a kezelésbe, és kevésbé valószínű a bekerülés saját kezdeményezésre.

A kezelésre felvett európai heroin-fogyasztók többsége (84%) naponta használja a szert. A kannabisz esetében a fogyasztók fele rendszeresen (36% naponta, 17% hetente 2-6 alkalommal) él a kábítószerrel. A fogyasztók másik fele ennél ritkább fogyasztásról számol be: 15%-uk ritkábban fordul a kábítószerhez, mint hetente, 28%-uk pedig a kezelés megkezdését megelőző hónapban nem fogyasztott.

A kezelés alatt állók között a napi kannabisz-fogyasztók aránya **Hollandiában** a legmagasabb (80%), míg az alkalmi fogyasztók aránya **Németországban** a legmagasabb (41%) – és itt a legmagasabb az új kannabisz-fogyasztók aránya is.

A Spiegel szerint a továbbra is tanácstalan és kétségbeesett szülők azt kérdik: miért? Általában a társaságot és a rossz barátokat teszik felelőssé csemetéik függőségének kialakulásáért. A többek által is kimondott igazság nehezen elviselhető: függő senki sem lesz „véletlenül”. Jól körülírhatók a függőség okai, van köztük néhány, melyeket a szülők is befolyásolhatnak: a fiatalok életkörülményei, nevelésük és nagy mértékben pszichés problémáik, főleg, ha azokat nem ismerték fel és nem kezelték. „A páciensek 80%-nál – idézi a cikk Martin Jung főorvost – a függőség kialakulásának hátterében más pszichés és szociális zavar áll.” Öntudatos fiatalok, akik nem félnek az élettől, ritkán lesznek drogfüggők. Aki pusztán kíváncsiságból vagy a társasági öröm kedvéért szív, többnyire gyorsan megunja, és újból céljai felé fordul, végzi majd a dolgát, ahogy érdekei kívánják, akkor is, ha addig időnként szívott is több-kevesebb hasist.

A szakértők egyetértenek abban, hogy a függőség egyáltalán nem főként testi tünetek együttese. Úgy becsülik, hogy Németországban az aktuális kannabisz-fogyasztók mintegy 5%-a függő. Sokan szenvednek megvonási tünetekben, mint pl. alvászavarok, belső nyugtalanság, hullámokban jelentkező izzadás. Leginkább azonban a csillapíthatatlan anyag utáni vágy kínozza őket, ami minden szándék és józan ész ellenére arra késztet, hogy újrakezdjék. (Függőnek az tekinthető, aki a káros körülmé-

nyekkel nem törődve képtelen leállni, akinek egyre több anyagra van szüksége, hogy még valami hatást elérhessen, és aki a fontos dolgait egyszerűen elhanyagolja.) Mindenekelőtt a bizonytalan és különösen érzékeny gyerekek érintettek, akik magányosak, vagy akiket elnyomnak. A drog lehetőséget kínál számukra, hogy gyengeségüket elrejtessék és tartozhassanak valahova. Minden áron.

A tinik megpróbálták a depressziók, szorongások, hiperaktivitás és táplálkozási zavarok okozta gyöttrő fájdalomkon drogokkal enyhíteni – hangsúlyozza a Hamburgi Egyetemi Klinika munkatársának véleményét a lap. Aztán kifejti, hogy a kábulatba menekülés azt a törődést, segítséget pótolja, amit ezek a fiatalok az érzelmileg sivár családokban nem kapnak meg. Ezért kezelik velük együtt, ha erre mód nyílik Klinikájukon a szülőket is. A pszichológusok hangsúlyozzák, hogy a már többé-kevésbé ellenőrzés alá vont függőség okát kell megszüntetni. A családterápiás kezdeményezés egyelőre még szokatlan Németországban. A pszichiátriák gyakran nem veszik fel a függő betegeket, a drogklinikák pedig a pszichés betegségben szenvedőket. Egy-egy. A fiatalok függőknél azonban összemossádnak ezek a hatások, s ez gyakran válik az átfogó kezelés akadályává – vonja le a konklúzióját a Spiegel, és hosszasan megmutatja személyes történeteiken keresztül azokat a fiatalokat, akik a történet tulajdonképpeni főszereplői. Lássuk őket közelebbről!

■ ÚJ TÍPUSÚ DROGKARRIEREK

Bastian

„Már hosszú ideje nem értette a böblingeni szöke, fürtös hajú iskolás fiú, hogy mi van vele. Persze, hogy szív, vallotta be a 18 éves srác akkori tanárának, Andreas Wiest-nek, akiben megbízt, és akitől segítséget kért, hozzátevé azonban, hogy „azért nincs olyan nagy gáz”. Csak éppen reggelente túlságosan erőltelen volt, hogy kikeljen az ágyból. Annyira, hogy gyakran nem is ment iskolába. Az osztályzatai hirtelen romlani kezdtek. Azok, akik segíteni szeretnének rajta, attól félnek, hogy a fiú már menthetetlen. Még csak 18 éves, és már most szinte semmi esélye az életben.

Bastian még csak tizenkettő volt, amikor az iskolaudvar dohányzó sarkában egy nagyfiú az első füves cigit a kezébe nyomta. Eleinte kizárólag csak szép volt: a virágok sárgája sárgább volt a megszokottnál, ő pedig felette élvezte az öt eltöltött energiát. A marihuána eleinte csak a hétköznapi állandó része volt, később már az volt maga a hétköznapi. Ma már rögtön a felkelés után szívja el Bastian az első joe-t. Egy elvonó kezelést már maga mögött tudhat. Kétheti méregtelenítés s, amikor azon túl jutott, újból szívni kezdett. Hiábavaló volt az egész! Pedig szeretne továbbtanulni, közgazdaságtant például. Hogy aztán segíthessen szegény országokon. Ehelyett azonban naphosszat fekszik csak az ágyban, a tanévzáró vizgát is elhalasztotta „Nem bírok kikeveredni ebből, s ezt az akarathányt, gyengeséget gyűlölöm magamban. Undorodom magamtól, különben nem is szívnék.” Így aztán szív tovább.

A szülők – törekvő emberek, teli jó szándékkal. Három gyermek, három autó, drága utazások. Most tanácstalanok. Az egye-

temi végzettségű anyát mardossa a lelkiismeret: mit kellett volna tennie, hogy a gyerekei önállóbbak legyenek. Az apa kétségbe van esve. „A gyerekekben egyszer csak elpattan valami, mi meg képtelenek vagyunk megakadályozni.”

Samantha

„S vajon a dán határ-közeli kis faluban élő általános iskolás Samanthának is saját magának kellett volna tudnia, hogy mit tett? Amikor 9 évesen felhajtotta az első vodkát, vagy amikor 11 évesen már naponta füvezett? „Ott helyben tök könnyű volt anyaghoz jutni, a végén már jól kiismertem magam.” – mondta. Amikor a zsebpénz elfogyott, ellopta osztálytársai mobilját és dzsekijeit. A szülők magukkal voltak elfoglalva: az apja egy bal eset következtében tolószékbe kényszerült. A tantestület eredménytelenül ült össze.

Egyszer aztán Samantha is kipróbálta az ecstasy-t, majd a kokaint. Először a flensbergi Discóban rendezett „hölgyek éjszakáján” – ilyenkor a nőknek ingyenes a belépés – bukott le, amikor férfiaknak kínálkozott fel. A hamburgi „Come-in” Elvonó Klinikán 5 év óta most volt először tiszta a tizenöt éves lány.”

Claas

„A 19 éves Claas ezzel szemben csak jóval később, 16 évesen szállt be. A hiperaktív fiú sokáig „körön kívül” maradt. Ismerősei „nyomatták neki” állandóan – mondja Claas – hogy a hasis szívás megnyugtató. Nemsokára Claas már napi 6 grammot szívott. A buszhoz vezető úton szívta az elsőt, a buszon már a másodikat sodorta. Sok mindenre nem is emlékszik már háromévi szakadatlan füst-köd után.

Három hónapja készül az új életre egy fiatalokúakat fogadó kábítószer-elvonó klinikán az alsó-szászországi Ahlhornban.”

Olli

„A 16 éves lipcsei Olli az általános iskola 4. osztályában szívta el első füves cigijét. Osztálytársa adta neki a tasakocskát. Három évvel később a gimnáziumban már rendszeresen szívott. Röviddel 8 óra előtt találkozott a haverjaival az iskolaudvaron, hogy elszívják az első joe-t. A következőt pedig a nagyszünetben a dohányzósarokban. „Ma már ez a természetes.” – mondja. Osztálytársainak 1/3-ad része rendszeresen füvezik. „Ők voltak az én haverjaim, ezek a laza srácok. És a tanárok? Talán semmit sem vettek észre.”, mondja Olli, aki csak 10. osztályos koráig drogozott.”

Sebastian

„A 20 éves, érettségi előtt álló Sebastian, aki a holland határ közelében járt iskolában, még most is elismeréssel beszél arról a két osztálytársáról, akiknek két lyukasóra elég volt ahhoz, hogy áthajtsanak a határon, ott megvegyék a hasist, s aztán mintha mi sem történt volna, ártatlan képpel megjelentek az órán. „Ezt mi tök lazának találtuk.”

Thomas

„És azok a gyerekek, akik már teljesen rákattantak az anyagra, már csak egy fáizzal később számíthatnak segítségre.

Ez történt a berlini Thomással is. A deszkás-nadrágos, „sildes sapkás”, 16 éves fiú még nem tett záróvizsgát, semmi elképzelése a jövőről. Alighogy gimnáziumba került, rászokott a speedre, kokszozott, varázsgombát evett, s ekkor még nem volt 14 éves sem. Amikor délután házi feladatot kellett volna írnia, ehelyett elszívott egy teljes tasaknyi füvet, s minden egyebet estére halasztott. „Estére azonban már tökre kész voltam, s a leckét reggelre halasztottam. Beszélgetés a szülővel? Olyan nem volt.”

mondja, Thomas. „Csak a mutasd meg az üzenődet!” Kétszer osztályt ismételt, aztán kicsapták az iskolából. A reáliskolában egyre gyakrabban csavargott, a tanárok egyszer tájékoztatták a szülőket, aztán onnan is mennie kellett.

A festő szakmunkásképző csak két évig tartott. „Este még rászívtam egyet, s reggel fél hatkor kellett kelnem. Egyszerűen nem bírtam kiszállni.” Ma már nem csinál semmit, már csak szív...”

Maximilian

„A 21 éves, hamburg-blankensee-i Maximilian, akinek édesapja ügyvéd, több pszichiátria megjárása után a drogambulancián kötött ki. A fiatal férfi 15 évesen élte át első kábulatát egy iskolai Hip-Hop rendezvényen. Bongból szívott két „fejnyit”, amihez fél üveg vodkát ivott. „Tök mindegy”, hogy elveszítette az eszméletét, csak az volt fontos, hogy attól kezdve a laza srácok bandájába tartozik. Ez hihetetlenül fontos volt egy olyan fiúnak, mint ő. Mert gyerekként kicsit kövér lévén feltűnően visszahúzódott, tornaórákon inkább lógott, s vállalta az ezért járó hatos osztályzatot, mintsem hogy leégyen az osztálytársai előtt. Tizenkét évesen gyötrő önértékelési zavaraitól már igen sötét gondolatai támadtak, melyek néha suicid vágyat ébresztettek benne. Környezetében senkinek nem tűnt fel, ha depresszió kínozza. Ő is csak 15 évesen vette észre, hogy a füvezés segít. Már nem rágódott-gyötrődött mindenben, a problémák kibírhatóvá váltak.

Akkor kezdett meredeken lefelé zuhanni, amikor összejött egy éjszakai klub tulajdonosával, akinek ő tervezte az Internet oldalát. Nem kapott ezért pénzt, ehelyett szabad bejárást biztosított egy addig ismeretlen új világba. „Vendéglisták, VIP körök, ingyen ivás.” Egyszer kokaint szívott „egy összesodort 500 eurós bankjegyen keresztül.”

„Végre megszűnt a szorongás, végre odatartozott, végre szuper módon rajta volt. Ez volt a legcoolabb este, amit valaha átéltem.” Amikor vége lett a kábulatnak, a depressziók egyre keményebbé váltak. Maximilián a füvezéssel akarta kivédeni ezeket a mélypontokat. A bénító köd ellen pedig kokszozott. Nemsokára aztán csak hevert az ágyán. Aztán egyszer csak táncoló alakokat látott a szobája falán. A zárt osztályon kötött ki. Csak gyógyszeres kezelést kapott, mást nem igazán. Egy hónap múlva olyan deprimált volt, hogy öngyilkos akart lenni. Új állomás következett, új orvossal. És betegársak, akikkel nem tudott mit kezdeni. „Olyan emberek voltak ott, akik azt mondták, hogy ők az Ali-Baba.” Megint egy új klinika. Terapeutákkal folytatott beszélgetések helyett „gimnasztika volt és számok utáni festés.” Maximilian hamarosan visszamenekült a fűhöz, a kokszhhoz. Csak ezután került egy speciális rehabilitációs otthonba. Két hónapja tiszta. Antidepresszánt szed. Szakmát tanul. S megint kijár, drogok nélkül. De még messze nincs túl rajta: rövidesen legalább fél évre bevonul a pszichiátriára. Behozni mindazt, amit 6 év alatt elmulasztott. „Meg kell tanulnom felnőtt módra viselkednem.” – mondja. „Még mindig gyerek vagyok, aki bármikor a nyalókájáért nyafoghat.”

SULIÜGYEK

A Spiegel megrendítő képet fest a „tanulóifjúság” hétköznapjairól is: a fiatalok az iskolai dohányzósarkokban cserélik először joint-ra a cigarettát, itt válik először ketté a diákközösség vagány füvesekre és unalmasnak mondott absztinensekre; itt dől el, kik a bennfentesek, s kik azok, akiknek kívül a helyük. Hatalmas a csoportnyomás! Az iskolaudvaron beszélnek meg azt is, hogy ki hol veszi meg az anyagot. Osztálytársak hozzák magukkal az adagokat társaiknak, és adják el azt az iskola területén zsebpénz-kompatibilis áron. Ma már még a legeldugottabb vidéken sem léteznek drogmentes iskolaudvarok.

Számos szakútcának és tisztességtelennek – mert feleslegesen pénzfelemészítőnek – minősített prevenciók stratégia és program után, ma a „Klasse 2000” a legnagyobb – Németország valamennyi általános iskolásának meghirdetett – megelőző program, amelynek keretében tanítani kell az életért való felelősség (Lebenskompetenz) elvét, ahogyan ezt a mai „prevenciók németben” nevezik. Ezért hahniznak az ún. egészségvédők szerete az első osztályosoknak, s utaznak a gyerekekkel képzelte kalandozásokra.

A kábítószerüggyel foglalkozó német főhivatalok szakértőinek teret engedve a Spiegel közli, hogy ez a megelőzés nem más, mint a probléma fügefalevéllal takargatása. „Mi mint a társadalom, kerülgetjük a világos állásfoglalást, szívhatnak-e hasist a gyerekek, és berúghatnak-e? És mikortól kell tudniuk saját maguknak, hogy mit tesznek?”

Addig azonban, amíg a dolgok személyesen velük még úgy ahogy jól mennek, a füvesek azok, akik az iskolaudvari ranglétrán számítanak valakinek. „A drogos tapasztalatok – idézi a cikk Barbara K. szociális munkást, aki egy kelet-berlini főiskolán dolgozik – itt hozzátartoznak a jó stílushoz. Nem telik bele 6 hónap, hogy a diákok észrevegyék: semmi bajuk nem származik belőle, ha az iskolában szerzik be az anyagot. A kannabiszt fogyasztó iskolások arányát ő legalább 50%-ra becsüli.

Egy gimnazista meséli a Spiegel riporterének, hogy természetesen pontosan tudták egymásról az osztálytársak, hogy ki az, aki füves cigit szív: „Látszik, ha be van tépve valaki. Csak vi-gyogrogznak bele a világba, és iszonyatosan le vannak lassulva, csomó időbe telik, míg valamit felfognak.”

Mint ahogy azt is, hogy miért járkal idegesen le-föl az iskolaudvaron a négy farmernadrágos, pólós 11. osztályos fiú a Berlini Georg-Cristoph Lichtenberg iskola udvarán a szünetben: „hogy gyorsan eltűnhessenek a játszótér irányába. Valamelyikük egy-két profi kézmozdulattal összeállítja a kék műanyag bongot. A fiúk öngyújtóval körbe melegítik a vízpipát, mélyeket szippantanak s bent tartják a levegőt, míg bírják. Lukasórákon itt gyűlnek össze, néha tízen is, mondja egyikük. 9 óra 59 van, amikor a bong eltűnik a hátizsákban. Egy perc múlva kezdődik a németóra.”

A lap tudni véli, hogy az ilyen állapotok fölött az iskolavezetés szívesen szemet huny. Jó ideje már a szakpolitikusok is közbeavatkozást sürgetnek. A közelkép azonban elszomorító: a bajor iskolavezetés például – idéz egy politikust a cikk – elzárkózott a rendőrséggel közös felvilágosítástól, mert féltette iskoláik hírnevét. Amikor pedig egy elismert drogspecialista, az iskolák-

ban a party-drogok veszélyességéről kívánt előadást tartani, szó szerint „kilincselnie” kellett. Egy iskolaigazgató sem akart egy megelőzéssel foglalkozó program kapcsán szerepelni az újságok hasábjain. Ugyanakkor a tanácsstalanság és bizonytalanság jelei ismerhetők fel abban, hogy mi mindennel próbálkoznak az egyes iskolák: a Spiegel Hamburg példáját hozza bizonyítéként, ahol:

- Néhány iskolában már beszüntették a dohányzósarkokat, és olyan törekvések is ismeretesek, hogy a dohányzást is betiltásuk valamennyi iskolában.

- A tanárok tanfolyamokon sajátítják el, hogyan kell a füvet idejében felismerni és megtalálni a hangot ezekkel a többnyire mereven elutasító fiatalokkal.

- Elrettentésül egyre gyakrabban keresik a rendőrséggel való együttműködést. Így tartóztathattak le a kábítószer-nyomozók tanítási óra alatt egy dealer-diákot, vagy kertésznek álcázva gereblyézték a füvet, hogy aztán demonstratívan lecsaphassanak egy drogügletnél.

Nem nehéz úgy összegeznünk, hogy a gyakorlati reakciókban számos ellentmondás fellelhető.

És hogy mi mindenre derülhet fény, ha valaki komolyan a dolgok után néz, azt egy Schwartzwald-beli iskola példáján is plasztikussá teszi a cikk: 2001 őszén ötödik osztályosok figyeltek fel arra a 14 éves diákra, aki a WC-ben marihuánát adott el az egyik osztálytársának. Jelentették az igazgatónak, aki kihívta a rendőrséget. A nyomozók a gyerek alsónadrágjában 7 gramm marihuánát találtak, az otthon tartott házkutatás során a gyerekszobában további fél kilót. A fiú nem tagadott, és sorolta a neveket. A rendőrség heteken belül 217 gyanúsítottat hallgatott meg. Sok volt közöttük a tanuló, a körzet szinte valamennyi oktatási intézményét érintette az ügy. A nyomozók szerint a diákoknak kb. egyharmada azért kereskedett, hogy biztosíthassa a saját fogyasztását, így vált az iskolaudvar a drogüzlet egyfajta belső piacává.

„Nem állja meg tehát már a helyét a gonosz dealerről alkotott kép, aki az iskolaudvar környékén lődörög, aztán belövi a gyerekeket” – fogalmazza meg véleményét ennek kapcsán a lapnak Torsten Wittke, a Münchener Rendőrkapitányság Kábítószer alosztályának vezetője.

Kiderül, hogy az iskolaudvar zárt füves társadalma garantálja a piaci törvényeket, a vevők vásárlóerejéhez igazított árakat. Egy gramm fű kb. 6 euróba, 1 db ecstasy tableta 5 euróba kerül.

„Egy ilyen volumenű problémával szemben eszköztelenek vagyunk – osztja meg panaszát a közvéleménnyel Isensee, az általános iskolai tanár, aki minden erejével azon van, hogy beszélő viszonyban maradjon, szót tudjon érteni a tanítványaiival. – De hogyan kéne ezt csinálni egy 8. osztályban? Ahol az egyik dohányzik, a másik iszik, a harmadik randalíroz, a negyedik még füvezik is. Hány szülői prédikációt képesek végighallgatni?”

És egyáltalán – kérdezi a Spiegel –, mi van a szülőkkel? Már szinte mindent meg lehet élni az iskolában: találkozhatunk apákkal, akik drogozásra biztatták a fiaikat, vagy rágalmozás miatt feljelentették a pedagógust. Egyikük (szintén drogos), saját maga sodorta a füves cigiket a fiának. Más apák pedig veréssel próbálták leszoktatni a gyerekeiket.

Minden egyes esetben nehéz dolga van a tanárnak, ha az is-

kolavezetéssel, a diákokkal vagy a szülőkkel kell megbeszélnie, ha felmerül a drogozás gyanúja.

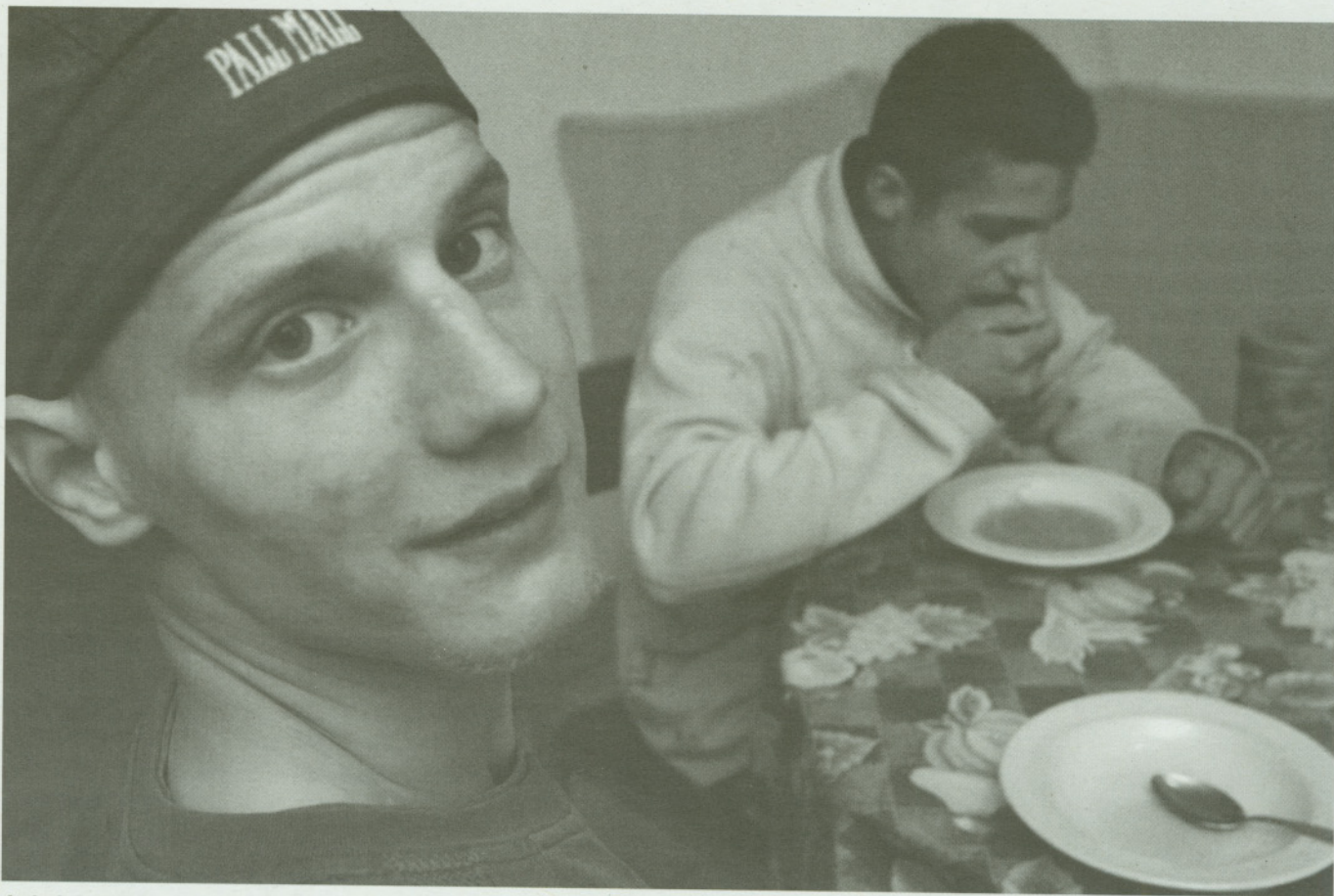
Hazánk egy keleti megyéjének kisvárosi pedagógusai mesélik, hogy a fővárosi drogmegelőző-előadást tartók érdeklődésére a diákok azzal „dicsekszenek”, hogy öt perc alatt bármilyen anyagot behoznak az iskolába. Még ha az az öt perc tizenöt, akkor is megdöbbenő, még akkor is, ha közel van az országhatár! És valóban, az ország másik felén készült felmérés⁷ eredményei is azt mutatják, hogy a tanárok tizede még mindig rémülettel, 64%-a sajnálattal, 8%-a megvetéssel, a fennmaradó része pedig felháborodással vegyes megértéssel reagál a drogfogyasztó diákra, és a minimális számú (10%) hozzáfutó tanítványának is csak részben volt képes segíteni.

Noha a magyarországi Jelentés is leszögezi, hogy az integrált, holisztikus megközelítést alkalmazó prevenciók tevékenységektől lehet leginkább érdemi és hosszabb távú eredményeket elvárni, ez a megközelítés a hazai, vizsgált programok töredékében tettenérhető csupán. 2003-ban a prevenciók programok átfogó monitorozása és értékelése érdekében több éven átívelő kutatási projekt vette kezdetét. Ennek keretében sor került egy valamennyi prevenciók programra kiterjedő kataszter felállítására, amely az EDDRA (Kábítószer-kereslet Csökkentését Célzó Intézkedések Információs Rendszere) adatgyűjtési szempontrendszerének megfelelően világítja át az országban aktuálisan működő iskolai populációt megcélzó prevenciók programokat. Mint a Jelentés összefoglalja: „Összességében országosan 136 olyan szervezetet azonosítására került sor, amely:

- közvetlenül a diákokra irányuló direkt vagy indirekt drog-prevenciók, vagy az iskolai drogmegelőzéshez valamilyen módon (pl. iskolai kortárssegítők, kortársoktatók vagy pedagógusok képzése révén) kapcsolódó programot működtet
- a tevékenységet programszerűen (nem eseti jelleggel) végzi
- 2001/2002-es vagy a 2002/2003-as tanévben végzett, és a 2003/2004. évben várhatóan folytatja az iskolai prevenciók tevékenységét.”

A tanulmányban hivatkozott fenti kutatás alapján megállapítható, hogy Magyarországon a drog-prevencióval foglalkozó szolgáltatók többsége nem főtevékenységként végzi a drog-prevenciók munkát, hanem más segítő tevékenység, vagy oktatási feladatok ellátása mellett. Kifejezetten drog-prevenciók /egészségfejlesztési feladatok ellátására a feltárt szervezetek valamivel több mint egynegyede szakosodott. A vizsgált szervezetek összesen 280 iskolai drog-prevencióval foglalkozó programot működtetnek. Jelenleg több mint 233 programról rendelkezünk részletes információkkal, amelyek két fő profilt mutatnak: a programok 60%-a közvetlenül azokkal a diákokkal foglalkozik, akik körében a prevenciók célt el kívánja érni. Egy átlagos tanévben így mintegy 310 ezer diákot érnek el, ami a közoktatási intézményekben tanuló diákok összlétszámát tekintve nem jelent mást, minthogy országosan az 1-12. évfolyamos (6-18 éves)

⁷ Domokos Tamás: A drogprobléma kezelésének vizsgálata az oktatási intézmények körében Székesfehérváron, kutatási beszámoló, 2003., forrás: www.icsszem.hu

diákok közül évente körülbelül minden negyedik vesz részt valamilyen drog-prevenációs programban. 40%-uk – 94 program – pedig a pedagógus vagy a diák felkészültségének növelése révén közvetetten célozza meg a közoktatási intézményekben tanulókat. Ez utóbbiak közül 42 program kortársképzéssel foglalkozik.

■ REAGÁLÁS A KEZELÉS ALATT ÁLLÓ KANNABISZ-FOGYASZTÓK SZÜKSÉGLETEIRE – FEJLETLEN GONDOZÁSI MODELLEK EURÓPA-SZERTE

Az EMCDDA Jelentése megállapítja, hogy a hatékony válaszok kidolgozásának kulcsa a kannabisz-problémák miatt segítséget kérők szükségleteinek megértése. A kannabisz-fogyasztók szerfogyasztási mintázatai eltérnek a más kábítószeres fogyasztói mintázataitól, de alapvető különbségek mutatkoznak a kannabisz-fogyasztók között is. Legalább két csoport különíthető el.

Az első csoport tagjai fiatalabbak: ők általában családjuk vagy iskolájuk révén kerülnek kezelésbe; ők magában, esetleg alkohollal vagy stimulánsokkal együtt használnak kannabiszt. A második csoport tagjai valamivel idősebbek, általában a büntető-igazságszolgáltatás vagy az egészségügyi ellátórendszer révén jutnak el a kezelésbe, több tapasztalatuk van más tiltott kábítószerekkel. Ennél a csoportnál átfedés állapítható meg a rendszeres kábítószer-fogyasztó népességgel. Ezért a kannabisz-fogyasztók kezelési igényei rendkívül sokfélék.

Egyes országokban – Dániában, Németországban, Görö-

rorságban, Franciaországban, Hollandiában, Ausztriában, Svédországban és Norvégiában – a kezelőhelyek meghatározott, a kannabisz-fogyasztók igényeihez igazított szolgáltatásokat kínálnak. Összességében azonban, a kezelési lehetőségek és a kannabisz-fogyasztó kliensek számára kialakított gondozási modellek Európa-szerte fejletlenek.

A közzétett Jelentés egyik fő kérdése az, hogy mennyire helyénvaló az alkalmi kannabisz-fogyasztók olyan kezelőhelyekre irányítása, ahol kapcsolatba kerülhetnek krónikus heroinfüggőkkel vagy politoxikománokkal. A jelentés kifejti, hogy „sok kezelőhelyet olyan célból alakítottak ki, hogy e gyakran kaotikus és marginalizált népesség szükségleteinek megfeleljen, és vitatható, hogy alkalmasak-e a kevésbé akut, például a kannabisz-fogyasztók szükségleteinek kielégítésére”. A kannabisz-fogyasztás miatt problémákkal küzdők sikeres kezelésének a kulcsa a megfelelő bekerülési utak és válaszok meghatározása.

A Spiegel által bemutatott kezelőhely „válasza”: mindennapos harc egy kis haladásért – bizonytalan kimenettel. Az eset főszereplője: Melissa.

„Egyszerű, terv szerinti élet: „Hétfvégén piáltam, hétközben füveztem – mondja Melissa –, néha természetesen mindkettőt.”

A születésnapja az aztán tényleg ütös volt...

Egy üveg vodka, fél üveg Bacardi, s közben sörök számolatlanul. Ez volt a 12. születésnapja.

Nem Melissának hívják, ő nevezi így magát. Ha egy iskolaudvaron és nem a Hannoveri Gyermekkorház Drogelvonójában találkoztunk volna, gondtalan kislánynak hihetnénk. Lovas folyóiratokat olvas, lóképeket gyűjt, a négy éves csődőrről beszél,

aki az alsószászországi kisvárosban, a szülői ház közelében lévő mezőn legel, és akit a nyáron kéne belovagolnia.

Ha nem lenne a „Teen Spirit Island”-en, azon a klinikán, melyben az ő ablakának külön zárja van, s a kert körül 2 méter magas a kerítés.

12 fiatal él a kórház előkezelő részlegében, melynek felépítésében Friedensreich Hundertwasser is közreműködött, és 5 évvel ezelőtt a kancellár felesége, Doris Schröder-Köpf avatta fel. 12 fiatal, akik eddig füveztek, ittak vagy szívtak. Többnyire valamennyit.

Lecsúsztak a kábítószerelés meredek lépcsőin, lépcsőfokról-lépcsőfokra, kortyról-kortyra, belövésről-belövése, s itt most a Teen Spirit Island az utolsó lépcsőforduló a totális lerobbanás előtt.

Aki ezt itt, orvosok, nevelők, szociálpedagógusok, betegápolók, házvezetőnk csapatának gondoskodásával, segítségével nem képes megtenni, az elveszett. Annak, aki újból fel akar kelni, keményen kell küzdenie. Lépcsőfokról lépcsőfokra. Lépcsőn felfelé menni persze sokkal nehezebb! Évekig tartó és napi küzdelem ez, amely ma Melissának a bejárati kapuval szemközti kicsiny tónál kezdődik. A többiek kosarznak vagy kártyáznak, míg Melissa a halastónál térdel. „Meg kell tisztítani az algától”, ez a mai feladata, mondja. Ő választotta magának, ez az első siker, s már egy negyedórája dolgozik, ami a második...

Aztán várja a következő cigarettaszünetet. Ez lesz a negyedik ma, 11.15-kor.

A cigarettázást nem akarják megtiltani itt. A szünetek idejét mindenki kívülről ismeri: 7.50, 9.00, 9.50, s aztán 11.15. Az utolsó cigarettát 21.20-kor adják ki. Mindig csak egy db-ot. „Tök idegesítő.” – mondja Melissa.

De a mai az egy jó nap, ha ilyet egyáltalán mondani lehet. A legutóbbi rossz napja alig egy hete volt, akkor annyira visítózott, kiabált és tombolt, hogy két napra elválasztották a többiektől.

Most újból mosolyog, már egy órája várt a következő Marlbooro-jára, mégsem feledkezik meg arról, hogy megkérdezze, „zavarja, ha rágyújtok?”

Túl hosszú ideig nem zavart senkit, mit szívott, vagy egyáltalán, mit vett magához. „Az első cigim 3. osztályos koromban szívtam el.” – mondja Melissa „ilyen keményen az 5. osztálytól cigizek.” És miért mindez, miért a reggeli előtt megivott 1-2 üveg sör? Melissa beleszív a cigarettájába egyszer, kétszer, aztán mond valamit az unalomról meg a kíváncsiságról. Banális, de talán mégis a legjobb magyarázat.

Volt rá ideje, hogy mindent kipróbáljon, anyagban nem szenvedett hiányt. A fűre ott voltak az idősebb barátok, az alkohol meg a szupermarketekből, benzinkutakból, kioszkokból. Végül már bármit megivott, amihez hozzájutott, ezért nem használhatja itt felügyelet nélkül még a borotvahabját sem.

Az egy kis piros kosárkában van a nevelője szobájában – különben Melissa kiszippantaná a felhajtógázt is. A falon nagy tábla lóg. Azt mutatja, Melissának, milyen hosszú még a szabadsághoz vezető út. Engedélyezett a napi séta a gondozójával, s heti egy hegymászás-óra. Egyelőre nem telefonálhat, nem fogadhat látogatót, s nem mehet egyedül bevásárolni sem.

Ezek a szabályok. Az összes többi csak óhaj, amiket a társalóban elhelyezett füzetkébe be lehet írni. Melissa kerek gyerek-

betűkkel azt írta: „Mivel olyan nagy a meleg, szeretnék egyszer úszni menni a Maschsee-hez.” Valaki más a fagyizóba menne. Természetesen meg lehet innen szökni, mindenki szabad akaratából van itt, s a kerítés könnyen legyőzhető akadály. A kapun keresztül lehet a legegyszerűbben kijutni, ez közismert. Két hónap drogelvonás, s utána még legfeljebb 10 hónap a normális életre szoktatásra. Csak nagyon kevesen csinálják végig elsőre. „Én már ötször átmásztam.” – mondja Melissa. Hat hónap alatt ötször. Most újból itt van, talán az utolsó kísérlet. Nemrég ünnepelte 13. születésnapját, ami kissé kijózanító élmény volt a számára. A gondozók énekelték a „Happy Birthday”-t, a többi fiatal felköszöntötte, narancslé volt és csokoládé, lejátszottak egy kalózfilmot, a „Karibi-szigeti átok” címűt, amit ő választott. Majdnem olyan volt, mint egy gyerekzsúr. „Tök ciki volt” mondja Melissa „Tisztára barátok és pia nélkül.”

A drogfogyasztók kezelése tekintetében a jelenleg rendelkezésre álló – és a hazai Jelentés alapjául is szolgáló – adatok azt mutatják, hogy Magyarországon a civil, alapítványi és egyházi szervezetek valamint az önszolgáltató csoportok mellett a drogbeteg kezelésére döntően ambuláns keretek között történik. 2003-ban 11 megyében működött drogambulancia, Budapesten 4 helyen. Az ambuláns ellátások részint drogambulanciákon, részint addiktológiai gondozókban (alkohol- és drogbetegeket egyaránt ellátó intézményekben), valamint kis számban mentálhigiénés és pszichiátriai gondozókban (ezek alapvetően pszichiátriai betegek ambuláns kezelését jelentő intézmények) történnek. A rehabilitáció területén 2003-tól a korábban is létező 9 mellett, két új intézmény kezdte meg működését. Ebben az évben a problémás drogfogyasztók kezelésén történő megjelenésének számában jelentős mértékű, 17%-os növekedés mutatkozott, s ez mindenképpen figyelemreméltó változás a korábbi évek stagnáló tendenciájához képest. Az új betegek száma az előző évhez képest szintén jelentősen, 26%-kal emelkedett. Ennek a növekedésnek a hátterében a Jelentés szerint a Btk. 2003-as módosítása áll, amely „a kábítószer-fogyasztók szélesebb rétegei számára tette lehetővé az elterelés igénybe vételét, amelynek megfelelően nőtt az intézményrendszer jelentette szolgáltatások iránti bizalom.”

■ KOMORBIDITÁS – A LEGTÖBB KEZELÉS ALATT ÁLLÓ KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÓ PSZICHIÁTRIAI PROBLÉMÁKKAL KÜZD

A drogtanácsadók között is csak mostanában kezd terjedni a felismerés, hogy itt nincs számokban kifejezhető összefüggés – ahogyan a cigarettánál vagy az alkohol-fogyasztásnál –, hanem különböző veszélyek vannak. A kannabisz fogyasztásába belehalni nem lehet, de egész fiatalokban életutakat tehet tönkre.

A kábítószer-fogyasztás gyakran másfajta panaszok széles körével, például fertőző megbetegedésekkel (HIV, HCV) és szociális problémákkal társul. Sokkal kevésbé ismertek azonban a függőséggel kapcsolatos mentális egészségügyi problémák, amelyek megnehezíthetik a kezelés biztosítását.

A közreadott Jelentés szerint, a jelenleg kezelés alatt álló kábítószer-fogyasztók nagy és valószínűleg tovább növekvő számban érintettek a pszichiátriai „komorbiditásban” – ami

a kábítószerrel való visszaélés és a pszichiátriai problémák kombinációját jelenti. A Jelentés szerint a kábítószer-fogyasztók 50-90%-a szenved személyiségzavarban, és körülbelül egyötödüknek vannak ennél súlyosabb pszichiátriai panaszai.

Ezt erősíti meg a németországi viszonyokat bemutató cikk is, amikor olyan becslésekre hivatkozik, amelyek szerint a rendszeres fogyasztóknak 10-20%-a szenved pszichózisban. A pszichózisban téves eszmék, tévképzetek lépnek fel, először hekkkel a fogyasztás után, s néha hónapokon keresztül is eltart hat ez az állapot. Sőt, egy egész életen át visszatérhetnek. Az idézett szakértők szerint egy biztos: aki fiatalkorában sok hasist, illetve marihuánát szív, annak legalább kétszer akkora esélye lesz, hogy később skizofréniában megbetegedjen. Csak az a kérdés, hogy mi az ok és mi az okozat. Azért nyúlnak a pszichés betegek a kannabiszhoz, hogy fájdalmaik első tüneteit legyőzzék, vagy maga a fű okozza a betegséget? A cikkben említett londoni King's College nemrég Angliában megjelent tanulmánya arra a következtetésre jutott, hogy az összes skizofrén megbetegedések 8%-a kannabisz-fogyasztást követően alakul ki. Ezt az arányt németországi adatokra átszámítva megállapítja, hogy évente ezer ember – akik különben egészségesek maradhatnának – betegszik meg ebben a rettenetes betegségben. Ők a jövőben már aligha élhetnek normális életet. A megbetegedettek 10%-a követ el öngyilkosságot.

A fiatalok „egész egzisztenciájukat kockáztatják- idézi a Spiegel a gyermekpszichiáter, Martin Jungot –, s az a szörnyű, hogy előre nem lehet megjósolni, hogy ki kerül majd bele.” Osztráchiának 30 ágát állandóan pszichotikus gyerekek foglalják el. Sokaknál érezhető nagy valószínűsége annak, hogy vonat elé vetik magukat, vagy leugranak egy hídról, ablakból.

Rendszeresen megtörténik azonban, hogy sem a kezelési szolgáltatások, sem a pszichiátriai csoportok nem ismerik fel a komorbid betegeket. Ennek az az oka, hogy ezt az állapotot rendkívül nehéz diagnosztizálni.

A kábítószer-függőség és az általa okozott szétesett viselkedés gyakran elfedi a valódi személyiségzavart, és a pszichiátriai tüneteket sokszor kábítószer-indukált állapotnak vélik. A szaképzettség hiánya szintén akadályt jelent: a pszichiátriai és a kábítószeres kezelést végző szakemberek gyakran nem ismerik a másik szakterületet, és így nem képesek felismerni a komorbiditást, a kliensek problémáinak összességét. Ennek eredményeként a kliens gyakran szolgáltatótól-szolgáltatóig jár („forgóajtó szindróma”), ami a kezelés megszakadását, magas lemorzsolódási arányt, és frusztrációt eredményezhet mind a kliensek, mind a segítők körében.

A Jelentés kiemeli az erőteljesen strukturált, integrált és esetgondozásra alapozott, egyénre szabott és hosszú távú megközelítés szükségességét. Hangsúlyozza azonban, hogy a legtöbb országban csak kevés speciális, integrált program és kezelő szervezet áll a komorbid betegek rendelkezésére; elérhetőségük elmarad az igények kielégítéséhez szükséges szinttől. **Olaszországban és Hollandiában** bizonyos előrelépést értek el a szakképzésben, ahol komorbiditással foglalkozó közös tanfolyamokat szerveznek a mentális egészségügyben dolgozók és a kezelésben résztvevő segítők számára. Más országokban is beszár-

molnak továbbképzésekről, de ezek megvalósítása „esetleges és hiányos”.

Georges Estievenart kifejtette, hogy a komorbiditás sikeres kezeléséhez és a kezelés, valamint az utógondozás folyamatoságának biztosításához nélkülözhetetlen a szolgáltatások közötti együttműködés és koordináció a kezelési lánc valamennyi pontján. Ez időigényes és megterheli az emberi és szervezeti erőforrásokat, ám végeredményben költség-hatékony. Az Európai Bizottság megbízásából jelenleg vizsgálják a komorbiditással kapcsolatos szolgáltatásokat hét európai pszichiátriai környezetben. Az eredmények idén várhatók.

■ A NEMZETI KÁBÍTÓSZER-STRATÉGIÁK ÉRTÉKELÉSE – MEGMÉRHETŐ CÉLOK

A közzétett Jelentés megállapítása szerint a nemzeti kábítószer-politikákra Európai Unió-szerte „több felelősség hárul, mint korábban bármikor”. Norvégiával együtt 22 ország fogadott el nemzeti kábítószer-stratégiát; az értékelés sok esetben prioritást kapott a teljesítmény mérésében és a pénzügyi irányításban.

A nemzeti kábítószer-stratégiák értékeléséről szóló külön fejezetében a Jelentés megállapítja, hogy az országok többsége ma már értékeli, hogy az intézkedéseket hogyan hajtják végre; néhányan – **Spanyolország, Franciaország, Írország és Portugália** – egy lépéssel még tovább mennek, kísérletet tette arra, hogy felmérjék, politikájuk mennyire hat magára a kábítószer-problémára (hatásvizsgálat). Az ilyen, bizonyítékokra alapozott kábítószer-politika iránti politikai akarat önmagában is fontos eredmény. De a gyakorlatban – közli a Jelentés – egyetlen jel sem utal arra, hogy a tagállamok teljes mértékben felmérnék erőfeszítéseiknek a kábítószer-jelenségre gyakorolt hatását. Nehéz oksági összefüggést megállapítani a politika és a kábítószer-helyzet között, a képet gyakran gazdasági-társadalmi és szélesebb szociális tényezők teszik nehezen értelmezhetővé.

A szakértők és a szakemberek egyetértenek abban, hogy a stratégia tudományos értékelése érdekében a célokat világosan, félreérthetetlenül és mérhető módon kell megfogalmazni, valamint az eredmények

méréséhez teljesítményindikátorokat kell felállítani. Jelenleg csak néhány országban – például **Spanyolországban és Írországban** – támaszkodnak ilyen indikátorokra.

Az ismeretekben mutatkozó hiányok ellenére a Jelentés megerősíti, hogy „a monitorozási és értékelési kultúra terjedése hozzájárult ahhoz, hogy jobban megismerjük a kábítószer-problémát az Európai Unióban, és megalapozottabb döntések meghozatalára alkalmas környezetet teremtsünk. A kábítószeres területén megvalósuló számos projekt és konkrét intézkedés már magába foglalja az értékelés elemét, és ha ezt minden jelentős kábítószer-politikai intézkedésre kiterjesztjük, fokozatosan eljuttunk az európai nemzeti kábítószer – stratégiák hatékonyságának méréséhez.”

(A cikket illusztráló fotók egy magyarországi drogrehabilitációs intézményben készültek.)

A mentori rendszer alkalmazása a gyermekvédelmi szakellátásban

I. OKOK ÉS INDOKOK

I/1. Érkezés: félve és haraggal

A Csongrád Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat és Gyermekotthonok Igazgatósága székhelyén, Szeged kertvárosában, egy épületben dolgoznak a szakszolgáltatás szakemberei a szakellátási rendszer irányítóival. Az épület felső szintjén a Befogadó Otthonba érkeznek a gyermekvédelmi ellátásba ideiglenesen beutalt gyermekek és fiatalok.

Az ide érkezők többségének még nem kellett szembenéznie azzal, hogy az addig megszokott környezetéből úgy szakadjon ki, hogy nem tudja, hova kerül az elkövetkezendő hetekben. Az érzelmek szempontjából mindegy, ki miért került beutalásra. A kisgyermek sír, retteg, félelemérzete szinte tapintható. A kamaszodó vagy felnőttkor felé haladó fiatalokat ugyanúgy megviseli a környezetváltás, a jövő bizonytalanságának tudata. Ám ők félnek a félelmük kimutatásától, az ezzel járó sebezhetőségtől. Ezért inkább hangoskodnak, nemtörődömséget színlelnek, agresszivitással fedik el szorongásaikat.

Az érkezők egy része családjuk, kortársaik, vagy önmaguk áldozataként szorulnak segítségre. Velük együtt olyanok is helyet kaptak és kapnak itt, akik áldozattá kényszerítették családtagjait, környezetüket. Újabb tapasztalat, hogy egy kamaszcsoport tagjának beutalása után a legjobb barátok vagy barátnők kifejezetten kérik, hogy ők is kerüljenek ideiglenes elhelyezésre. Ekkor persze a szülők vagy a baráti társaság előli menekülés az indoklás, nem az, hogy egy helyre kerülve folytathassák megszokott addigi életüket ezek a fiatalok.

Ilyenkor gyorsan igyekeznek a szabályokat és a hangulatot a maguk akaratának megfelelőre formálni, és sokszor semmivé tették és teszik az eredendő szokásokat és szabályokat. Háromnegy ilyen fiatal együttes fellépése erősíti a többiekben a félelmet, és erősítik az agresszióra való hajlamot is.

I/2. Válság és megoldás

Az Befogadó Otthonban a 2003. év kezdetekor 15 férőhely állt rendelkezésre. Az ellátott gyermekek és fiatalok lélekszáma általában ezt jóval meghaladta, sok esetben húsznál több fiatal felügyeletét kellett biztosítani. A felügyeletet pedig a legtöbbször egy szakember biztosította, lévén egycsoportos lakásotthonra méretezett a létszám.

Áprilisban erőszakos cselekedetek sorozata keserítette az új-szegedi intézmény életét. Tizenéves lányok épületen belül és kívül terrorizálták a környezetüket. A Befogadó Otthonban dolgozó munkatársak külön-külön jó szakemberek voltak, és az átlaghelyzeteket nagy tapasztalattal és rutinnal kezelték. De egyre

eszköztelenebbnek érezték magukat: egyedül egy elszánt, fenyegető lánycsoporttal szemben.

Hogyan lehet nemcsak kezelni, hanem megelőzni a végletes helyzetek kialakulását?

Elsőként csoporttertekezeteken értékeltük a kialakult helyzetek ok-okozati összefüggéseit. Megállapítottuk, hogy nem szabad elfogadni az „én folyamatosan szabályt szegek, te meg egyre inkább büntetsz” típusú öngerjesztő folyamatokat. Tudni kell alkalmas időben engedni, együttműködésre alkalmas helyzeteket kialakítani. A gőgös és csakazértis alapú szembehelyezkedés nem elfogadható az otthon dolgozóitól. Áttekintettük azokat a pedagógiai- pszichopedagógiai eszközöket is, amelyeknek a fokozatos alkalmazása segít a konfliktusok megelőzésében, a **türelem** és a **humor** jelenléte pedig azok feldolgozásában és megoldásában. Tudatos csapatmunka során modelleztük, és nagy empátiával követtük végig azt a folyamatot, amelynek során egy-egy gyermekünk a Befogadó Otthonba kerül. Nem volt nehéz meglátni: **kulcsfontosságú**, hogy milyen közeget talál a beérkező fiatal maga körül, és milyenek az őt érő első hatások.

I/3. Befogadás és elfogadás

A megyei hagyományos és hivatásos nevelőszülőkhöz kérdést intéztünk, és kérést továbbítottunk. Ez arra vonatkozott, hogy alkalmanként – később folyamatosan, még később az arra alkalmasak kizárólagosan – fogadjanak be családjukba ideiglenes háttalval szakellátásba érkező gyermekeket. Erre egyre nagyobb számban került sor, annak ellenére, hogy ezeknek háromoldalú megállapodásokon kellett alapulniuk. (Az elhelyezők, az elhelyezendő és a befogadók együttes akaratának kell fennállnia, alapfeltételként.)

A Befogadó Otthonba kerülők esetében a befogadás menetét a következő lépésekben kértük megvalósítani:

A beérkező gyermeket vagy fiatalot azonnal az igazgató, távollétében egy kellően határozott vezető munkatárs fogadja. Meg kell nyugtatni az érkezőt, hogy itt minden és mindenki az ő érdekét köteles képviselni. Nem bántjuk, sőt minden erőnkkel **védelmeyük**, ha valaki bántani akarja. Tarthatja a kapcsolatot a hozzátartozóival és barátaival, feltéve, ha ezt hatóság másképp nem szabályozza. Óvjuk alkotmányos és személyiségi jogait. Elvárjuk azonban, hogy a **szabályainkat tisztelje**. Rajta is múlik, mikor kerülhet vissza a családjához. Ha nem néhány napon, héten, vagy hónapon belül, akkor talán az iskolaidő végén. Minél együttműködőbb, annál könnyebben tud beilleszkedni az új közösségbe.

A Befogadó Otthon ügyeletes ezután ismerteti a Házirendet, aláírta a megfelelő iratokat, körbevezeti az újonnan érkezőt az Otthonban, átadja szekrényének kulcsait, az ágyneműt, a szükséges felszereléseket.

Ezután olyan, már régebb óta az otthonban tartózkodó fiatal gondjaira kell bízni, aki érzelmileg támaszt tud biztosítani az első órák és napok elviselésére (kortárs segítő).

A fenti folyamat közben a beérkező fiatalat a lehető leghamarabb személyes felelősségével veszi gondjaiba egy dolgozó. Ő lesz a **mentor**, aki gondoskodásával tünteti ki, akinek panasza-it elmondhatja, aki rendszeresen beszámoltatja, bizalmasa lehet, és büszkeség tölti el, ha tevékenysége eredményes, és a beilleszkedés zökkenőmentessé válik. Ha a fiatal a mentor közelségét bizalmatlanul fogadja, más veszi át a lehető leghamarabb a mentori feladatokat. A beérkező fiatalnak éreznie kell, hogy beutalása okaitól függetlenül itt befogadják és elfogadják.

Az így érkező fiatalat ezzel megóvjuk attól is, hogy első találkozására a szakellátási rendszerben esetleg egy deviáns fiattal vagy csoporttal jöjjön létre.

Kezdetben tanakodtunk azon, hogy a Befogadó Otthon dolgozói tehermentesítésére az Otthonnal egy emeleten dolgozó szakértői csoport tagjai vállaljanak mentorságot. Az Otthon dolgozói és a szakértéssel-elhelyezéssel megbízott munkatársak azonban szinte kivétel nélkül ragaszkodtak ahhoz, hogy mentorként részt vegyenek a projekt végrehajtásában.

■ II. A MENTORI RENDSZER ISMERTETÉSE

A mentori tevékenységet a napi praktikumokon túl igyekeztünk átgondolt szakmai keretekbe is foglalni. Ennek kapcsán

azt állapítottuk meg, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerébe beutalt gyermekek egzisztenciális veszteségének csökkentése nem nélkülözheti a közreműködők tudatosságát.

El kellett érni, hogy a munkatársak modell-személyként funkcionáljanak, és az általuk nyújtott pozitív minták érzékelésével és átélésével a fiatalok a szabálykövető magatartási struktúrák lényeges elemeit felismerjék, elfogadják, utánozzák, később pedig a fontosabb elemeket általánosan alkalmazhatóvá interiorizálják.

A mentori rendszer olyan segítő kapcsolatot, amelyben a személyközpontú megközelítési mód lehetővé tette a szocializációs hiányosságok eredményes korrigálását, a negatív élmények megfelelő feldolgozását, a mentális stabilitás fokozását és a pszichofizikai közérzet javulását.

A **személyes szociális szolgáltatások** professzionalizálásának igényével alakították ki a mentorok a célirányos segítés folyamatát. Alapelvünk az volt, hogy legelőször próbáltuk megérteni a gyermeket, a benne kialakult elsődleges motiváló erőket, és feltártuk, hogy egy adott viselkedési móddal mit akarhat kifejezni a fiatal. Ezt követően terveztük meg a személyre szabott nevelés lépéseit.

Minden olyan munkatárs vállalhatott mentori megbízatást, aki napi személyes kapcsolatban állt a beutaltakkal: nevelő, gyermekfelügyelő, a szakértői bizottság állandó vagy pótaggja, az elhelyezési csoport munkatársa.

A **személyes törődés és odafigyelés** érdekében fontosnak ítéltük, hogy a bekerült gyermek minél hamarabb elfogadja a mentort, akitől segítséget kérhetett a felmerülő problémái és nehézségei során. (Természetesen ez nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a gondjaival a mentorán kívül ne fordulhasson a fiatal a szakszolgálat vagy a Befogadó Otthon bármelyik munkatárshoz).

Az **adekvát élmények átélése** és a hatékony magatartásmódok kialakulása szempontjából kiemelt szerepet szántunk az emocionális feszültség csökkentésének. Az azonnal ható elfogadó, **célirányos segítő kapcsolat** kontrollt is biztosított, és lehetőséget nyújtott az érzések szabad és közvetlen kifejezésére, ami már rövidtávon is a kontaktusképesség javulását eredményezte.

A **személyes kapcsolat** során a beutalt fiatal – még külön megerősítés nélkül is – magatartási mintákat vett át a mentorától, ami megkönnyítette az eredményes beilleszkedését. A törődés már önmagában is fejlesztő hatású volt, és a gyermeket arra ösztönözte, hogy megfeleljen a bizalmi személy által támasztott elvárásoknak.

A beutaltak egy része csalódott a felnőttekben, a bekerülés ténye miatt gyakran szüleit, vagy hozzátartozóikat okolták. Ezek a gyerekek a kortárs csoport tagjain kívül nehezen nyilvánultak meg őszintén és érdek nélkül.

A folyamatosan átélt negatív élmények következtében megkülönböztetett jelentősége volt annak, hogy találkoztak olyan felnőttel, akitől bizalomteli érzéseket kaptak.

A gyermekvédelmi szakembernek mind a személyisége, mind a szakmai eszköztára döntően meghatározza a gondozásukra és nevelésükre bízott gyermekek eredményes személyiségfejlesztését.

Az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek életében mind ez még hatványozottabb és sürgetőbb elvárásaként jelentkezett.

■ III. ELMÉLETI ÖSSZETEVŐK

Dr. Tringer László: „A gyógyító beszélgetés” című könyvében részletesen kifejtette az eredményes segítő kapcsolat összetevőit, amelyek a következők: empátia, feltétel nélküli elfogadás és kongruencia.

Az általa megfogalmazott gondolatok a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében dolgozó szakemberek számára is kiindulási pontként szolgálhattak.

■ III/1. Empátia

Rogers már 1942-ben megfogalmazta az érzelmi visszatükrözés szerepét. A segítő kapcsolatok során a segített személy aktuális emocionális állapotának felfogása, megértése és visszajelzése a bizalmi légkör megerősítését és a hatékony mentális támasznyújtást szolgálják.

Tanítványai közül Carkhuff és Truax 1967-ben a fent megfogalmazottak vonatkozásában használták az empátia fogalmát.

Az empátia együtt érző, beleérző képességet jelent, amely mind a verbális, mind a nem verbális megnyilvánulások **manifest tartalmának** a kódolását eredményezi. A segített személy vágyainak, emocionális viszonyulásainak megértése lehetővé teszi a segítő számára, hogy a kliens lelki rezdülésével és elvárásával nézhesse az adott élethelyzetet. Az empátia nagymértékben függ a segítő kommunikációs készségétől.

Az érzelmi azonosulás folyamatának a **társas kapcsolatokba** való beillesztése lehetővé teszi a segített személy magatartásának benyomások és személyes feltételezések alapján történő megértését. A klienshez való odafordulás, figyelem és érdeklődés a másik személyre vonatkozó kommunikatív és metakommunikatív információk tudatosítását és értelmezését eredményezi.

A **mentori tevékenység** során a gyermekvédelmi szakember empátiás magatartása a környezetváltás által generált szorongással és beilleszkedési nehézséggel küzdő gyermekek számára biztosította azt az érzelmi melegséget, amely a harmonikus kapcsolat megalapozásához elengedhetetlenül szükséges volt.

A folyamatos érdeklődés, a türelem, a megelőlegezett bizalom, és a törődés fokozták a beutalt gyermek biztonságérzetét.

Az empatikus légkör tette lehetővé az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek életében azt a kedvező **szociális hatást**, ami a megfelelő szintű beilleszkedést eredményezte.

Az **érzelmi egyensúly** helyreállításának legsikeresebb szakmai eredménye az, amikor a gyermek újra (vagy életében elő-

ször) megélheti, hogy bízhat a felnőttekben.

A meghitt légkör olyan **személyközi kapcsolatot** indukált, amellyel egyrészt a bekerülés veszteségélményét lehetett csökkenteni, másrészt a gyermek folyamatosan megtapasztalhatta, hogy a személye fontos a környezetének.

Az új élethelyzet elfogadása csak a **bizalom helyreállításával** valósulhatott meg, ezért kiemelt szerepe volt annak, hogy a bekerülés első pillanatától kezdődően a szakemberek részéről pozitív élmények érték a gyermekeket.

■ III/2. A feltétel nélküli elfogadás

A segítő kapcsolat sikerességét nagymértékben befolyásolja az a bizalomteli odafordulás, amivel a szakember minden kliense számára jelzi, hogy értékekkel rendelkezik.

Ez az érték bármilyen feltételtől **függetlenül** létezik. Nem függ össze az illető személy magatartásával, viszonyulási rendszerével és tulajdonságaival, hanem a kliens létezésének ténye az, ami már önmagában hordozza az értéket.

Magatartástudományi jelentősége abban nyilvánul meg a feltétel nélküli elfogadásnak, hogy az alkalmazott módszertől független is jelentős hatótényezője az optimális személyiségfejlesztésnek.

Ugyancsak fontos az **attitűdök** feltárásával és fejlesztésével kapcsolatos pozitív hozzáállása a segítő szakembernek.

A **mentori tevékenység** egy olyan elmélyült mentálhigiénés és pedagógiai segítségnyújtás, amely **produktív emocionális** állapotot alapoz meg, és támogató közösséget biztosít, azért hogy a gyermek feldolgozhassa a bekerüléssel járó pszichés problémáit.

Kiemelten fontos, hogy a gyermekvédelmi szakember reális elvárásokat támasszon a beutaltak elé. Az irreálisan magas követelménytámasztás azt eredményezi, hogy a gyermek nem tud megfelelni a kívánalmaknak és a **tanult tehetetlenség** állapotába kerül.

Ilyen esetekben az érzelmileg és hangulatilag labilis fiatal részéről a kognitív egyensúly helyreállítása **nem-adaptív lehetőségekkel** történik (alkohol, drog), majd a kezdetben megélt szorongáscsökkentés hatására tanult válaszkészségként rögzül a személyiségében.

A feltétel nélküli elfogadás lehetővé tette, hogy minden gondozott gyermek egyenlő mértékben részesedjen a szociális erőforrásokból és szolgáltatásokból. Az **előítélet-mentes** légkör értékközpontú viszonylatrendszerrel eredményezett, ezáltal a személyiségfejlesztés segítségnyújtás volt a gyermekvédelmi gondoskodásban élőknek az emberi értékekhez vezető útján.

■ III/3. Kongruencia

A kongruencia az adott helyzetnek megfelelő kommunikáció, amely hatékony együttműködést eredményez. A segítő szakember hiteles megnyilvánulása, amikor a verbális és a nem verbális közlései szinkronban vannak egymással.

A hangsúly a gyermek személyiségének a dinamikus jegyein van. Rogers megfogalmazásában: „Minden személyben megvan a veleszületett törekvés, hogy kifejlessze képességeit, és ez által fejlessze önmagát.”

A szociális környezet, amelybe a gyermek született a fejlődési lehetőségek megvalósítását behatárolja, hiszen az élmények átélésében a család jelentős szereppel bír. A fejlődés során a gyermek élettere is differenciálódik az interperszonális kapcsolatokban. Az őszinteség és a nyitottság az eredményes személyiségfejlesztés előfeltétele.

A **mentori tevékenységben** a szabálykövető változás a tapasztalatok sorozatán keresztül realizálódott. A gyermek megtanulta fokozatosan elfogadni önmagát, abban az ütemben, ahogyan a mentor fogadta el őt. Ahhoz, hogy a beutalt fiatal fogékony legyen a saját érzéseire irányába fontos volt az a felismerés, hogy a munkatársak őszintén kíváncsiak a sorsára.

A személyiségfejlődés során a gyermek **én-képe** változni kezdett és megtapasztalta az élmények értelmezésében való egyéni felelősségét is. Az elsődleges feladat a fejlesztés **individualizált** és **differenciált** megtervezése volt, amelynek alapjául a mentális összetevők ok-okozati összefüggéseinek feltárása és az életút elemzése szolgált.

Az átélt veszteségélmények hatására a gyerekek egy része **ku-darcorientáltságú** volt és önértékelési nehézségekkel küzdött. A mentori tevékenység során kiemelt szerepe volt a **kompetenciaélmény** biztosításának, mivel az átélt sikerélmény a szerepkészlet fejlődését tette lehetővé.

A gyermekek változásának szintjét befolyásolta, hogy milyen ütemben volt képes segítséget elfogadni a munkatársaktól. Az új típusú élmények az érzelmileg elhanyagolt fiatalok számára a kötődési képesség növekedését eredményezték.

■ IV. A MENTORI RENDSZER GYAKORLATI TAPASZTALATAI

A kényszerjellegű kapcsolatok helyett a partneri együttműködést kívántuk megalapozni. Az elfogadó légkör kedvező feltételt teremtett a pozitív érzelmi viszonyulások kialakulásához. A személyes felelősség tudatának fejlesztése lehetővé tette, hogy a mentor tevékenysége nem szűkölt be egyetlen megoldandó problémára, hanem egységesen kiterjedt a beutalt gyermek személyiségének minden területére.

■ IV/1. A szocializációs hiányosságok csökkentése (Dr. Zámbo Gézáne Elhelyezési Csoportvezető és Halászevics Péterné csoportnevelő mentori feljegyzései alapján.)

Három testvér: a 8 éves **Mónika**, a 9 éves **Anikó**, és a 12 éves **Zoltán** együtt kerültek be a Befogadó Otthonba az anya elhanyagoló és veszélyeztető magatartása miatt. Mindhárom gyermek mentális állapota azonnali és szakszerű intézkedést igényelt. **Anikó** határovezeti mentális képességekkel rendelkezett, **Mónika** az átélt traumák hatására vizelettartási zavarokkal küzdött, **Zoli** pedig rendkívüli mértékben szorongott, amit foko-

zott, hogy legidősebb testvérként rá hárult a legnagyobb felelősség.

A gyerekek fokozatosan megnyíltak a célirányos segítség folyamatában, és mind intenzitásában, mind mélységében kialakult az optimális emocionális kapcsolatuk a környezetükkel. **Anikó** a szabadidejében szívesen rajzolt és az elkészített rajzait rendszeresen megmutatta a mentorának, aki folyamatosan dicsérte, mindez az önbizalmát fokozta. **Mónika** a törődés hatására megnyugodott, állapota rendeződött és panaszmentessé vált. **Zoli** rövid időn belül jól beilleszkedett a kortárs csoport tagjai közé, ami oldotta a szorongását.

Ezt követően kezdődhetett el a testvérek felkészítése az új gondozási helyre. A Megyei Szakértő Bizottság nevelőszülőnél történő elhelyezésükre tett javaslatot. A leendő nevelőszülő rendszeresen látogatta őket, és hétvégén elvitte őket látogatóba. A kapcsolatok egyre mélyebb és őszintébb érzelmeken alapultak és a decemberi látogatás alkalmával a gyerekek ajándékkal kedveskedtek neki.

Jelenleg a három testvér a nevelőszülőnél él. A családi mintanyújtás, az intenzív érzelmi kapcsolat teljes biztonságérzetet eredményezett az eddigi hányatott életükben. Szélesedtek a tapasztalatok megszerzésének lehetőségei, és tartósan kötődhetnek egy személyhez, akinek az önzetlen segítségére folyamatosan számíthatnak.

A **mentorok** szakmai és emberi támogatása mind a beilleszkedés, mind az új gondozási helyre történő elhelyezés alkalmával hatékony volt.

■ IV/2. Szerepfejlesztés

(Fakan Mária Befogadó Otthon szakmai vezető mentori feljegyzései alapján.)

Zsófia 14 évesen szexuális kapcsolatot létesített egy 24 éves fiatalemberrel. Iskolai tanulmányait elhanyagolta, rendszeresen elcsavargott az édesanyjától. Rövid ideig a különélő édesapjánál élt, de onnan is elszökött. Az ideiglenes hatályú elhelyezésekor már 19-20 hetes terhes volt.

Az első napokban nehezen találta a helyét az Otthonban, mind gondolkodásában, mind viselkedésében a merevség és a bizalmatlanság mutatkozott meg. A mentori kapcsolat hatására néhány napon belül készsége és igyekező magatartást tanúsított.

Ezt követően kezdődhetett el **Zsófia** szerepkészletének a fejlesztése. A születendő kisbaba érdekében fontos volt az anyaságra történő felkészítése mind érzelmileg, mind a gyakorlati ismeretek szempontjából. Ahhoz, hogy hiteles kapcsolat kialakítására legyen majd képes a csecsemővel, először el kellett fogadnia saját félelmeit, kétségeit. A **mentor** támogatása megalapozta az önismereti tudatosságát, és **Zsófia** alkalmassá vált a tartós és teherbíró érzelmi kapcsolat kialakítására.

Jelenleg nevelőszülőknél él, akik ígéretet tettek arra, hogy a születendő gyermekével együttesen vállalják a gondozását.

■ IV/3. Veszteségélmények feldolgozása

(Dr. Tatárné Vas Anna gyógypedagógus mentori feljegyzései alapján.)

Edina szülei 3 éves korában elváltak, és az édesanyjuk ismeretlen helyre költözött. Ikertestvérével és bátyjával együtt az édesapjuk nevelte őket. Az apával – annak italozó életvitele miatt – megromlott Edina kapcsolata. Egyre kevésbé találta a helyét a családi rendszeren belül, és nehézségeit fokozta, hogy testvéreivel is feszült viszonyba került. Az egyik veszekedést követően elszökött otthonról és az idős, beteges nagymamájahoz ment. Az apa erőszakkal akarta elvinni onnan, majd a kiérkező rendőrök ideiglenes hatállyal elhelyezték a kiskorút a Befogadó Otthonban.

A mentori kapcsolat során fontos volt a 17 éves kiskorú lány negatív élményeinek feldolgozása: a szülők válása, az ikertestvérével való rivalizálása, az alkoholista apa durva, megalázó bánásmódja, az önértékelési gondjai és a kilátástalanság érzésének a feloldása.

Edina a kezdeti időszakban a megelégedett bizalommal több alkalommal is visszaélt és eltávozásairól nem érkezett vissza időben. A szabálytudatának fejlesztésével egyenes arányban növekedett a pszichofizikai közérzete és a normakövető viselkedése.

A gyógypedagógus szakképzettségű mentor a korspecifikus életvezetési technikák elsajátítását helyezte a segítő tevékenységének a fókuszába.

Jelenleg Edina lakásotthonban él, ahol a kortárs csoport tagjaival megfelelő kapcsolatot tudott kialakítani.

■ IV/4. Speciális élethelyzet segítése

(Battyányi Mária szociális munkás mentori feljegyzései alapján.)

Izabella 17 éves szerb-montenegrói állampolgárságú lány volt, aki csak anyanyelvén, albánul beszélt. A Befogadó Otthonba a határőrség utalta be, mivel egy autó csomagtartójában elbújva fedezték fel a határ átlépése alkalmával. A mentor – hosszasan utána járást követően – tolmácsot szerzett, hogy ne csak mutogatással és rajzolással lehessen a lánnyal kommunikálni. A tolmács telefonon keresztül beszélgetett Izabellával és a legfontosabb információkat közölte vele.

A mentor közben többszöri telefonálást követően rábukkant egy olyan karitatív egyesületre, amely hasonló élethelyzetű kiskorúak gondozásával és segítségével foglalkozik. A kapcsolatfelvételt követően néhány óra elteltével Izabella már egy olyan közösségbe került, ahol lehetősége volt albánul kommunikálni, és a hivatalos vizsgálat lezárásáig ellátták a megfelelő jogi képviseletét.

A bizonytalanság, a megterhelő élethelyzet hatására a megszokottnál lényegesen intenzívebb stresszhatás érte a kiskorút. A mentor szakszerű ügyintézése és emberi támogatásának köszönhetően rövid időn belül sikerült Izabella mentális állapotát a rendkívül felzaklatott érzelmi állapota és egyensúlyvesztett élethelyzete ellenére stabilizálni.

V. ÖSSZEGRÉS

A **mentori tevékenység** rendszere a Befogadó Otthon életében eredményesen működött és működik. A beutalt gyermekek és fiatalok **problémaprofiljának** feltárása, a szükséges szakmai szolgáltatások biztosítása, és az autonóm személyiség élhetőségének biztosítása lehetővé tette a gyermekek egyre növekvő önállóságának kialakulását. Minél értékalkotóbb módon sikerült a mentornak az interperszonális kapcsolatok hiányosságait korrigálni, annál stabilabbá vált a gyermekvédelmi gondoskodásba beutalt fiatal impulzivitásának **kontrollálása**.

Az egyéni döntéshozatal képességének kialakítása az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermek **izoláltságának** minimalizálását eredményezte. A szükséges **kontrollfunkciók** biztosították a szocializálatlan viselkedési elemek hatékony feldolgozását és az örömtételre való képtelenség pozitív irányba történő megváltoztatását.

Célunk a Befogadó Otthon szakmai teljesítőképességének és a „keresletnek” az összehangolása volt, megkülönböztetett figyelemmel az új gondozási helyre történő felkészítésre.

A személyes felelősségvállalás egy-egy gyermek életsorsának alakításáért az ideiglenes hatályú elhelyezés alkalmával lehetővé tette az **új típusú szintézist** a munkavégzés során. Az identitás növekvő érzése, a kapcsolatteremtés és fenntartás képességének erősítése a viselkedés differenciáltabb tendenciáit alapozta meg. A **szakmastruktúra** vonatkozásában a **mentorok** személyisége, felkészültsége és emberi hozzáállása fontos alkotóeleme volt az eredményes szolgáltatásnak, ami a munkavégzésben **paradigmaváltást** eredményezett.

A fentiekre alapozva megállapítható, hogy a mentori rendszer a gyermekvédelmi **szervezetfejlesztés** tartalmi megújulásának része lehet. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás eredményeképpen a szakmai erőforrások feltárása és a sikerességben rejlő lendítőerő szerepe egyre átfogóbb jelentőséget kap a gyermekvédelmi gondoskodás tervezése és végrehajtása során. A **rendszer szemléletű és szolgálatcentrikus szemléletmód** elvárása és ösztönzése a szakmai szolgáltatásunk során lehetővé tette a halmozottan hátrányos élethelyzetű gyermekek **pszichoszociális tényezőinek** fejlesztését.

VI. A KÖZELJÖVŐ FELADATAI

Mindig az út megkezdése a legnehezebb, de a leghosszabb út is az első lépésekkel kezdődik (egy taoista mondás szabad felidézésével). Ezen dolgozat közreadásától azt várjuk, hogy a mentori tevékenységet felvállalók azon túl, hogy a mentori feladatok sikeres megvalósítása örömforrássá válhatott a számukra, jobban lássák a tevékenységük jelentőségét, a tudatos személyiségfejlesztés lehetőségeit.

A Befogadó Otthonban folyamatosan változik a gyermekek létszáma, korösszetétele, megújul a személyi összetétel is. Egy dolog nem változik: maga a változás. Minden beérkező gyermek és fiatal sajátos gondokkal küzdő, egyedi és megismételhetetlen

élethelyzetet, egyéni sorsot hordozó individuum. Egyéniek és improvizativitást igénylőek a megközelítésük lehetőségei, módjai. Az egységes fellépés, a tudatos szakmai hozzáállás azonban fontos, kézzelfogható eredménnyel járt: immár másfél év óta nem volt rendkívülinek nevezhető esemény a Befogadó Otthonban. Ez olyan eredmény, amely nem igényel semmilyen külön kommentárt, magyarázatot.

Hogyan tovább? Először is ki kell javítani az érkeztető rendszerben még alkalmanként előforduló egyéni fegyelmezetlenségeket, erősíteni kell a tudatosságot a napi tevékenységek teljes vertikumában. Fontos erősíteni az írásbeliséget: ösztönöznünk kell egymást a jó módszerek elemzésére, csiszolására, átadására, a tapasztalatok rögzítésére. Jelentős szerepe lehet a továbbiak során a megfelelően alkalmazott csoportos szerepjátékoknak, a drámapedagógiának az otthon átmeneti közösségeit alkotó gyermekek önismeretének és közösségi érzékenységének fejlesztésében.

A mentorok pedig tevékenységüket ki szeretnék terjeszteni a támogatott gyermek életének arra a szakaszára is, amikor a Befogadó otthont elhagyva visszatér a családjához, vagy nevelő családdhoz érkezik, vagy más ellátási helyre kerül. Az új helyre érkezés, de még a visszatérés időszakában is fontos szerepet játszhat a mentor, aki mindaddig fogja (ha csak képletesen is) a rábízott fiatal kezét, amíg nem látja, hogy új helyén már van valaki, akinek a mentori felelősségét átadhatja, beteljesítve feladatát.

Barcsi Antal – Beóthy-Fehér László

(A cikket illusztráló fotók a FÉvárosi TEGYESZ Befogadó Otthonában készültek.)

A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ IRODALOM

- Allport, G. W.: A személyiség alakulása. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.
 Berán Ferenc (szerk.): Emberismeret és etika. Szent István Társulat, Bp., 2002.
 Domszky András: Gyermek- és ifjúságvédelem. Államig. Főisk. Budapest, 1999.
 Gácsér Magdolna: Pedagógiai pszichiátria alapjai. In: Gondolatok a nevelésről. Pedagógiai antológia V. Szerk.: Gácsér József. Szeged, JGYTF Kiadó, 1997.
 Gácsér Magdolna: Pedagógiai pszichiátria alapjai. APC Stúdió, Gyula, é.n.
 Gáspár Károly: Gyermekvédelmi és gyámügyi kézikönyv. KJK Kft., Budapest, 2004.
 Dr. Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK Kft. Budapest, 2001.
 Dr. Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái. Pont Kiadó, Budapest, 1997.
 Dr. Kopp Mária: Pszichogén lelki betegségek és funkciózavarok – Magatartás- orvoslás és pszichoszomatika – áttekintés (forrás: www.behsci.sote.hu/kop_pszih.htm)
 Rogers, C. R.: A terápiás kapcsolat: a jelenlegi elméletek és kutatások. in: Buda Béla (szerkesztő) Pszichoterápia, Gondolat Kiadó, Bp. 181-198. o. (fordította: Horváth Krisztina)
 Strauszné Simonyi Erzsébet: Gyermek- és ifjúságvédelem. Comenius Bt., Pécs, 1997.
 Szikulai István: A magyar gyermekvédelem fejlődésének kulcskérdései. KAPOCS, II. évf. 5. sz. 2004. október 58-64. o.
 Dr. Tringer László: A gyógyító beszélgetés, FER-Co Kft, 1991.
 Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem. APC Stúdió, Gyula, 2002.
 Winkel, Rainer: Pedagógiai pszichiátria, Tk. kiadó, Bp., 1981.

Tarthatatlan kapcsolat

Egyre gyakrabban jut eszembe Mátyás király legendája. Ő persze járhatta inkognitóban a világot, honnan is ismerte volna föl a jámbor polgár? Hiszen ő nem szerepelt naponta többször a széleskörű nyilvánosságot és ismertséget biztosító köz- és kereskedelmi tévében, sem az egyetértő vagy ellenzéki lapok címdalán; rendeleteit, hadba hívó üzenetét kidobolta a kisbíró – így aztán könnyen szerzethetett saját benyomásokat az ország életéről, győződhetett meg önmaga a dolgok menetéről.

Mátyás király ideje elmúlván, egyre többször töprengek azon: vajon honnan szerzik mai minisztereink, minisztériumi vezetőink, döntéshozóink ismereteiket, valós élményeiket mondjuk például az iskolák tényleges hétköznapijairól, a diákok, a szülők oktatásról való véleményéről, és különösen arról, fedi-e egymást az ő felső szinten hozott döntésük és annak kivitelezése.

Az iskolák jelentései, programtervezetei, a szaklapok és egyéb médiumok mint demokratikus platformok jelennek meg... de szólnak-e, szólhatnak-e ezek diák, tanár, szülő mindennapjairól, képesek-e irányt mutatni vagy akár szabályozni a mindennapi iskolai életet? Noha saját gyerekeim néhány éve túljutottak a középiskolai életen, baráti körömben több olyan gyerek is van, akiknek családi és iskolai élete sok éve napi élményeim közé tartozik. Láttam őket kisiskolásként, részese voltam és vagyok a szülők és a gyerekek kudarcainak, gyötrelmeinek, kínlódásainak. Mielőtt megköveznének: nem mondtam azt, hogy minden gyerek, minden szülő, minden iskola. Csak annyit: most és itt azokra szeretném felhívni a figyelmet, akik számára a tanulás, az iskolába járás a család közös kudarcra. Mert sok, nagyon sok ilyen család van; segítség nélkül, magukra hagyatva, gyerekeiket iskoláról iskolára hordva csak azt várják, mikor lesz végre vége.

Néhány napja részt vettem egyik ismerősöm fiának iskolájában tartott szülői fogadóórán; itteni élményeim adták meg az utolsó évet, hogy beszéljek ezekről a gyerekekről, iskolákról, családokról, tanárokról.

■ MŰKÖDIK MINDEN REMEKÜL

Miközben a kérdésben érintett szakemberek és szülők, és a személyesen nem érintett érdeklődők arról vitáznak, sérül-e a szülői mindenhatóság, ha a tanár-diák reláció „titokjog”-ot tartalmaz; miközben részben ugyanezen érintett és nem érintett kör az iskola kapuinak a szülői ház irányában való egyre szélesebbre tárását ígéri és várja, ezenközben az oktatási intézmények és a szülői házak élnek sajátos, titkos és zárt életüket.

Miközben fogynak a gyerekek és nő a pedagógusok fizetése, a tanárok egyre gyakrabban hivatkoznak önnön túlterheltségükre.

Miközben egyre több frissen végzett fiatal képtelen munkához jutni, a tudásalapú társadalom címén egyre sokrétűbb és súlyosabb feladatokkal terhelik legkisebb koruktól a gyerekeket.

Miközben a pszichológusok, pszichiáterek, nevelési szakemberek mind erőteljesebben jelzik: egyre több a fiatal depressziós, a gyerekkorú narkós, növekszik az alkoholizmus; erősödik a fiatalok jövőtlenség- és elveszettség-érzése, kiábrándultsága, és egyre többek egyetlen várározása az EU-csatlakozás-kínálta külföldön próbálkozás lehetősége, eközben a szak- és nem szakemberek vagy csak érintőlegesen foglalkoznak ezekkel a jelenségekkel, vagy jogszabályokkal válaszolnak, sőt, lelkesítő program-áradattal méltatlankodnak: hiszen annyira remekül működik minden.

És miközben a hivatalos megnyilvánulások, nyilatkozatok, felmérések és hivatkozások egyre izgalmasabb, prosperáló, izgalmas iskolák képét mutatják elénk, mennyi ragyogó lehetőség, mennyi demokrácia, mennyi odafigyelés gyerekekre-szülőre-tanárra, mennyi... mi is?

Irigykedve és szomorúan nézem az egyébként nemegyszer csapnivaló amerikai filmeket, ahol a család, a gyerek és az iskola valódi kapcsolatot tart, ahol minden egyes gyerek, minden egyes ember fontos polgára a társadalomnak és a jövőnek.

■ ELGONDOLKODOM, ITT ÉS MOST: HOGYAN ÉS HONNAN ISMERI MEG A TANÁR A DIÁKOT ÉS ANNAK CSALÁDJÁT, HONNAN A SZÜLŐ A TANÁRT?¹

- Az iskolába készülő nagycsoportosok ellátogatnak jövődiákok iskolájukba. Ami valóban remek, feltéve, hogy a csoport nagyobbik része éppen abba az iskolába fog járni, ami manapság eléggé valószínűtlen.
- A tanórákon minden gyereket megismer a pedagógus. Alsó tagozaton erre nagy esély van; felsősöknél és középiskolásoknál inkább a valamilyen okból (jó tanuló vagy magatartási zavaros) kitűnő diáknak van reménye arra, hogy minden tanárja, az is, aki hetente egyszer 45 percet foglalkozik az osztállyal, igazán megismerje őt.
- Az osztálynapló, amely – személyiségi jogainak védelmében – csak a szülő írásos beleegyezésével tartalmazhat bizonyos informáló adatokat a családról, szülőről. Az osztálynaplóból – az osz-

¹ Fontos előre jelezni, hogy itt és most főleg a fővárosi illetve nagyvárosi iskolákról és diákjaikról van szó. A kisebb településeken, ahol a pedagógus és a család akár egymás szomszédja is lehet, egészen más a helyzet; ebből a szempontból jóval humanusabb és kommunikatívabb az iskola és a család kapcsolata.

tályzatokon kívül, feltéve, hogy a tanárok nem notesz-rendszerrel dolgoznak, mert akkor azt sem – a tanár megtudhatja: a gyerek nevét, születési adatait, lakcímét, és, ha a szülő megadja, úgy annak munkahelyét és telefonszámát.

- Évente két szülői értekezlet, amelyet az osztályfőnök tart, és
- az évente két alkalommal tartott szülői fogadóóra, ahol a szaktanárok 2-2,5 órát szánnak arra, hogy az általuk tanított összes diák szüleivel találkozzanak, problémáikat megbeszéljék. (Egy átlagos osztály ma 25-35 diák, egy átlagos tanár legalább két osztályban tanít, ha osztályonként csak 15-15 szülő megy el a fogadóórára, ez akkor is 6-7 perc/szülő! Vajon mire elég ez a hat-hét perc?)
- Végül a tájékoztató füzet, leányneven ellenőrző könyv, amelyet maga a diák vezet, amelyet a szülő havonta egyszer ír alá, az osztályfőnök és szaktanár, ha nem akarja, nem is látja, így éppen a problémás diákok esetében szakad meg (vagy létre sem jön) az iskola és a szülő információcseréje.
- A szülő telefonálhat az iskolába. Csak a kicsöngetések rendjét kell tudnia, hiszen abban a tíz-tizenöt percben van lehetőség telefonálásra, s ha mindez együtt van, szerencsésnek is kell lennie, tekintve hogy a tanárok ugyanebben a tíz-tizenöt percben telefonálnak, következésképp a vonal többnyire foglalt.
- Az egyes iskolák saját házirendje, amely természetesen a minisztériumi irányelvekre illetve szabályozókra épül; némely iskolákban a házirend kivonatolt példányát a diák és szülő megkapja, más helyeken valahol az iskola területén kiakasztják, mindenesetre ebből tudható meg, milyen csengési rend szerint működik az adott intézmény, mennyi hiányzást és hogyan, milyen igazolásokkal fogad el az intézmény, valamint az iskola saját speciális elvárásai; beleértve a diákok iskolai viselkedésének normatíváit.

Vannak iskolák, amelyek további lehetőségeket is kínálnak diáknak és családnak, ezek többnyire alapítványi vagy magániskolák és a nagy múltú középiskolák egy része. Fentebbi vázlatomat azokról a (többnyire „állami”) iskolákról készítettem, amelyek egyébként honlapjaikon, bemutatkozó nyomtatványaikon a lehetőségek és kínálatok sokaságát jelenítik meg, s csak a már oda járó diák és családja érzékeli az ígéretek és a valóság közötti időnként drámai különbséget.²

■ KUDARC, ÖNVÁD, JÖVŐTLENSÉG – ÉS AKIK ÁTÉLTÉK

Bálint

Bálint második gyermekként született, az elsőszülött nővér még Bálint születése előtt betegségben meghalt. Iskolába kerüléséig az átlagos budapesti kisgyerekek életét élte; a megfelelő életkorban iskolaérettként zárta problémamentes óvodai életét. Örömmel, kíváncsian és némi félelemmel várta az iskolát, amely a lakóhelye szerinti körzeti iskola volt, így sok egykori óvodás pajtásával került egy osztályba. Csöndes, kicsit visszahúzó, de viszonylag könnyen beszélgetésbe vonható kisfiú volt, aki, szüleikhez hasonlóan, sikereket, tudást és örömet várt az is-

kolától. Nagy nehézségekkel küzdött a betűkkel, de ez az alsó osztályokban a pedagógusnak nem tűnt fel, különösen, mert az édesanya rengeteget foglalkozott vele. A mindennapos tanulási procedúrában az anya és fia között komolyan megalapozott bizalom alakult ki. A gyerek mindig biztos lehetett édesanyja feltevése nélküli szeretetében, de szigorában és következetességében is. Úgy-ahogy elvergődtek a felső tagozatig; eközben az apa többször el, majd visszaköltözött a családba. Végül az anya a sarkára állt és végleges döntésre jutott: elváltak. Bálint, aki ekkorra már teljes véd- és dacsövetséget alkotott anyjával, örömmel vette apjának végleges távozását. Legalábbis ezt közölte anyjával, tudván, a mama ezt várja tőle. Hogy voltaképpen mi zajlott benne, talán már ő maga sem tudja. Az ötödik-hatodik osztályban egyre súlyosbodtak tanulási nehézségei. Lassú, mondták a tanárai, nehezen tanul, mondta az anya, és még több időt töltött Bálinttal és annak könyveivel. Együtt tanultak, az anya lerövidítette a tanulnivalót, kiemelve a lényegét, s addig mondták együtt, míg Bálint többé-kevésbé vissza tudta mondani. Az anya minden szülői értekezleten részt vett, minden tanárt ismert, de Bálint tanulmányi gondjaira semmiféle gyógyírt, módszert, segítséget nem kapott. Tanuljon többet, mondták a tanárai, de ennél többet már nem lehetett tanulni, volt, hogy még éjfélkor is a másnapi dolgozatra vagy felelésre készültek. Az anya számtalanszor kért szakmai segítséget fia tanáraitól. Kész lett volna bármilyen előrevívő tanácsot megfogadni – ha kapott volna. De mit kezdjen egy szülő azzal a probléma-hárító tanáccsal, hogy tanulási gondokkal küzdő gyereke „tanuljon többet”? Bálint nagyon nehezen olvasott, nagyon nehezen írt, a számológépet viszont, amit hetedikes kora táján vettek, pillanatok alatt tanulta meg nemcsak felhasználói szinten kezelni, de programozni is. Amikor nyolcadikos lett, elérkezett a nagy kérdés: hova tovább? Minthogy a számológép volt a mindene, közös megegyezéssel beiratkozott egy – félévente ötvenezer forintos – szakiskolába; feltételezve, hogy a kifejezetten számítástechnikával foglalkozó iskolában nem lesz gond. Lett. Bálint többször megbukott többféle közismereti tárgyból; s noha országos első lett egy számítástechnikai versenyen, egyéb tárgyakból évisméltásra bukott. A tanárok ismét csak annyit tudtak tanácsolni, figyeljen jobban és tanuljon többet. Ezek után anya és fia eldöntötték: újabb iskola után néznek. Minthogy ekkor már elmúlt 16 éves is meg 18 éves is (éppen a tankötelezettség-váltás generációjának tagja), egy olyan alapítványi iskolát találtak, ahol kvázi estisként, de nappali oktatásban, egyénre bontva, minden segítséget megadva, a szülővel is szoros együttműködve foglalkoztak a fiatalokkal. Bálint ekkor már csaknem 19 éves volt. Kisvártatva két, számára sorsdöntő esemény történt. Az első rögtön a beiratkozását követő hetek egyikében: az iskola saját pszichológusa és gyógypedagógusa (először a fiú óvodai

² Hivatkozással idézem a CSGYI 2001/3. sz-ből Lovas Zsuzsa cikkének részletét (Konfliktusok az iskolában): „Sem az iskolák sem a pedagógusok, sem a szülők nincsenek felkészülve és felkészítve a növekvő és súlyosbodó konfliktusok kezelésére. Az iskolák tipikus reakciója, hogy megpróbálnak szabadulni a nehezen kezelhető gyerekektől, és hárítják a problémát, elhárítják a felelősséget.” A cikk szerzője a Szentől-szembe, illetve a mediációs konfliktuskezelésre mutat példát; sajnos, ezek a módszerek nem váltak az iskolai mindennapok rutinjává.

és iskolai pályafutása során!) több vizsgálat, teszt és felmérés után megkérte Bálint édesanyját, menjen be az iskolába. Ugyanis szeretné megtudni, milyen dislexia-foglalkozásokra járt Bálint. Az anya döbbenet hallgatta: semmilyenre. Soha senki nem mondta neki az eltelt tízvalahány esztendő alatt, hogy Bálint esetleg dislexiás. Hiszen mindent megtett volna... És Bálint ténylegesen, orvosi papírral igazoltan: dislexiás. Mennyi keserűség, mennyi kudarc, mennyi sikertelenség, önértékelési probléma, anyai keserűség és önvád elkerülhető lett volna, ha csak egyetlenegy tanító, tanár, iskolapszichológus, bárki kiejtette volna csak feltételezéseként, kérdésként ezt a szót. Ha jobban odafigyeltek volna rá az iskolában. Ha a pedagógus, aki ma is pedagógus, nem azzal hártja el magától a problémát: figyeljen és tanuljon a gyerek; de törekedett volna legalább megismerni a diákokat, felmérni és átélni annak gondjait, és különösképpen megtalálni a megoldást, mert a konkrét oktatás közben ez is a pedagógus feladata lenne. Bálint majd tizenegy esztendei vesszőfutása azonban nem ért véget. A pszichológus további szakvizsgálatra küldte Bálintot, s a végeredmény alapján állították össze tanulmányi rendjét; már-már happy end. Ekkor következett a második sorsdöntő esemény: az iskola, gazdasági problémák miatt, megszüntette az oktatásnak azt a formáját, amely Bálint számára az egyetlen járható út volt.

Bálint ma ipari tanuló, szakmát tanul. Hogy miért éppen azt, amit? Mert oda sikerült felvetetni. Nem divatszakra; de itt legalább nem kell különösebben sokat írni, olvasni. Nem valószínű, hogy valaha is ezt a mesterséget fogja űzni, de, mint édesanyja mondja, valamilyen szakmájának kell lennie a gyerekeknek, és ebben egyetértenek.

Bálint egyébként, bármilyen furcsa is, szeret olvasni. Bár képmény küzdelmeket vív a betűkkel, kitartóan kísérletezik az olvasással, változatlanul mindene a számítógép, csak azt nem látja kristálytisztán: milyen lesz a felnőtt-lét. Nincsenek önmagával szemben elvárásai; nincsenek álmai a jövőről, udvarolgat a lányoknak, bevásárlásnál hazacipeli a cekkereket, tisztességgel eljár az iskolába, ahol barátja nincs, bár korábbi iskoláiban sem voltak igazi barátai, néha moziba megy, esténként tévét néz, aztán másnap ugyanaz ...Szerencsésnek mondhatja magát, mert édesanyja igazán jó barát; Bálint így egyelőre elkerülte az alkoholt, a drogok-miegyebek vonzását. Meg a hasonkorúak barátságát, meg a hitét a felnőtt-világban.

Peti

Peti késői, édesanyja egyetlen, második házasságában élő édesapja harmadik gyereke. Kifejezetten jó módú szülei kicsi korától kezdve táncolni, zenélni járatják, óvoda után zenei iskolába írtatták. Peti éppúgy várta az iskolát, mint minden kisgyerek, de az átlagosnál több félelem volt benne, mivel a család az átlagosnál jobb gazdasági helyzete és különleges foglalkozása révén Peti elűtött a VII. kerületi iskola diákjainak zömétől. A szülők (főleg az édesanya) az első időkben rendszeresen elment a szülői értekezletekre, s amikor egy szűrezen enyhén dislexiásnak találták az egyébként balkezes kislányt, rendszeresen vitte a logopédushoz. Az első osztályba járó Peti néhány héttel a tanévkezdés után dadogni kezdett, amitől ő maga úgy megrémült, hogy heteken át inkább nem szólalt meg az iskolában. A pedagógus

több hét eltelte után azt írta a kislány ellenőrzőjébe: a tisztelt szülő tegyen valamit, mert Peti nem hajlandó az órákon beszélni, nem hajlandó dolgozni. Az anya azonnal reagált, megkereste a tanítónőt, aki szóban is megerősítette: Petike lusta, Petike figyelmetlen, Petike makacs. Ennyi. Minthogy a gyerek csak az iskolában dadogott, a pedagógus pedig általánosságokat mondott, a szülők csak nehezen tudtak rájönni konok magába fordulásának okára. Peti nehezen tudta megfogalmazni nehézségeit, a szülők bizonytalanok is voltak a problémák mibenlétét illetően, mindenesetre azonnal beszéltek a kislánnyal egyébként is foglalkozó logopédussal, sőt, beírták egy olyan játszótérbe, ahol kisebb szerepeket tanultak a gyerekek. Peti sem itt, sem otthon nem dadogott, az iskolában igen. Két évig járt logopédushoz, részben enyhe fokú minősített dislexiája, részben dadogása miatt, majd a logopédus szakvéleménye alapján a harmadik évben már nem kellett járnia. Meglehetősen nehézségekkel jutott el a negyedik osztályig. Május közepén a tízéves kislány az egyik órákői szünetben egyszerűen hazament az iskolából, ahová nem volt hajlandó soha többet visszamenni. Hogy miért éppen azon a napon „sokallt be”, az ma már nem követhető. Az derült ki, hogy Peti évek óta csúfolják a társai, részint a dadogása, részint lassúsága miatt, nemegyszer az órai foglalkozásokon, a pedagógus jelenlétében, aki ráadásul ezt, úgy tűnik, valamiféle hajtőerőnek tekinthette, mert időről időre igazat is adott a Peti gúnyoló gyerekeknek... Iskolai kudarcai közül ma is fájdalommal meséli például, hogy az osztályban rendszeresített külön

tablán minden nap a legjobbtól a legrosszabbig felírták a gyerekek nevét, és ő mindig a legutolsó volt. Soha még csak utolsó előtti sem... Ezen a napon azonban más is történt: a kisfiút, aki balettórákra járt, az osztálytársai egy része rendre „milyen érzesz buzinak lenni” és hasonlókkal kínozták; s bizony nem „csak úgy” használták ezt a kifejezést, hanem precízen, a szó valós jelentésében. Ráadásul nem először; mint utóbb kiderült, már ősszel megindult a mocskolódás-hadjárat... Az anya egyenesen az igazgatóhoz ment. Kérdésére: hogyan lehetséges az, hogy a tanítónő, aki naponta együtt van a gyerekekkel, nem tesz semmit, eltűri és semmilyen módon nem próbálja meg az ilyen helyzeteket feloldani, azt a választ kapta, hogy a tanárok nem tudhatják, mi történik a gyerekek között a szünetben. Az anya ekkor döntött úgy, elviszi a gyermeket az iskolából. Mivel a tanév vége felé jártak, Peti leosztályozták az addigi teljesítménye és néhány házi dolgozata alapján. A nyár többé-kevésbé nyugalomban telt el, Peti tudomásul vette, hogy ilyen dolgok az új iskolában nem fognak történni; ekkor még hitt abban, hogy bár dadog (most már a mindennapi életben is), hogy bár nem tud tanulni, hogy bár lassabban jár az esze, a felnőttek, a szülei, tanárai számára ő éppolyan fontos, mint a mindenben tökéletes gyerekek. Az iskola és osztálytársak ténykedésének következtében önértékében és önértékelésében súlyosan sérült Peti ötödik osztálytól egy 12 évfolyamos, szintén ének-zenei iskolába valamint egy „tanulni tanító” (fizetett) pszichológushoz járt, s végül komoly nehézségek árán, de eljutott a kilencedikig. Rossz tanuló lévén, amikor mutálni kezdett, addigi egyetlen pozitívuma, hogy szépen énekel és jól zongorázik, is negatívba fordult. Az új iskolában eleinte megpróbálta követni az órákon folyó munkát; tudásbeli hiányosságai miatt azonban ez az elszántság csak rövid ideig tartott. Ráadásul a fiú eddigre tökéletesen érdektelenné vált a tudás, tanulás, olvasás iránt; kudarcélményei és megfelelni nem tudása eredményeképpen menekülési és túlélési technikákat alakított ki. Órákon, mivel egyre inkább képtelen volt követni, írni még kevésbé a feladatokat, merengéseibe süppedt, magát a popsztárok életébe, a bulvárlapok pletykáiba, a szappanoperák hősei helyébe képzelve élte álom-életét. Már beiratkozáskor kérte az anya az osztályfőnököt, mivel előző iskolájában Peti meglehetősen figyelmetlenné és nemtörődömmé vált, legalább eleinte lenne szíves az osztályfőnök rendszeresen ellenőrizni, minden osztályzatot és iskolai közleményt beírt-e a gyerek az ellenőrzőjébe. Az osztályfőnök ezt megígérte, a szülők megnyugodtak, mivel Petinek november közepéig vagy nem volt osztályzata, ami pedig be volt írva, az kettes-hármas volt. Nem csoda, hogy a szülők döbbenetben értesültek a novemberi értesítőtől, hogy Peti több tantárgyból bukásra áll, és rengeteg igazolatlan hiányzása van. Az anya felhívta az osztályfőnököt, megtudakolni, mi történt. Az osztályfőnök tömör egyszerűséggel közölte: Peti alkalmatlan a kilencedik osztályra, meg fog bukni. Ugyanezt a szülői fogadónapon a matematikatanár a folyosón meg sem állva vetette oda az anyának: úgyis megbuktatom – és továbbment. Rövidre zárva: Peti év végén két tárgyból pótvizsgára, azon mindkettőből évisméltésre bukkott. Új osztályfőnöke az a matematika-tanár nő lett, aki őt évisméltásra buktatta. Az már csak hab a tortán, hogy a fizikát (amiből kettessel végzett) is ugyanő tanította. Csoda-e, ha év végén megbukott fi-

zikából? Mindeközben Peti rájött a lógás, a cigaretta, sőt, átmenetileg az alkohol izgalmaira. Az iskola részéről (bár honlapjukon kettő iskolapszichológus is szerepel) soha egyetlen jelzést, egyetlen tanácsot, egyetlen pozitív, segítőkész gesztust sem a diák, sem a szülő nem kapott. Közölték viszont egy iskolai eligazításon, hogy aki elmúlt 16 éves és megbukik, azt az iskolából eltávolítják. Ezek után az anya az Oktatási Minisztérium égisze alatt működő ombudsmanhoz fordult, majd független bizottságot kért a fizika pótvizsgára. Peti idén augusztusban írásban négyes, szóban pedig hármas eredménnyel pótvizsgázott; ami egyértelmű igazolása annak: Peti, ha megfelelően foglalkoznak vele, képes, tud és akar is tanulni. Ezek után átiratkozott egy másik iskolába; ebből az iskolából származnak a szülői fogadóóráról szerzett élményeim. A tanárok ebben az iskolában rendkívül jóindulatúak, kommunikatívak; nemcsak az ő hibájuk, hogy nem ismernek minden gyermeket, a harminc fölötti osztályokban a heti egy-egy órában jól meg lehet bújni...

Peti fodrásznak készül. Ő már nem tanköteles, mivel az ő korosztálya 16 éves koráig volt az. Viszont nem is mehet szakiskolába, mert ahhoz, noha ő még egy másik korosztály, már befejezett tíz osztály kell; ez az „átmeneti korosztály” valahogy elkerülte a szakemberek figyelmét.

Miközben a pedagógusok és oktatási szakemberek észlelik a gyerekek egyre erősödő frusztráltságát, drámáinak nevezik a nehezen kezelhető, magatartás- és tanulási zavarokkal küzdő diákok számának növekedését; ezenközben ugyanezek az iskolák, pedagógusok, döntéshozók mintha a madáchi falanx-gyerekekre szabnák a rendelkezéseket, pedagógiai elvárásokat, hoznák döntéseiket. Így eshet ki például a szakmát tanulni akarók azon része, amely volt olyan szerencsétlen, és a tankötelezettség végső időpontját illetően a nem megfelelő két évben született és merészelt évet ismételni. A vonatkozó jogszabály kifejejtette őket. Senkinek nem tűnt fel az ellentmondás a pedagógusok állandósult panaszai és a döntéshozók egyen-gyerekekre hozott döntései között?

Így hát Peti számára ez az év a „jaj, csak legyen már vége és ússzam meg valahogy” esztendeje.

■ KI, MIKOR, HOL ÉS MIÉRT TÉVEDETT(?), HIBÁZOTT(?), VÉTKEZETT NETÁN?

Eszembe jut egy felvételi alkalmassági vizsga – nem Magyarországon történt. A tanárjelölt felvételizőket egyesével hívják be egy kellemesen berendezett kis várószobába. Minthogy az előző diák még odabent van, a jelölt itt várakozik. A folyosó felőli ajtón be-bemegy valaki, köztük egy gyerek, aki odabent leül, várakozik. Lehet, hogy az éppen vizsgázó jelölt kistestvére, lehet, hogy a vizsgáztató gyereke, nem tudjuk. Öt-tíz perc eltelével nyílik a vizsgaszoba ajtaja, a tanár megköszöni a gyerekeknek a közreműködést, majd közli a delikvenssel: ez volt az első alkalmassági vizsga. A szobában kamera van: a vizsgáztatók bentről azt figyelik, mit kezdett a jelölt a gyerekekkel. Megszólított-e vagy csak válaszolt annak kérdéseire, ha igen, hogyan stb.

Miközben nagy vihar van kitörőben szakmai és szülői berkekben a tanárok tervezett pszichológiai szűrését illetően, egyre ez a felvételi vizsga jár az eszemben. Mert hihetetlen felelős-

ség a tanári pálya; végtére is önmaga személyiségével hat diákjaira, s bizony nem mindegy, milyen is ez a személyiség. A tanárnak karizmatikus személyiségnek kellene lennie, aki, még ha talán egy tantárgyat módszertanilag nem tanít is tökéletesen, többet érhet el a gyerekeknél a precízen oktató, ám jellegtelen egyéniségű társainál. A karizmatikus pedagógust tiszteli meg a gyerek azzal a bizalommal, amelyet kár lenne most „titokjogsulatlanság” címen elvenni tőle; miközben különféle jogok esetleges sérelmétől tartunk, az iskola lassacskán minden kapcsolatot felszámol a családdal, a szülővel, sőt, mint Bálint vagy Peti azt megtapasztalta, a pedagógus lassan elveszti kapcsolatát magával a diákkal is.

Kell-e avagy sem a tanári pályára lépőknek, az ott tevékenykedőknek pszichológiai alkalmassági vizsga, nem tisztzem eldönteni; „hivatalos” állásfoglalás, amely szerint ma a pedagógusok – a főiskolát végzettekről van szó, mivel az egyetemet végzettek inkább tudományos képzést kapnak (noha a középiskolákban ők tanítanak) – jól felkészült, az iskolai konfliktuskezelésben jártas szakemberek. Ugyanakkor, legalábbis a hivatalos megszólaló szerint, a mai diákok „olyan társadalmi konfliktusokat”³ visznek otthonról az iskolába, amelyeknek kezelését a pedagógusoktól nem várhatjuk el. Miért? A pedagógusok talán nem ebben a társadalomban élnek? Számukra ismeretlenek ezek a gondok? Nem éppen az ő feladatuk lenne elsőként megtanulni ezeknek az időnként kétségtelenül nehéz, s különösen a ma középkorú, s egészen más rendszerben képzett tanárok számára megdöbbentő, félelmet keltő ismeretlen viselkedés- és gondolkodásmódoknak a kezelését? Az agresszivitás megjelent az iskolákban, ez tény. Agresszívebbek a gyerekek, nemegyszer megdöbbentően agresszívek a szülők. Az oktatási tárca oldaláról érkező vélemények alapján arra kell gondolnom, ebben az országban – szigorúan oktatási szempontból nézve –, egészen más módon változtak a diákok és szüleik, s megint más módon a pedagógusok. A tanár és családja, ki tudja, miért és hogyan, kimaradt az általános társadalmi változásokból, ők és csak ők döbbenet nézik a többiek változásait, ezt a fránya agresszív gyerek- és szülő-sereget, akiknek illetően voltára az „együttműködő, szeretni és másokkal együtt érezni tudó” (sic!) pedagógusok nincsenek felkészülve.

A példabeli Bálint és Peti családja soha nem volt agresszív. Bálint és Peti soha nem volt agresszív. Sem a gyerekek, sem szüleik nem fenyegették meg, nem bántalmazták sem szóban, sem tettelesen tanáraikat. Ők csak egyszerűen nehezebben tanuló, egyébként átlagos, hétköznapi gyerekek. Akiket viszont a most felháborodott pedagógusok számtalanszor megaláztak vagy hagyták megalázni; akivel szemben atrocitások és igazságtalanságok megengedhetőek. (Peti korábbi iskolájában feltehetőleg azért bukott meg, mert az anya az ombudsmanhoz fordult, aki ugyan saját eszközeivel elmarasztalta az iskolát, mégis Petinek kellett másik iskolába mennie.)

Ők „csak” két áldozat a fogyatkozó számú gyerekek súlyosbító iskolai csatározásaiban.

Miközben folyamatosan azt halljuk: túl sok a gyerek, túl sok a tananyag, túl sok a kezelhetetlen gyerek, túl sok a „félrebillent helyzet” az iskolákban, túl sok... túl sok...

Azt gondolom, inkább túl kevés. Az idézett iskolákban (kivételesen ezek közül pl. Peti jelenlegi iskolája) mindenképpen túl kevés a „veleszületett pedagógus”. Túl kevés az empátia, túl kevés a humor és a nyugodt derű, és, ha már jogokról beszéltünk, túl kevés a diák személyiségének tisztelete. A bármilyen problémát okozó diák olyan kínzó teher a tanárnak és az iskolának, mint a rákos daganat. És olyan is, mint a betegség – ha későn kezdenek foglalkozni vele, szétterjed a szervezetben; ódivatúan szólva: a társadalmon. Az elutasított, eltávolított, megalázott gyerek nem tud valódi önmagává fejlődni, jöllehet ő is szeretné szeretni önmagát és a világot, s ezt meg is próbálja elérni, ha másképpen nem megy, hát droggal, alkohollal, devianciával, kiábrándultsággal, elfordulással. Ezek az iskolák, ezek a tanárok, ezek az igazgatók a legfontosabbról felejtkeznek meg: ezek a gyerekek (is) a jövő, ezeknek a gyerekeknek (is) kell majd gondoskodniuk így vagy úgy saját gyerekeikről, sőt, jelenlegi tanáraik öregkoráról is! A gyengédség, megértés, elnézés hiányától szenvedő gyerekek honnan és hogyan fogják elsajátítani a gyengédség, megértés, elnézés érzését, alkalmazásának technikáját?

Mert miért is járnak a gyerekek iskolába? Hadd idézzem itt egy (nem hazai⁴) iskolaigazgató mondatát, aki a tanévnyitón a következőkkel kezdte:

„Kedves Szülők! Miért is járnak a gyerekek iskolába? Először is, és ez a legfontosabb, hogy jól érezzék magukat. Másodsor, hogy a szülők nyugodtan dolgozhassanak, tudván, jó helyen van a gyerekük. És harmadszor (ekkor már nagy derűtség volt a szülők között), ha már úgyszólván itt vannak, hát töltsék el értelmesen az idejüket, vagyis tanuljanak.”

Ebben az országban hat éves az általános iskola. A gyerekek hat éven keresztül egyáltalán nem kapnak bizonyítványt; a legfontosabb, hogy ebben a hat esztendőben vidám, dolgozni tudó és akaró, kiegyensúlyozott, teljesítőképes emberré váljanak. Hogy ki-ki a saját tempójában, de a hatodik osztály végére mindenki rutinosan tudjon írni, olvasni, számolni, magabiztos tudása legyen környezetéről, népének történetéről, irodalmáról, kitekin-téssel a nagyvilág múltjára és művészetére, ismerje saját lakóhelyét, ideértve a rendszeresen látogatott múzeumokat, építésze-ti és egyéb nevezetességeket, meg persze ismerje népe zenéjét, táncait. Természetesen ezek a pedagógusok, ezek az iskolák is értéklik a gyerekek teljesítményét; oly módon, hogy megbeszélnek a gyerekekkel, szülővel, pszichológussal vagy más szakemberekkel, ha netán probléma adódik, hogy mi a hiba, mi a teendő.

És, bármilyen megdöbbentő is ez a mi állandó teljesítmény-stresszben működő gondolkodásunk számára, ezek a fiatalok, akiknek módjuk adódott gyermekségüket teljességgel megélni, hibázhatni, rosszkedvűnek vagy figyelmetlennek lenni, ugyanolyan siker-orientált, okos, a helyi- és a legnevesebb kül-

³ Az idézetek Orosz József egyik rádióriportjából, jegyzeteim alapján, nem szó szerint készülték.

⁴ Gyerekeim több mint öt éven át tanultak itt. A külföldi iskolákról szülőként szereztem tapasztalatokat; gyerekeim a helyiekkel jártak együtt, megkülönböztetésük addig tartott csupán, amíg a nyelvet jól meg nem tanulták. Egyebekben (több más külföldi társukkal együtt) mindenben a helybéli gyerekekkel azonos bánásmódban részesültek.

földi egyetemeken tanuló fiatalok, ugyanolyan jó szakemberek lesznek, mint a mieink. Csak éppen derűsebbek, toleránsabbak, bizakodóbbak, önmagukkal elégedettebb emberek.

A tanár, a felnőtt időről időre hibázik. Ilyenkor azt mondjuk elnéző mosoly kíséretében, hogy ugye, csak aki nem dolgozik, az nem hibázik, vagy hogy ugye, a lónak négy lába van, mégis megbotlik.

De egy hat-tíz-tizennégy éves gyereknek, aki *tanulni* jár az iskolába, nincsen lehetősége tévedni, mert hibáját azonnali retorzió követi, mert tévedése vagy eseti nem tudása közvetlen, azonnali és visszavonhatatlan (bár néha javítható) osztályzatot eredményez a „ha ezt sem tudod, hogy fogsz továbbjutni az iskolai lét-rán”, vagy a „hova fognak téged így felvenni” családi rémületével.

Egyetlen, ugyanakkor a legfontosabb jogot nem deklarálta az oktatás ügyével foglalkozók egyike sem: a gyerekeknek a gyerekekkel és a tanulással együtt járó tévedéshez, hibázáshoz és ezeknek a pedagógus rávezetésével történő korrigálásához, vég-eredményében magához a tanulási folyamathoz való alanyi jogát. Noha, azt gondolom, ez a legfontosabb jog egy iskolás gyerek életében. Hogy félelem, stressz nélküli iskolában, önnön adottságainak megfelelő tárgyi, társadalmi és érzelmi tudást, rutint szerezzen. Olyan oktatási körülmények között, amelyben a pedagógus kíváncsi a családra is, ahonnan nap mint érkezik a gyerek, kíváncsi a gyerekekre is (aki nem fogyóeszköz, mint azt egyszer egy tanártól hallottam a diákokról nyilatkozva), aki nem megdöbben a változó világon, hanem aktív részese és sajátos eszközeivel irányítója annak, aki örömmel és jókedvvel foglalkozik a gyerekekkel, aki a nem a lécc alól kibújva kiáltja büszkén: micsoda eredmények!

■ TALÁN BORULÁTÓBBRA SIKEREDETT MINDEZ, MINT SZERETTEM VOLNA, ÁM A TÖRTÉNETEKET NEM ÉN TALÁLTAM KI.

Így hát most várom az álruhás Mátyás király-utódokat: néznek körül, tapasztalják meg maguk. A valóságot, s ne annak írott, honlapokon díszelgő, magamutogató mását; és ne is az elvi állásfoglalásokat, ne a tudományos munkatársak íróasztal-melléki ajánlásait, ne az igazgatók beszámolóit; és persze ne messze földön ismert jó nevű iskolákét. Hanem a külvárosi, a nevesincs, a „na, ide még téged is fölvesznek” iskolákat, meg azokat, amelyek büszkék önmagukra, mert valamely speciális képzést nyújtanak (mint Peti ének-zenei iskolái), de amelyek ugyanakkor lenyesnek minden segítségért nyúló kezet.

Hogy mit is nézzenek meg az álruhás Mátyás- király-utódok? Például azt, hogy: ki és mikor írja be, ténylegesen a felsős vagy gimnazista korú diák ellenőrzőjébe az osztályzatokat és ennek megtörténtét ki, mikor és hogyan ellenőrzi az iskolában? Ez ugyanis az iskola és a szülő közötti kommunikáció egyik alapfeltétele. Ki, mikor és hogyan hivatott problematikus esetben értesíteni a szülőt? Egyáltalán: ki dönti el, mikor problematikus egy diák? Hogyan lehetséges az, hogy egy-egy diáknak egy fél-évben egyetlen osztályzata sincs valamely tantárgyból, holott részt vesz az órákon? Milyen jogon dönthet egyetlen tanár, pl. ismétlésre buktatással egy diák további életéről anélkül, hogy valaha is jelezte volna a szülő felé a gyerek tanulmányi gondjait és minimális kísérletet tett volna arra, hogy segítsen a diáknak? Ha működik az iskolában pszichológus, hogyan lehetséges, hogy egy súlyos nehézségekkel küzdő gyerekkel hat éven át egyetlen egyszer sem találkozott vele? Mit, mikor és hogyan kérhet a szülő a tanártól annak érdekében, hogy gyereke a szülő által ismert, de nem ellenőrizhető trükkjeit (pl. hogy dolgozat-írás elől elbujdosik az iskolai mosdóba) idejekorán megtudja? És mit tehet a szülő azért, hogy a tanár a kérést teljesítse is? Ki és milyen alapon dönthet arról, hogy (a jelen budapesti közlekedési viszonyokat ismerve) a fél nyolcra járó gyerekek első óráról való késése esetén az egész tanítási napot (azaz hét órát) tekintsek igazolatlanoknak, noha a szülő telefonon jelzi a késést; ezzel a bizarr módszerrel az iskola szinte felszólítja a gyereket arra, ha késne, be se menjen az iskolába? Ezek csak kiragadott példák. Talán nem is álruhás királyokra volna szükség. Csak beszélgetni kellene magukkal az érdekeltekkel – anélkül, hogy azoknak rettegniük kelljen a megtorlástól – az iskoláról, a tanárokról. Az esetek egy részében sem a diákönkormányzatok, sem a hol van – hol nincs iskolaszékek, sem a szülői munkaközösség nem töltik be azt a funkciójukat, amiért életre hívták őket.

Az pedig, hogy hogyan szerezhetnek valós ismereteket az iskolai életéről, a pedagógus és a család közötti kapcsolatok milyen-létéről, legyen a miniszterek és a minisztériumi munkatársak megoldandó házi feladata. De meg kell csinálni, mert ha nem, jön ám a tanító néni...

Pongrácz Erzsébet

(A cikket illusztráló fotók a Zöld Kakas Liceumban készültek.)

Sokoldalú felhasználás

■ A VIDEOTRÉNING HELYE A GYERMEKJÓLÉTI ALAPELLÁTÁSBAN

A videotréning módszerével immáron negyedik éve dolgozunk a simontornyai Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat keretei között. Ez idő alatt megtapasztaltuk a módszer sokoldalú használhatóságát. Ezek közül kívánok bemutatni néhányat.

Beszélnünk kell azonban a módszer használata közben felmerülő kérdésekről is, amelyek elsősorban a jelentkező igények és a szolgáltatások szűkös kapacitásai által keltett feszültségekkel kapcsolatosak.

■ SZOLGÁLTATÁSI TERÜLETÜNK NÉHÁNY JELLEMZŐJE

A módszer felhasználási területeinek bemutatása előtt ejtnek néhány szót Simontornya Város Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatáról.

Szervezetünk jelenleg 6 településen látja el szolgáltatási feladatait. Ez 10 000 lakost jelent, 2.500 gyerekkel. Az ellátott településnagyság változó. Néhányszáz fős falvacskák mellett megtalálható a néhány ezer fős lakossal rendelkező nagyobb település is. Vagyis igen eltérő kapacitásokkal és lehetőségekkel rendelkeznek az adott települések. Szolgálatunk alapelve a szolgáltatások házhoz „szállítása”. A kistelepülések számára éppen azért nehezen elérhetőek a gyermekvédelmi szolgáltatások, mert a szolgáltató centrumok nincsenek elérhető közelségben, vagy az elérhető közelségben lévők nem rendelkeznek sokoldalú, adekvát szolgáltatási skálával. A szolgáltatások elérhetővé tétele lényegi eleme a hatékony gyermekvédelmi munkának. Így bír számunkra valódi tartalommal a törvényi megfogalmazás, miszerint szociális szolgáltatási feladataink az elsődlegesek. A szolgáltató infrastruktúra kiépítése, az így használható módszerek felkutatása, szakemberek kiképzése prioritásokat élvezett már a kezdetektől a Szolgálat munkájában. Ebbe a rendszerbe szervesen illeszkedik a videotréning nyújtotta sokoldalú felhasználási lehetőség.

■ VIDEOTRÉNING ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A GYERMEKVÉDELEMBEN, ILLETVE A CSALÁDSEGÍTÉSben

A módszer elsajátítását követő néhány eltelt esztendőben aktívan dolgoztam és dolgozom videotrénerként. A felhasználás területei preventív és intervenciós jellegűek, bár nem mindig választható el élesen a kettő. Egy-egy esetre fordított munkaóra nagymértékben függ a kezelt esetek jellemzőitől, illetve a segítségnyújtási terv más résztvevőitől.

Az általam programszerűen kidolgozott területek a következők voltak:

1. Egy rendszerbe soroltam azokat az eseteket, amelyek tipikus videotréninges esetként értelmezhetőek. Vagyis azok az ese-

tek, amelyeket a szülők röviden így fogalmaznak meg: „Hiába beszéltek, nem fogad szót a gyerek. Falra hányt borsó minden szó. Stb.” Vagyis egy ördögi kör kezdete, vagy a spirál egyik szintje.

2. A rendszerem másik sorozatát képezik a diagnosztizáltan tanulási- és magatartás-zavaros gyerekek megsegítése, kommunikációs minták megerősítése és korrigálása családon belül és iskolában egyaránt, párhuzamosan futva, mintegy egymásra hangolva a gyermeket és környezetét. Ez az igen munkás programok közé sorolható, éppen azért, mert fókusza a gyermek és környezete interakciója. Környezet alatt azt a humán környezetet értem, amelyik szerves előidézője, vagy megszüntetője is lehet egyben a gyermek tüneteinek.
3. Az átmeneti nevelésből hazakerült gyermekek családba való visszaillesztésének segítése. Kiemelten fontos szerepet tölthet be ez esetben a videotréning, mivel a képek használata valóban kézzel fogható, szemmel látható valóságot ad a (mérsékelt kvalifikált) szülő számára is.
4. Végül, inkább a családsegítés körébe tartozó felnőtt sérülttel ill. pszichiátriai beteggel együtt élő családok megtámogatása a módszer segítségével.

Az egyes számmal jelölt alkalmazási terület az, ahol tipikusan a családok motivációjával dolgozom. Hiszen megfogalmazzák problémáikat, amelyek megoldásában érdekeltek.

Némileg más a helyzet a 2. pontban összegzett esetekkel. Miért? Mert keserű, de valós tapasztalat, hogy a magatartás-zavaros gyerekektől inkább „magántanulói státuszba kényszerítéssel” igyekeznek az iskolák nagy része megszabadulni. Ez kényelmesebb megoldásnak tűnik azokkal a megoldásokkal szemben, ahol aktív és munkás együttműködés szükségeltetik más, a gyermek érdekeit jobban szolgáló megoldások keresésére.

A videotréning bekapcsolása a megoldáskeresés folyamatába aktív segítség. Felvesszük a családdal a kapcsolatot, ahol a program ismertetését követően elkezdődik a munka először a családdal. A tréning tematikája a család által megfogalmazott problémára épül. (Ha van ilyen. Eddigi tapasztalataim változóak. Általánosságban elmondhatom, hogy nem minden esetben

érzekeli mindkét fél egyformán a probléma meglétét, súlyosságának fokát.) Ezzel párhuzamosan felkeressük az iskolában az érintett osztályfőnököt. Alsó osztályokban szerencsés helyzet ez, mivel többségében egyetlen osztálytanító foglalkozik a gyerekekkel.

Cél:

- A személyspecifikus ellentét oldása. (Gondoljunk arra, ha a pedagógus nem tudja elfogadni a gyereket vagy a szülőt.)
- Támogató attitűdre való „átállítás”, majd ennek a viszonyulásnak az eredményességét azonnali visszajelzésekkel „bevésetni” a viselkedési repertoárba.
- Motiváció megeremtése az együttműködésre pedagógus-tréner, illetve pedagógus-gyerek között
- A gyermekek szakértői véleményében megfogalmazott és javasolt pedagógiai bánásmód valóságban való begyakorlata. Egyszerűen elérhető közelségbe hozni a javaslatba foglaltakat. Kialakítani olyan fogalmak mögötti gyakorlati tartalmat, mint a pozitív megerősítés, azonnali visszajelzések jelentősége. Hiba helyett az elakadás fogalmát kialakítani, a kettő közötti különbséget érzékelteni. Tapasztalom az, hogy a diagnózisokban megfogalmazott „türelmes bánásmód” stb. kifejezéseket gyakran kritikaként értelmezik. Más tartalommal bír, és nem ugyanazt értik a felek alatta. Videotrénings segítségével megfogható és egyésíthető a fogalom. Mintegy összekötő elem a videotrénings a szakértői vizsgálatok elméleti háttere és a gyakorlati pedagógia között.

Ez igen nehéz és sok munkát, sok egyeztetést igénylő feladat, különösen jól kell megválogatni a visszajelzendő pozitív képeket, amelyeknek ráadásul tartalmaznia kell egy megtanítandó, vagy bevésendő mintát is.

De igen fontos területe a gyermekek védelmének. Nem állítom, hogy a videotrénings az egyetlen módszer, amely hatékonyan tudja átállítani a megszokott attitűd- és szokásrendszert. Azt viszont határozottan állítom, hogy egy gyerek tüneteinek súlyosbodása, vagy gyógyszeres kezelésre való átállítása igenis függ a „harmadik” személy (iskola) viszonyulásától. Ilyen értelemben helye van itt a szociális segítő szolgáltatásnak.

Azt is határozottan mondom, hogy a gyermekvédelem nem mehet el érzéketlenül a probléma mellett, mondván, hogy a probléma intézményesült. Az iskolai kompetenciák fejlesztésének, valamint a határok feloldását követően az új, lehetséges utak felmutatásának igenis a gyermekjóléti szolgálatok feladatai közé kell tartoznia. Különösen, ha van eszközmódszer a javítására, vagy a nem kívánt gyakorlat visszaszorítására. (Nem kívánt gyakorlat alatt a már említett „magántanulóságot” értem.) A gyermekek védelmének nem kizárólagosan a család a színtere.

Konkrét eset kapcsán tudok arról beszámolni, hogy lehet működőképes a folyamat. A gyerek, aki a tanulás- és magatartászavarai miatt került a figyelem középpontjába, alsós iskolás

korában igenis végig a rendszerben tartható volt. Ez aktív és hosszú videotrénings munkával volt elérhető, amely a családdal és az iskolai tanítóval folyt. Felsőbb osztályba kerülve a helyzet azonban rossz fordulatot vett. Minden tantárgyat más tanár tanított. Így éppen azt a készséget kellett volna a gyermeknek aktivizálnia, ami a legrosszabbul működött: alkalmazkodni a hirtelen megváltozott személyi feltételekhez.

Ez már az iskolai szervezeti és az integráció-részintegráció kérdését érinti. Itt is, de különösen az inkluzív integrációs felkészülésben lehet helye a videotréningsnek, ami már az iskolák pedagógiai programjának kompetencia-területe.

A videotrénings alkalmazásának másik nagy területe az átmeneti nevelésből hazakerült gyerekek családba való „visszaállítását” segíti. A 15/1998-as NM rendelet pontosan meghatározza a Gyermekjóléti Szolgálatok e feladattal kapcsolatos tennivalóit, amely tennivaló között speciális helyet foglal el a videotrénings. A közös munkát elkezdni már a gyermekek hazakerülését megelőző utolsó intézményi találkozásakor érdemes. Így a tényleges hazakerülést megelőzően már némileg felkészülten fogadhatják szülők gyermekeiket. Ezt a munkát egy budapesti gyermekotthonban lévő testvérpárral és őket hazahozni kívánó édesapával kezdtük el. Sajnos a program megszakadt, mivel az édesapa meggon-dolta magát.

Néhány szóban szeretném csak megemlíteni a szűkebb értelemben a családsegítés körébe sorolható felnőtt sérült, illetve pszichiátriai betegek családtagjainak támogatását a videotrénings segítségével. Ez különösen nagy jelentőséggel bírhat a közösségi pszichiátria térhódítása esetén, illetve, ha kiépül a fogyatékosok és pszichiátriai betegek nappali és rehabilitációs ellátása. Mind a támogató- és speciális szolgálatok által is felkínálható szolgáltatásként működhet.

■ A FELMERÜLŐ IGÉNYEK KIELÉGÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

Eddigi munkám és tapasztalataim alapján láthatóvá vált, hogy az esetek száma, és a módszer alkalmazásának lehetősége nagyobb, mint amennyire az jelenlegi lehetőségeink és elérhetőségeink mellett felkínálható. Ennek oka elsősorban, hogy a trénerként dolgozó szakemberek egyben családgondozók és/vagy munkahelyi vezetők, vagy más szolgáltatások nyújtói is egyben. Nagy a leterheltség. Ha pl. normatív finanszírozással segíteni lehetne a szolgáltatás működtetését, akkor főállású tréner is foglalkoztathatna egy-egy szolgálat. Ez hatalmas segítséget jelentene a videotrénings munkában. Ehhez azonban normatív finanszírozás formájában való munkáltatói ösztönzés rendszerét is ki kell építeni.

Bartha Éva

Sok vagy kevés?

■ HIPERAKTIVITÁS ÉS VIDEOTRÉNING

A történet számomra arról szól, hogy mit tehetünk-tehetnénk szociális munkásként egy hiperaktív gyereket nevelő családban. A kérdés kompetenciahatárokat feszeget. Bár egyre többet hallunk a hiperaktivitásról, tudásunk rendszertelen és esetleges. Egy szociális munkás végzettségű szakember képzése során csak véletlenszerűen találkozok ezzel a jelenséggel, inkább a pszichológia és még inkább a pszichiátria területére utaljuk az ilyen gyerekeket. Pedig a szülők sem képzett szakemberek és nap mint nap nevelési nehézségekkel néznek szembe, ha gyereküknek valamilyen viselkedési zavara van. Kinek a feladata segíteni ezeket a szülőket?

„Szerencsém” volt, az én fiam is figyelem- és tanulászavarokkal küszködött, szülőként volt alkalmam megtapasztalni az óvodai, iskolai és mindennapos otthoni nehézségeket, rengeteg értő és értetlen szakemberrel konzultáltunk, kétségbeestem, majd újabb és újabb lehetőségeket fedeztem fel, sokat olvastam, tanultam, tapasztaltam.

Sokat tanultam más szülőktől, akik „nehéz” gyereket neveltek és maguktól a gyerekektől, akik közül sokan 10 éves korukra már három iskolát váltottak és az iskolában csak kudarcokat élhettek meg. A „normál” iskolák kutasztították őket és bekerültek azokba az alternatív iskolákba, ahol a pedagógusok szívesen fogadták őket. Bár itt értő figyelemre találtak, mégsem volt helyzetük jó. A viselkedési és tanulási zavarral küszködő gyerekek összezárva, egymást gerjesztve fokozottan nehéz nevelési helyzetet jelentenek. Az ilyen alternatív iskolák helyzete rendezetlen, az utóbbi tíz évben gyakran költöztek, bővültek, átalakultak. A tanárok hol bírták, hol nem ezt a kihívást. Akik bírták, a folyamatosságot jelentették a gyerekek számára, de sokan elmenekültek. A tanárok gyakran változtak.

Az, hogy a „hiperaktív” típusú gyerekek megmaradhassanak a „normál” iskolarendszerben még mindig nem könnyű. Sok közöttük a magántanuló és sok az olyan, akit bár megtűr az iskola, de igazán befogadni nem tudja.

És mindez miért fontos? Azért, mert a gyermekkori hiperaktivitás nagyon szoros összefüggést mutat a fiatal-felnőttkori kriminalitással. A hiperaktív gyerek reakcióit nem értő környezet elfordul tőle, a kirekesztő iskola magára hagyja, rossz élményeket szerez a társas kapcsolatok terén. Ez pedig a melegágya a későbbi aszociális viselkedésnek. Pedig lehet a hiperaktivitás egy kreatív felnőtt élet előszobája is. Rajtunk, felnőtteken múlik, hogy a körülöttünk élő hiperaktív gyerekek melyik úton indulnak el. Akár szülők, akár tanárok, szociális munkások vagy gyermekpszichiáterek vagyunk.

Robi hatéves volt, amikor édesanyja, Anna videotrénéri segítséget kért. Ekkor már jártak a kerületi nevelési tanácsadónál, ahol pszichológus foglalkozott Robival. A szakember észlelte a gyereken a hiperaktivitás egyértelmű tüneteit, ezért javasolta a mamának, hogy menjenek el a város gyermekpszichiátriai rendelőjébe, ahol még szakszerűbb segítséget kaphatnak. A mama el is ment fiával együtt. Megtörtént a hiperaktivitás diagnózisa, Robi gyógyszert kapott.

A gyermekpszichiáter, mivel már hallott a videotrénings módszerről, azt ajánlotta, keressen meg minket. A gyermekpszichiátriára pedig járjanak kontrollra néhány havonta.

Mindezt megelőzte néhány év kellemetlen tapasztalat: amióta Robi óvodába járt, az édesanya csak panaszt hallott vele kapcsolatban. Minden délután, amikor Robiért ment, azt hallotta az óvónőktől, hogy Robi csúnyán beszél, agresszív, ezt és azt csinálta. El lehet képzelni, milyen érzésekkel ment az édesanya nap mint nap az óvodába fiáért.

A mama telefonon jelentkezett szolgálatunknál. Amikor visszahívtam, a telefont Robi vette fel. Körülbelül öt percig beszélgettem a hatéves gyerekekkel. Nem azért, mert ezt én így szerettem volna, hanem mert Robi egész egyszerűen szóval tartott és nem engedte anyját a telefonhoz. Mesélt magáról, a családjáról, a velük megesett kalandokról, dőlt belőle szó és a hatéves gyerek élénk fantáziája. A háttérben a mama próbálkozott a te-

lefonhoz jutni, kevés sikerrel. Ez a telefonbeszélgetés sok mindent jelzett: adott egy élénk fantáziájú, közvetlen hatéves fiatal ember, aki nem nagyon hagyja magát irányítani, és adva van egy édesanya, aki minden segítséget megragadna, hogy valami történjen velük, mert érzi, hogy fiát nem tudja irányítani. Megbeszéltük az első találkozás időpontját.

Robi és édesanyja egy budapesti belvárosi kerület, eredetileg MÁV-dolgozóknak épült telepén élnek egy sorházban lévő apró lakásban, amelyhez egy picuri kert is tartozik. Amikor beléptem a lakásba, Robi ismét kitörő lelkesedéssel fogadott és megint időbe került őt megnyugtatni és lehetőséget teremteni arra, hogy egymásra figyelve beszéljünk. A videotrénings folyamán az első beszélgetésnél célunk az, hogy tisztázzuk a segítségkérés jellegét, feltérképezzük azt, hogy kik élnek egy családban, röviden tájékoztassuk a szülőt a módszerről és a munka menetéről, a felvételek készítéséről. A beszélgetés során kiderült, hogy Anna, az anya, Robit egyedül neveli születése óta, az édesapa visszaköltözött vidékre szüleihez. Vele nyáron és ünnepeken szoktak találkozni, amikor meglátogatják a családot vidéken. Robi ismeri az apját, de nem tölt be fontos szerepet életében. Anyai nagyszüleiivel viszont napi rendszerességgel kapcsolata, mivel az édesanya teljes munkaidőben dolgozik, a nagymama gyakran megy Robiért az óvodába és Robi sok időt tölt nagyszüleinél.

Az édesanya elfogadta, hogy videofelvételek készüljenek róla, hátha végre ez segít. A segítségkérés tehát: „Hogyan érhetem el, hogy Robi jobban figyeljen rám, szót fogadjon.” Videotrénernként elmondom az első beszélgetésnél a munka menetét, megbeszéljük az első felvétel időpontját és azt, hogy milyen helyzetet lenne érdemes felvenni. Általában ilyenkor még sok kérdés marad a szülőben, igazából az első egy-két film után válik érthetőbbé, hogyan is tudja jól használni a módszert.

■ AZ ELSŐ FELVÉTEL

A mama azt választotta, hogy képes dominó játékot játszik Robival. Amikor a megbeszélte időben megérkeztem, a játék elő volt készítve, percekben belül elkezdtük az első felvételt. Robi szívesen részt is vett a játékban, de figyelme minduntalan elkalandozott a bekapcsolt televízió felé, ahol éppen egy számára is érdekes film ment háttérként. Szemmel láthatóan érdekelte a játék, de a film is. Az édesanya komoly erőfeszítéseket tett, hogy visszaterelje Robi figyelmét a játékra, hangja egyre erőteljesebb lett, ő maga egyre feszültebb. Robj hol ide, hol oda figyelt, és ő is egyre hangosabb, szemtelenebb lett a játék során. Készült egy hétperces felvétel. Anna, az édesanya, feszült volt a felvétel alatt, ami érthető. Feladatomból volt őt megnyugtatni. A felvétel után Robi a kamera „kukucskáján” visszaneézhetette magát a felvételen, a mamával pedig röviden megbeszélte az élményt. A videotrénning során nem azonnal elemezzük a filmet, a felvétel elkészítése után távozzunk. Az első felvételnél azonban fontos a szülővel pár szót váltani, és kimondani a legfontosabb gondolatokat, érzéseket a helyzettel kapcsolatban. A mama megfogalmazta feszültségét a kamera előtt, én jeleztem, hogy ez természetes és idő kell a helyzet megszokásához. Megbeszélte a film közös visszanezésének időpontját.

■ Az első felvétel elemzése

Az alábbiakban dőlt betűvel összefoglalom azokat a pontokat, aminek alapján én készültem a kiválasztott filmrészletek közös visszanezésére. És rögtön jelzem az édesanya reakcióit is.

1. *Megbeszélni az édesanyával a felvétellel kapcsolatos érzéseit. Erről érdemes még a film bemutatása előtt röviden beszélni és visszatérni rá még egyszer akkor, amikor az első kockát mutatjuk.*

Anna el tudta magát fogadni a felvételen és jelezte azt is, hogy a valós helyzetekhez nagyon hasonlított a felvett helyzet. Robi figyelme máskor is nehezen tartható egy dolgon és nagyon szemtelen anyjával, csúnyán beszél. A figyelem kérdéséhez jól kapcsolható volt a következő pont, amit szerettem volna felvetni.

2. *Felhívni a mama figyelmét arra, hogy egy hiperaktív gyereknek különösen nehéz megosztania figyelmét két erős impulzus között. Kiválasztottam egy képet, ahol látható, hogy Robi a játékról a TV felé fordul. Kérdésem: mit csinál itt Robi?*

Azonnal a tévéről beszélünk és kiderült, hogy az állandóan be van kapcsolva. Beszélgettünk a mamával arról, hogy egy hiperaktív gyerek esetében miért érdemes kétszer is meggondolni ezt a dolgot: az ő figyelmük sokkal könnyebben elkalandozik, mint más gyerekéké. Szülőként érdemes segítenünk abban, hogy ha lehet, egyszerre csak egy ingerhatás érje. Anna ezt jól értette, de jelezte, hogy nem lesz könnyű erről átállni, mivel valóban a tévé folyamatosan be van kapcsolva náluk. Videotrénernként egyáltalán nem dolgozunk a családok szokásainak gyökeres megváltoztatására. Ezért csak újra megfogalmaztam, hogy Robi figyelemzavara miatt érdemes ezen a kérdésen még gondolkodni.

3. *Olyan képeket, rövid filmrészleteket választottam ki a felvételen, amikor Robi szívesen bekapcsolódik a játékba. Amikor az anya lépésére vagy kérdésére válaszol, amikor anyjára néz, megerősítést várva, amikor elégedett saját lépésével. Ezekkel a képekkel a szándékom az volt, hogy Robiról olyan képeket mutassak, amikor együttműködő és odafigyel anyjára.*

A visszanezés során kockázva mutattam a filmet Annának és sorra vettük Robi kezdeményezéseit, anyja szavaira és lépéseire adott válaszait.

■ A MÁSODIK FELVÉTEL

Az anya a közös vacsorát választotta, amit felvesszünk. Robival közösen készítették az enniválót: virslit főztek. A tévé ki volt kapcsolva! Robi aktívan és lelkesen vett részt a vacsorakészítésben (nem kizárt, hogy a kamera miatt is), de több olyan kezdeményezése volt, amire anyja nemmel válaszolt.

– Megehetem nyersen? – kérdezte Robi, miközben lehúzta a műanyagot a virsliről.

– Nem. – ez a mama válasza.

Robi a szája felé közelítette a virslit. Anyja hangosabban mondta: – Nem!

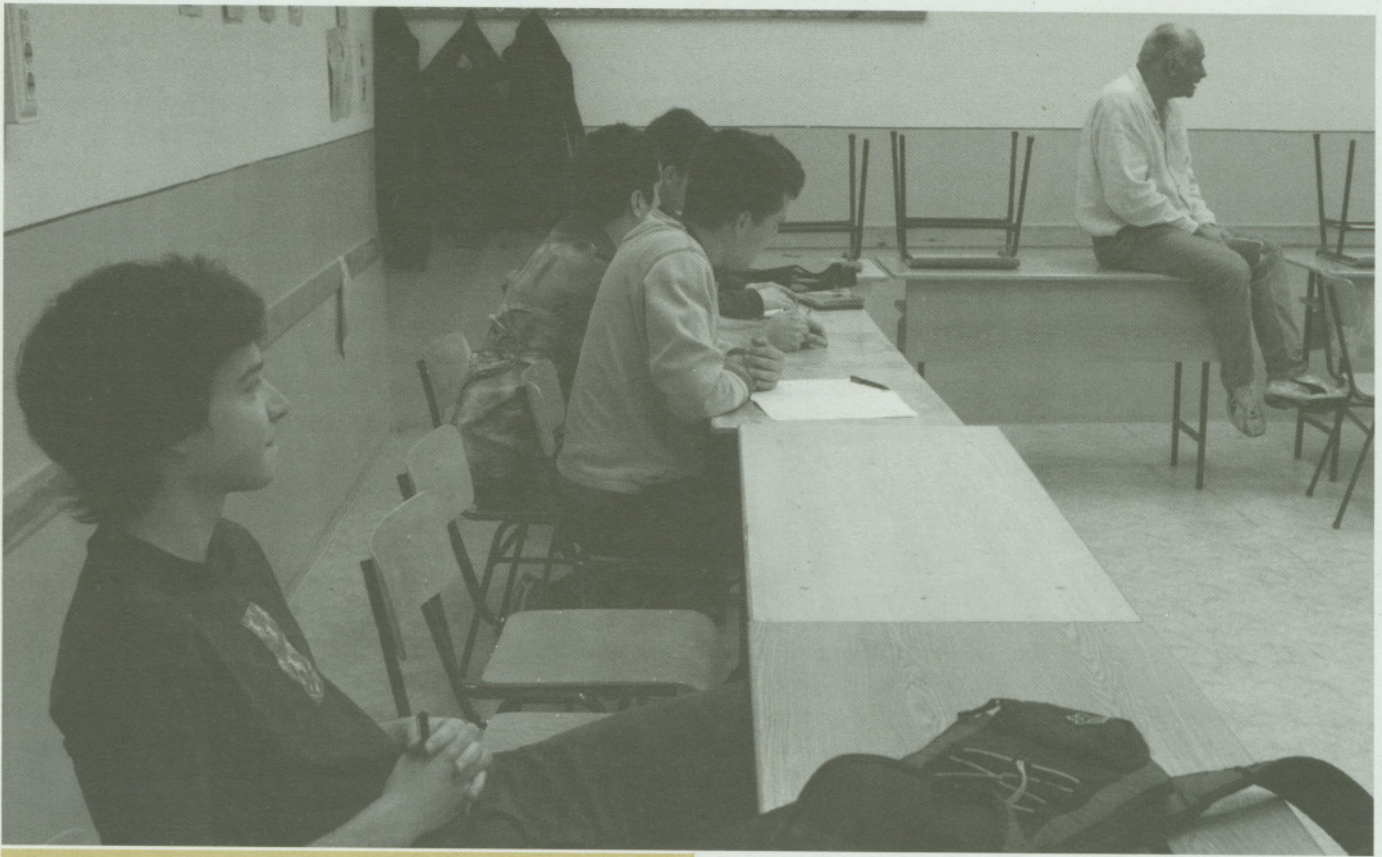
És még újabb kezdeményezés, amire ismét egy még hangosabb Nem! a válasz.

Vacsora közben az anya tekintetével figyelte Robit és néha figyelmeztette, hogy kenyeret is egyen a virsli mellé és ne kálimpáljon a lábával.

A felvétel elkészítése után én elbúcsúztam (ezt előre így beszéltük meg), ők vacsoráztak tovább.

■ A második felvétel elemzése

Szomorúan kellett tudomásul vennem, hogy egy film közös visszanezése még nem volt elég arra, hogy változás történjen. Nemekkel való irányítást láthattam, feszült hangulatot vacsora közben. Töprengtem, vajon hol, mit ronthatam el. A nem túl kellemes hangulat ellenére azonban mégis azt éreztem, hogy mindannyian szívesen dolgozunk együtt: Robi élvezte, Anna érezhetően szívesen várt és én is kedvet éreztem a családdal való munkához. A következő vázlat mentén dolgoztunk a következő filmvisszanezés során:

1. Jelzem, hogy észrevettem a kikapcsolt tévét. És megkérdezem a mama véleményét, milyen volt így vacsorázni.

A tévét kikapcsolva hagyni vacsoraidő alatt nem volt nehéz Annának, Robi könnyen elfogadta. Ami viszont meglepett: az anya elmondta, hogy furcsa és szokatlan volt így a konyhában vacsorázni. Általában a tévé előtt a dohányzó asztalon szoktak enni, tévézés közben. Ezért nem is nagyon tudta, hogy viselkedjen. Beszélgettünk arról, mi a különbség a kétféle vacsorázás között, mi az előnye-hátránya egyiknek, másiknak a gyerekkel való kapcsolat szempontjából. Én egyértelműen jeleztem álláspontomat a konyhában vacsorázás előnyeiről, de jeleztem azt is, hogy valóban manapság nagyon gyakori a tévé előtti vacsorázás.

2. Azokat a filmrészleteket választottam ki, ahol Robi segít a vacsora elkészítésben. Itt a filmet „kockázva” mutattam meg, lassan léptetve, ezzel is elnyújtva azokat a részeket, amikor Robi segít. És Robi valóban ott állt anyja mellett, pucolta a virslit, amikor kész lett, előbb anyjára, majd rám (a kamerára) nézett.

Ezeket a képeket néztük és kérdeztem a mamát, mit lát a képen, mit csinál Robi, oké-e, amit Robi csinál. Elmondtam, azért nézzük ilyen lassítva a képeket, mert a valóságban ezek villanászerű események, nem is lehet mindent észrevenni. De ennyi „jó” kezdeményezést tesz Robi, mielőtt egy „rosszat” tenne, amire a szülő kénytelen „nemmel” válaszolni. És mivel a túlmozgásos gyerekek az átlagosnál sokkal többet kezdeményeznek és

több a provokatív vagy akár veszélyes viselkedés is, a szülő önkéntelenül arra figyel, hogy megelőzze a nagyobb bajt és a „rossz” viselkedés jeleire különösen érzékeny. Az anya érdeklődéssel vett részt ebben a kis mikroelemzésben, ahol folyamatosan igyekeztem vele megfogalmaztatni azokat a mozzanatokat, amiket Robi tett.

A videotréning során hangsúlyozzuk a gyerek kezdeményezéseinek fontosságát.

A jó szülő-gyerek kapcsolatban a szülő ösztönösen veszi észre a gyerek kezdeményezéseit és fogadja azokat. Egy „elakadt” szülő-gyerek kapcsolatban pontosan ez a ráhangolódás hiányzik, a szülő és a gyerek „elkommunikálnak” egymás mellett. Ahhoz, hogy egy elakadt kapcsolat újraéledjen, pontosan arra van szükség, hogy a szülő ráérezzen gyerekeire és ebben nagy segítség, ha egyre jobban tud figyelni gyereke legapróbb kezdeményezéseire. Ezt gyakoroltuk Robi édesanyjával a felvétel újranézése során. És gyakoroltuk a kezdeményezések megnevezését is. Tehát azt, hogy meg is fogalmazzuk, amit a gyerek éppen tesz. Példaként mondtam a mamának, hogy a legegyszerűbb, ha vacsora közben beszélgetnek az ételről. Ennek kapcsán fogalmazta meg a mama azt, hogy ő milyen furcsán érezte magát a vacsora közben. Nem tudta, mit csináljon. Ő ugyanis úgy nevelkedett, hogy „magyar ember evés közben nem beszél”. Ez a mondás vele él, tudattalanul működik benne. Így persze nehéz megnevezéseket használni! De talán hasznos volt beszélgetni erről.

A HARMADIK FELVÉTEL

Ez a jelenet volt az, ahol először éreztem a változást. A mama Robival együtt egy gyerekeknek szóló ismeretterjesztő sorozat füzetait rakták sorba, láthatóan Robi szeretett ezzel foglalkozni. A mama folyamatosan megnevezett: ismételte, amit Robi mondott, javaslatokat fogalmazott meg, mit hogyan csinálnak, hova tegyenek. Ez a közös rendezés jó hangulatú volt, a felvétel egészen közös tevékenységükbe voltak elmerülve. Hangulatában egész más volt ez a helyzet, mint az előző vacsora.

Egy érdekes fennakadás akadt: az egyik füzetben a kínai agyagkatonákról volt szó, és az anya javasolta, hogy erről olvasanak. Robi viszont az 'agy' szót fedezte fel az 'agyag'-ban. És többször mondta anyjának: „agy”. De anyja rendre kijavította: „Nem agy, hanem agyag”. Érdekes volt, ahogy pár percig mindenki kitartott a saját szavánál, végül Robi engedett. Az anya nem vette észre a hatéves Robi 'felfedezését', a két szó rokonságát, hanem próbálta Robit az eredeti értelemnél tartani: most éppen az agyagkatonákról van szó, nem az agyról.

A harmadik felvétel elemzése

1. Olyan képeket választottam, ahol jól látható a változás: a játék jó hangulatú, Robi is és édesanyja is sokat nevetnek és közösen rendezik a füzeteket. Anna sok mindent megfogalmaz, megismétli Robi kérdéseit, és irányítja is őt azzal, hogy rövid feladatokat fogalmaz meg. Élvezik a játékot.

Anna is észre vette a változást és jól látta azt is, hogy ezt ő maga érte el. Lényegesen kevesebb volt Robi részéről a provokatív viselkedés.

2. Azt a filmrészletet is megmutattam, ahol 'agy vagy agyag' kérdése merült fel. A képek és hang segítségével felidéztek az akkori megoldást. A képeket nézve próbáltuk közösen sorra venni a lehetséges alternatív megoldásokat.

Anna ekkor jelezte, hogy megértette a különbséget a között, amikor ő kezdeményez és a között, amikor Robi gondolkodása mentén folytatják a játékot. Jó hangulatban gondolkoztunk együtt.

Három felvétel elemzése után általában a szülőkkel értékeljük az eddigi munkát. Végiggondoljuk, hogy van-e szükség további felvételekre, ha igen, mire figyeljünk elsősorban. Mielőtt azonban erre az értékelésre sor került volna, Anna részt vett egyesületünk egy szakmai rendezvényén, ami kifejezetten a hiperaktivitás kérdésével foglalkozott. Videotréner, pedagógus, gyermekpszichiáter és szülő mondta el tapasztalatait a módszer alkalmazásával kapcsolatban. Anna számára ez a szakmai nap sokat jelentett, talán elsősorban azért, mert más szülőkkel is találkozott és részt is vett a szakmai napot záró beszélgetésben. A néhány nappal későbbi találkozónkon már konkrét célt fogalmazott meg a maga számára: úgy érzi, nehéz számára a ráhangolódás Robira és ezzel szeretne foglalkozni. És amint világosan megfogalmaztuk a feladatot, minden sokkal könnyebben is ment. Folytattuk a munkát.

A továbbiakban eltekintek a felvételek és az elemzések részletes leírásától. Még két felvétel készült: az egyik egy rajzolás volt, a másik egy újabb vacsora. A rajzolásos film elemzésénél elsősorban a ráhangolódás volt a téma: a felvett képek segítségével, Annával közösen fedeztük fel Robi hangulatait, törekvését az önállóságra, érzelmeit anyja iránt, elégedettségét saját ügyességével, kíváncsiságát, életkorának megfelelő kérdéseit, képességeit.

Az utolsó felvételen, ami ismét egy vacsora helyzet volt, Anna és Robi végig jókedvűen beszélgettek, eleinte arról, ami az asztalon volt, majd a családról, nagymamákról, nagypapákról.

AZ EREDMÉNY: SOK VAGY KEVÉS?

A videotréning célja, hogy a segítséget kérő szülő magabiztosabb legyen szülői szerepében. Hogy ez pontosan mit jelent, minden szülő másképp fogalmazza meg. Anna esetében ez a megnövekedett szülői kompetencia a következőkben jelent meg:

Megfogalmazta, hogy most már szívesen megy az óvodába Robiért. Ugyanis már nem panasszal fogadják az óvodában, hanem az óvónők tőle kérnek tanácsot és szakirodalmat hiperaktív gyerekekről.

Anna boldogan hozzájárult ahhoz, hogy történetüket oktatósi célokra is használhassam. Ő maga választotta ki azokat a filmrészleteket, amiből a róluk szóló filmet összeállítottuk. Választása az első és az „utolsó” vacsora jelenetre esett, mert számára ez testesítette meg leginkább a változást. A változás főszereplője pedig ő maga volt. Az, hogy a szülő saját maga modellje, saját életének főszereplője, a módszer egy fontos eleme.

Anna vállalta, hogy személyesen is eljön bármilyen rendezvényre, hogy személyesen is beszámoljon tapasztalatairól.

Az óvodában megszervezett egy alkalmat, ahol Robi óvó nőjével közösen néztük meg a róluk készült felvételeket.

Robi továbbra is egy hiperaktív fiú, aki magatartásával, figyelemfelkeltő viselkedésével komoly feladat anyjának és kihívás mostani és leendő tanárainak. A videotréning során nem lehet cél a hiperaktivitás megszüntetése, viszont elérhetjük azt, hogy a szülő magabiztosabb legyen és így biztonságosabb hátteret jelentsen gyereke számára.

Személyesen is sokat kaptam és tanultam Annától: pontosan jelezte, amikor gyorsabb haladást diktáltam, mint ami neki elfogadható volt. Én folytattam volna a munkát tovább, láttam még továbblépési lehetőségeket. De Anna jelezte, hogy most nem kíván továbbhaladni, elégedett azzal, amit elért.

Anna sem változott meg gyökeresen: továbbra is gyakran vannak viták közöttük, Robi gyakran szemtelen, Anna is gyakran megemeli hangját, a békés, együttműködő helyzetek csak percekig tartanak, nem kis részben azért, mert Anna sokat dolgozik, egyedül neveli gyerekét, este tanul és háztartást vezet. De talán valamivel tudatosabban tud odafigyelni fiára és jobban irányítja Robit és az őt körülvevő tanárokat, felnőtteket. Magabiztosabb szülő. Döntsd el, kedves olvasó, hogy ez sok vagy kevés!

(A cikket illusztráló fotók a Zöld Kakas Liceumban készültek.)

Szilvási Léna

Önállósodásra ösztönözve

Kurttal való első találkozásomra 2003 februárjában került sor, amikor a skóciai Corbenic Camphill nevű intézményben kezdtem önkéntes munkatársként dolgozni. Corbenic, a világ több országában megtalálható, antropozófikus alapokon nyugvó, fogyatékos emberek ellátására specializálódott szervezet részeként működik, főleg önkéntesek segítségével. Az intézmény bentlakásos, öt különálló háztartással rendelkezik; egy-egy háztartás általában 5-6 gondozottnak nyújt otthont. Mindegyik háztartásban két házszülő dolgozik, akik a co-workerek (önkéntesek) segítségével végzik a munkájukat. Az itt élők mindennapjai a napi rutin szerint zajlanak, ami a hét-köznapokon kétszer, délelőtt és délután 3-3 órára magában foglalja a műhely munkát is. A műhelyek a terápia fontos részét képezik, munka közben a termelés csak másodlagos szerepet kap, ennél sokkal fontosabb, hogy ez által segítsük kibontakoztatni a gondozottjainkban rejlő lehetőségeket és kihangsúlyozni a felelősségérzetet. Gondozottjaink többsége az év nagy részét Corbenicben tölti, csak néhányuk megy rendszeresen szabadságra a szüleihez, vagy tölti otthon a karácsonyt. Az itt élők nagy százalékban Down-kórosok, vagy autisták, lényegesen kevesebben vannak, akik epilepsziától szenvednek, de egy-két ritkán előforduló mentális betegséget is feltehetünk. Mi, akik Camphillben dolgozunk, megpróbálunk egy olyan környezetet kialakítani, amely a lehető legnagyobb mértékben segíti elő a gondozottak fejlődését, és egyben ösztönzi őket az önállósodásra – ami természetesen egyénre szabott, hiszen sokan épp a betegségükből adódóan képtelenek önálló életvitelre.

■ KURT 40 ÉVES, AUTISTA

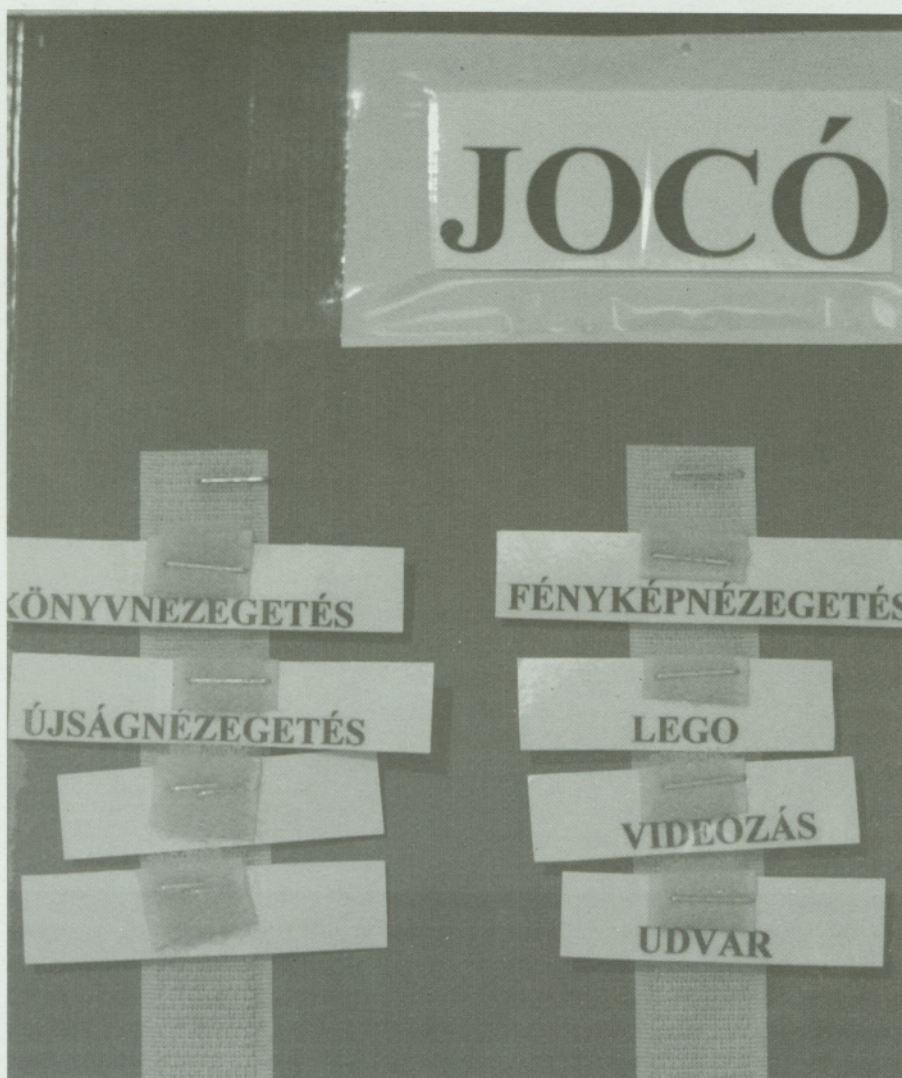
Betegsége az autizmus skáláján a mély értelmi fogyatékoság szintjén található. Társas kapcsolataira a többiekhez való elkülönülés, kommunikációjára a beszéd hiánya jellemző. Ő is, mint ahogyan minden autista társa, nehezen alkalmazkodik a környezeti változásokhoz; az állandósághoz és a megszokotthoz való ragaszkodása mind az emberekhez, mind pedig a tárgyakkhoz fűződő kapcsolatát meghatározza.

Kurttal a megismerkedésünk után heteken keresztül meglehetősen sok problémám akadt. Gyakran agresszívvé vált, amikor csak nemtetszését akarta kinyilvánítani és olyankor mindig engem ütött meg. Néha hosszasan gondolkodtam rajta, vajon milyen személyes oka lehet a velem szemben megnyilvánuló ellenséges viselkedésének, de ennek megfejtéséhez először meg kellett őt ismernem. Ehhez a házszülőim, kollégáim és Kurt aktája egyaránt hozzásegített. Mivel úgy gondolom ahhoz, hogy megértsük őt ismernünk kell a múltját is, ezért mindenek előtt szeretném felvázolni gondozottam történetét egy pár sorban.

Kurt 1996 májusában költözött Corbenicbe. Az első háztartásából egy hónap elteltével egy másik házba költözött, ahol elfoglalhatta saját szobáját. Ekkor, négy hét elteltével még nem mondhatjuk el, hogy beilleszkedett a közösségbe – az

összejöveteleken fűtörészt, tapsolt, a figyelmét semmi nem kötötte le. A háztartásában is hasonlóképpen viselkedett, annak ellenére, hogy házszülei mindent megtettek Kurt helyzetének megkönnyítése érdekében. Egy 1997 májusában íródott tanulmányból megtudhatjuk, hogy egy év elteltével sem engedte magához közel a társait; a műhelyben a többiekhez távol, egyedül dolgozott. 1997 novemberében ismét nagy változás következett be az életében, ugyanis egy újabb háztartásváltásra volt szükség. Ennek az okát sajnos nem sikerült kiderítenem, akik annak idején a döntést meghozták, már nem dolgoznak itt. Kurt mindenestre a jelenlegi házába költözött. Itt kezdetben valószínűleg nem volt boldog, egyrészt, mert ismét idegen arcok vettek körül, másrészt pedig, mert elvesztette az általa olyannyira kedvelt magányt – szobatársat kapott. Az érintett gondozottal Kurt hónapokon keresztül osztotta meg szobáját egyetlen feszült pillanat nélkül. A leírásokból az derül ki, hogy a szobatársával nagyon megkedvelték egymást – egy ideig még a házszülőknek is úgy tűnt, Kurt jobban szereti a társaságot, mint az egyedüllétet. Fontos azonban lejegyezni, hogy Kurt a közös szobában is tudta mi, és meddig tartozik hozzá; mindig nagyon ügyelt arra, hogy megmaradjon a saját térfelén. Azt sajnos nem tudom, hogy az illető gondozott hová távozott, de 1999 nyarán Kurt egyedül uralta a szobát és ez

egészen augusztus közepéig eltartott. Ekkor egy újonnan érkező, számára tehát teljesen idegen autista fiút költöztettek hozzá, Birkin személyében. Birkin az édesanyjától került Camphillbe, a szülői házon kívül soha más módon környezetben nem élt, ami ebben az országban nagyon meglepő, a szülők többsége itt ugyanis már gyermekkortól kezdve bentlakásos intézetben nevelteti a tanulási nehézséggel küzdő gyermekét. Birkin tehát nagyon sebezhető volt, amit természetesen Kurt is észrevett és a helyzetből nagyon sok probléma adódott. Míg első szobatársát sikerült elfogadnia, addig Birkinnel kibékíthetetlen ellentét alakult ki közöttük. Kurt gyakran megverte őt éjszákánként, sőt többször előfordult, hogy amikor napközben került konfliktushelyzetbe is Birkinhez rohant és őt ütötte meg. Ez a szituáció hosszú hónapokig tartott, ugyanis egyetlen szoba sem állt üresen, hogy megoldásként szolgáljon. Amint lehetőség adódott arra, hogy Kurt saját szobába költözhessen, ez meg is történt. Birkinrel való kapcsolata azonban máig sem szoros. Sajnos egyikőjük sem tud beszélni, de annak ellenére, hogy két introvertált személyiségről van szó, az általuk használt hangokból és jelzésekből tisztán meg tudjuk ítélni, hogy mit éreznek egymás iránt. Kurt kommunikációjának és ezáltal szocializációjának elősegítése érdekében egy 1999-es leírásban a tervek között szerepel beszélőterapeuta

alkalmazása, aki arra ösztönözné Kurtöt, hogy minél többet használja a jelbeszédet a mindennapi életben. Ez az elgondolás a tervek szerint alakult, Kurt azonban nem igazán fejlődött. Addig is tudtuk róla, hogy képes lenne a jelbeszéd alkalmazására, ugyanis azt már gyermekkorában megtanulta, de ő erre nem volt hajlandó. A kommunikációra nagy hangsúlyt Corbenices évei alatt csak a második háztartásának házszülői fektettek, akik elérték, hogy Kurt étkezésekkor az asztalon található ételt jelbeszédrel kérje el – sőt még arra is ösztönözték, hogy kiejtse a nevét annak a személynek, akitől a bizonyos tárgyat megkaphatja. Az esetek többségében Kurt megpróbálta elkerülni mindezt a tortúrát és egyszerűen csak elvette, amire szüksége volt, viszont így is elmondhatjuk, hogy legalább próbálkozás történt arra vonatkozóan, hogy ezt a mélyen autista fiatalembert szóra bírják.

A későbbiekben erre nem sok időt fordítottak – valószínűleg reménytelennek találtak bármilyen eredményt is elérni.

2001 egy nagyon nehéz éve volt Kurtnek – szülei elmondása szerint az otthoni viselkedése is teljesen megváltozott. Az otthon töltött idő alatt kerülte hozzátartozói társaságát, gyakran a feltálat ételt sem fogadta el – összességében nagyon nehéz volt vele bántani. Ekkor a szülei úgy döntöttek 1 hét téli és 1 hét nyári szabadság elegendő fiuknak az otthoni légkörből. Ez azóta rutinszerűen működik. A háztartásban szintén komoly gondot okozott gondozása – 2001 májusa és augusztusa között Kurt agresszív és szinte teljesen kezelhetetlenné vált. Mindig nagyon ideges és nyugtalan volt, a megszokott környezetében sem érezte jól magát. Gyakran fölkel éjszakánként és csak szaladgált a házban, néha sikítva, ordibálva rohant az udvarra – úgy tűnt,

hallucinációi vannak. Házszülője gyakran vitte őt orvoshoz, minek eredményeként Kurt egy új gyógyszert (Haloperidol) kapott, amit terápiás dózisban máig alkalmaznak nála. Ez segített neki lecsillapodni, de az érintett időszakban nagyon sok incidensről kaptunk jelentést. Kurt ebben a válságos időszakában még műhelyt is váltott, ugyanis ekkor kezdte pályafutását a kertészetben. A március 28-i riportban szerepel, hogy Kurt nagyon kötődött egy önkénteshez, aki a kertben dolgozott, így a váltásra feltehetően azért volt szükség, hogy olyan személy társaságában tölthesse mindennapjait, akit kedvel, és akivel meg tudja értetni magát. Áprilisban végre a szobaproblémára is megoldást találtak, Kurt elfoglalhatta saját rezidenciáját. Ekkortól kezdve szabadideje nagy részét ott tölti, főleg zenehallgatással. A kertészetben is kialakult a napi rutinja, sikerült beilleszkednie. A kézműves műhelyben azonban, ahol a délelőtti időt töltötte, újabb gondok jelentkeztek – a csoport egy új projektre tért át (a papírkészítést szövésre váltották) és ez, mint minden változás, zavaróan hatott gondozottam biztonságérzetére.

Engem tehát körülbelül ez a kép fogadott, amikor elkezdtem Corbenicben dolgozni. Kurt a Haloperidol hatására sokkal nyugodtabb volt, mint annak előtte, de mégis ő volt az egyik legproblémásabb gondozottunk az egész közösségben.

■ Kettőnk kapcsolata

a kezdetekben nem volt felhőtlennek mondható, amint már említettem, Kurt szinte minden héten megtámadott. Dühkitörései az esetek 90%-ában nagyon tipikusan zajlanak le: először erőteljesen és rendkívül gyorsan tapsolni kezd, majd hirtelen felpattan és ugrál, azután pedig rendszerint megüt valakit. Ilyenkor természetesen senki nem szeret a közelében tartózkodni, de mégis meg kell tennünk és beavatkoznunk, amikor csak tehetjük. Ha olyan személy is van Kurt közelében, aki közel áll hozzá, és akire hallgat, akkor rendszerint abbahagyja a tapsolást, és inkább félrevonul. A múlt héten lehetőségem nyílt arra, hogy megfigyeljem Kurt agitativ viselkedését a szülei jelenlétében – ez egy nagyon érdekes tanulmány volt

számomra. A szülőkről el szeretném mondani, hogy fiukat már gyermekkorában bentlakásos intézetbe küldték. Kurt édesanyja egy nagyon ideges alaptermészetű hölgy, aki meglátásom szerint könnyen elveszíti a türelmét – ezt a legutóbbi találkozásunk alkalmával az étteremben való tartózkodásunk alatt is észrevettem. Az anyuka meglehetősen gorombán viselkedett a pincérekkel, amikor az étlapon átfutva ráébredt, hogy kedvenc ételét az adott helyen nem szolgálják föl. Már megérkezésünkkor arra lettem figyelmes, hogy amint leült elkezdte a körmet piszkálni, majd ezzel felhagyva a gyűrűt forgatta miközben társalgott. Kurt a rendelés után hosszasan csendben üldögélt, később azonban, amikor elfogyott a türelme hirtelen megváltozott az arckifejezése, viszont nem kezdett el taposni, helyette csak haragosan dörzsölte a tenyerét – számomra úgy tűnt, mintha kontrollálni akarná, amit tesz. Ez volt az első alkalom, hogy ezt láttam tőle – dühkitörései rendszerint sokkal teátrálisabbak szoktak lenni. Ezek a megnyilvánulások Kurtnál már gyermekkorában jelentek. Egy korai leírásból megtudhatjuk, hogy iskolás éve alatt is ugyanígy adta tanítónőjének, valamint társainak tudtára, ha valami nem tetszett neki. Az agresszív megnyilvánulások leírásaiban azonban szinte mindig megtaláljuk a kiváltó tényezőt. Kurt esetében ez nem túl változatos. Ő ugyanis legtöbbször akkor üt meg valakit, amikor egy számára kényelmetlen szituációba kerül, például hosszasan kell várnia valamire, vagy valaki túl hangos a környezetében, illetve amikor valaki, vagy valami kizökkenti őt az addig megszokott napi rutinjából.

■ Két ideillő példa

ennek bemutatására, amelyek egyben érzékeltetik az autistákra jellemző külső ingerekre történő abnormális reakciót: Az első példát egy 2003. május 9-ei leírásban találtam meg, amely a következőképpen szól: „Kurt reggel a kertészetben dolgozott, ahol egy munkacsoportba került egy olyan gondozóval, aki meglehetősen hangos, sőt amikor valami felizgatja meg sírás is imitál. Kurt már az első alkalommal, amikor ezt meghallotta, taposni, majd ugrálni kezdett, hogy kifejezésre

juttassa: nem szeretné az illető személyt tovább hallgatni. Ekkor erőszakos megnyilvánulásra még nem került sor. A későbbiek során azonban – ugyanazon délelőtti folyamán és ugyanazzal a csoporttal – az időjárás hirtelen változása miatt meg kellett változtatniuk addigi teendőjüket, így új munkához fogtak a fólia alatt. Ez Kurtot még inkább megviselte, minek következtében megütötte az egyik gondozóját. A történet után a műhely vezetője elkülönítette Kurtot a többiekől és a kert egy csendes, mindenkitől távol eső részén kezdett el kizárólag vele foglalkozni. 10 perc elteltével Kurt boldognak tűnt és az adott utasítások szerint végezte a rábízott teendőit.”

Amikor tanulási nehézséggel küzdő fiatal felnőttekkel és felnőttekkel kezdem dolgozni, még nem sokat tudtam a háttérben megbújó betegségekről. Akkoriban, ha egy gondozott furcsán viselkedett, hosszasan elmélkedtem rajta vajon mi válthatta ezt ki az illetőből? Néha nemcsak magamnak tettem föl a kérdést, hanem olyan valakinek is, akiről azt gondoltam tudja a választ. A jelenlegi házanyám egykori feleletét valószínűleg nem fogom elfelejteni. Ez a következőképpen hangzott: „Soha nem tudhatod, mi bújhat meg egy-egy reakció mögött, mert az ok egy olyan apróság is lehet, amire te nem is gondolsz. Nekik ez a betegségük.” Az autisták észlelése a miénktől eltérő – a hangingerekre adott válaszaik egyénenként különbözőnek – némelyikükre a hipo-, míg másokra a hiperérzékenység jellemző. Egyesekből a legcsekélyebb zaj is pánikszerű reakciót vált ki, de van közöttük, aki a legerősebb hanghatást is figyelmen kívül hagyja. Néhány hónappal később (július 4-én) a kertesztből ismét kaptunk egy jelentést, amely szerint Kurt négy másik emberrel dolgozott együtt egy teamben, amely a veteményezést végezte. Ekkor egy gondozó hangosan és meglehetősen hosszasan kezdett el köhögni. Később ugyanez a személy próbált meg kérni valamit Kurttól a munkájával kapcsolatban, de ő ahelyett, hogy elvégezte volna a feladatát, inkább megverte az érintett gondozót. Ebben a szituációban Kurt valószínűleg bárki mástól elfogadta volna az utasítást, kivéve attól a személytől, aki előzőleg bizonyos hanghatások produkálásával már

ellenszenvet váltott ki belőle. Ezek a szituációk természetesen Kurt személyiségéből, amellelt autizmusából erednek, de általánosítva mégis megjegyezném, hogy bármelyikünk kerülne számára kényelmetlen helyzetbe, valamiképpen kinyilvánítaná a véleményét, vagy ha ez túl sértő lenne, és a helyzeten változtatni egyébként sem lehet, egyszerűen csak próbálna elmenekülni, és maga mögött hagyni az adott állapotot. Kurt sajnos nem tud beszélni, így tehát a maga módján közli velünk, hogy nem érzi jól magát. Éppen ebből adódóan úgy gondolom, ha el akarjuk kerülni a vele való konfrontációt, sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk a kommunikációra.

■ A jelbeszéd használatát

Kurt még gyermekkorában megtanulta, de az utóbbi 7 évben, amit ebben a közösségben töltött, csak erőtlen próbálkozások történtek arra vonatkozóan, hogy ezt gyakorolja is. Úgy gondolom Kurt szociális beilleszkedésének ez lenne a kulcstényezője – hiába akarjuk megváltoztatni a társas kapcsolatait, ha a feltételek ugyanazok, mint előzőleg, a változás valószínűleg nem fog bekövetkezni. A beszédterápiára fektetve a hangsúlyt azonban még ma is érhetnénk el eredményeket. Ennek természetesen egyik elengedhetetlen feltétele, hogy a Kurttel foglalkozó gondozók, és házsülők ismerjék a jelbeszédet (Makaton). A mi háztartásunkban ezt sajnos senki nem használja, de nem érzem, hogy a mi hibánkból adódóan. A Makaton elsajátításához ugyanis mindenképp először szakmai segítségre lenne szükségünk, azt követően pedig nagyon sok gyakorlásra, mielőtt tudásunk használhatóvá válna a mindennapokban. Én egy olyan intézményben, amilyen Corbenic is, a gondozottak érdekében szükségesnek találnám egy beszédterapeuta állandó alkalmazását. Ehelyett az utóbbi egy évben körülbelül 3-4 alkalommal találkozhattam az említett szakemberrel, akinek itt tartózkodása alatt a figyelmét több gondozott között is meg kellett osztania, hiszen Corbenicben nem Kurt az egyetlen, aki nem beszél.

Legutóbb sikerült megkérdeznem a beszédterapeutától, hogy lenne-e a jelbeszéd mellett egy másik lehetőség, amit

Kurt esetében ki tudnánk próbálni – ő ugyanis meglehetősen lusta a Makaton alkalmazására. Judy említett egy gyermeknél használatos megoldást, ami a képek segítségével történő kommunikációra ösztönzi az autista fiatalokat. A módszer neve egy mozaikszó: PECS, amely a Picture Exchange Communication System rövidítése (magyarra képeket becserező kommunikációs rendszernek fordítanám). Ebben a rendszerben a leckék alatt két beszélőterapeuta foglalkozik egy gyermekkel a következő elgondolás alapján: Az első néhány órában a szakemberek csak arra összpontosítanak, hogy megfelejtsék és elkülönítsék azokat a tárgyakat, amiket a páciensük szeret, azoktól, amiket nem. Ezt követően képeket készítenek az illető gyermek kedvenc tárgyairól, amelyek a későbbiekben fontos szerepet töltenek be a kommunikációra való ösztönzés során. A találkozások alkalmával az egyik szakember, aki a tulajdonképpeni kommunikációs partner, arra törekszik, hogy érdeklődést váltson ki a gyermekből egy bizonyos tárgy iránt, amely a kedvenc képek között található (például egy pohár víz). Amikor sikerül elérniük, hogy a gyermek „elkérje” a pohár vizet, akkor a másik szakember segít a gyermeknek a tárgyhoz tartozó helyes fotót kiválasztani, majd arra bátorítja, hogy a képet átnyújtsa a kommunikációs partnernek. Ő, miután azt megkapta, felfoldja a pohár vizet a gyermeknek, és közben megfogalmazza helyette a kívánását – jelen esetben: Szeretnél egy pohár vizet kérni. Amikor ez már rutinszerűen működik, a terapeuták áttérhetnek a következő feladatra, amelynek során egyikük egy picit távolabb helyezkedik el a gyermektől, de arra bátorítja őt, hogy leküzdje a kettejük között lévő távolságot és nyújtsa át neki a képet. Miután ez megtörtént, a terapeuta ismét szavakba ölti a gyermek kérését – például ha egy labda látható a fotón, a mondat a következő lehet: Nagyszerű, ez azt jelenti, hogy a labdával szeretnél játszani. Ezt követően természetesen odaadja neki a labdát. Ezen a szinten a másik terapeutának az volt a feladata, hogy – amikor szükségét látta – ösztönözte a gyermeket, hogy odamenjen a kommunikációs partnerhez és elkérje tőle, amit akar. Ezen is túljutva a gyermek – mintegy jutalomként – meg-

kapta a saját kommunikációs kiskönyvét. A következő lépcsőfok már sokkal bonyolultabb az eddigieknél, itt ugyanis választás elé állítják a gyermeket. Két hasonló jelentésű kép felmutatása után kell döntenie arról, hogy melyiket szeretné megkapni. Az utolsó leckék alkalmával, amely a rendszer csúcását jelenti, az egyszerű mondatok szerkesztésére kerül sor – természetesen még mindig a képek felhasználásával. A módszer bemutatásáról szóló leírásban egy autista kisfiú példáját említették, aki emberek társaságában rendszeresen frusztráltta, néha kezelhetlenné vált. A PECS-módszer azonban hozzásegítette őt a kommunikáció használatához, és ezáltal javította társas kapcsolatait. A leírások alapján a kisfiú mind az otthonában, mind pedig az iskolában egyre nagyobb gyakorisággal használta a kommunikációs kiskönyvét és az eredmények hatására lelkileg sokkal kiegyensúlyozottabbá vált.

Nem vagyok biztos benne, hogy egy 40 éves férfi hajlandó lenne-e az említett lépcsőfokokat végigjárva, egy kommunikációs könyv segítségével társalogni velünk, de mégis úgy érzem, meg kellene próbálkoznunk ezzel a módszerrel. Tudom, hogy Kurt figyelmét nagyon nehéz hosszú időre lekötöni – a legutóbbi beszélőterápiával kapcsolatos próbálkozás alatt például egyszerűen csak elrohant a terapeutától és semmi áron nem lehetett őt még egyszer visszacsalogatni a terembe. Ennek a lehetősége most is fennáll, de úgy gondolom, megérné megpróbálnunk Kurt önkifejező képességét fejleszteni, mert az eredmények talán őt is továbbhaladásra készítenék. Ha sikerülne őt kimozdítanunk a saját maga által választott mutizmusból, meggyőződésem, hogy ez hatást gyakorolna a szociális izoláció leküzdésére is.

A kommunikáció fontosságát Kurt esetében konkrét példákkal is alá tudom támasztani, hiszen a megértés hiánya gondozottam életében meglehetősen gyakran vált agresszió forrásává, amely incidensekről természetesen jelentések íródtak. 2001. augusztus 7-ei dátummal például a következő leírás található: „Kurt erősen háton ütötte szobatársát, majd kirohant a házból. Mielőtt ez megtörtént, Kurt hosszú időn keresztül cél nélkül rohagált a háztartásban miköz-

ben egyszer nyugodtnak, másszor idegesnek mutatkozott. Úgy tűnt, mondani szeretne valamit, de hiába próbálta többször is megértetni magát, üzenete nem jutott el senkihez. Talán ez lehetett az oka, hogy végül agresszívvá vált és megtámadta Birkint. Azt csak találgathatjuk, hogy vajon mit szeretett volna közölni velünk, de a történetek után az egyik gondozó készített neki egy szendvicset, valamint egy csésze teát, aminek elfogyasztása után Kurt teljesen megnyugodott.” A következő esetben szintén egy nagyon jó példát találunk arra vonatkozóan, hogy mennyivel más lenne Kurt élete, ha kifejezésre tudná juttatni mi bántja őt. 2002. május 3. „Kurt jól érezte magát a kézműves műhelyben egészen fél 11-ig, amikor a mosdóból visszatérve próbált elmagyarázni valamit, amit senki nem értett meg. Ekkor Kurt kirohant az épületből; de gondozói visszahívták, minek következtében Kurt egy ápolót, majd egy gondozottat is többször megütött. Ezek után visszakísérték őt a háztartásába, ahol egy ott lakó munkatárs gondoskodott róla. Ő írta le az incidens kapcsán a Kurt viselkedése mögött megrejlő feltételezhető okot. Véleménye szerint Kurt a dolga végeztével, öltözködés közben a farmer cipzárával becsípte bőrét, és csak a fájdalmát szeretne volna megosztani, amit persze senki nem értett meg – valószínűleg ez okozhatta viselkedésének oly hirtelen megváltozását. Daniel, aki az említett sorokat leírta, nyugodtan, de többször megkérte Kurtot, hogy próbálja meg neki elmagyarázni mi történt – így végül általa sikerülhetett fényt deríteni a valódi problémára.” A harmadik és egyben utolsó ehhez kapcsolódó incidens szintén alátámasztja az állítást. A következő eset 2003. március 13-án történt. „Kurt a reggeli műhelyében, ami ekkor még mindig a Kézműves műhely volt, többször háton ütötte egy ott dolgozó kollégát még a munka megkezdése előtt. Miután ez megtörtént, a gondozottam – mintegy magyarázatként – jelbeszéd segítségével elmutogatta, hogy fáradt és szeretne lepiheni. Kurt ebben az esetben tehát az agressziót választotta figyelemfelkeltés céljából – egyszerűen csak azt szeretne volna közölni, hogy álmos és ezért nem tud a feladatára koncentrálni.” Úgy gondolom, az említett esetekben kivédhető lett vol-

na az agresszív megnyilvánulás, de a beavatkozásnak már évekkal ezelőtt meg kellett volna történnie – gondolok itt Kurt oktatására.

■ A házszülőket kérdezve

gondozottam viselkedéséről, mindketten elmondták, hogy véleményük szerint Kurt nagyon sokat változott az utóbbi három évben (azalatt az idő alatt, amit ők Kurttel töltöttek). Amikor a házi anyánk elkezdett Corbenicben dolgozni, a háztartást meglehetősen káosz uralta. Érkezéséig a gondozottaknak sajnos hónapokig kellett nélkülözniük az anyát a háztartásból. Úgy hiszem ez is nagyban hozzájárult Kurt akkori agitativ viselkedéséhez. A fogyatékosokkal töltött munkám során szerzett tapasztalataim alapján azt hiszem, kijelenthetem, hogy a szervezettség és a kölcsönös bizalom az autisták életében kulcsszerepet tölt be. Erre Kurt esetében legjobb példaként a megismerkedésünk óta eltelt több mint egy év alatt a velem szemben megnyilvánuló viselkedésében bekövetkezett változás szolgálhat. Dolgozatom során már említettem, hogy Kurt az első két hónapban rendszeresen megütött. A későbbiekben azonban minden gyökeresen megváltozott, ugyanis én voltam az a személy a házban, aki a legtöbb időt töltötte vele. Akkoriban a konyhában dolgoztam és a nyár folyamán, miután Kurt figyelmét a kézműves munka már nem tudta lekötöni, a házszülők, valamint a műhelyek vezetői úgy döntöttek, a konyhai kisegítés megfelelő lenne gondozottam számára. Ez volt az első alkalom, hogy Kurttal együtt dolgozhattam, és a kezdetekben természetesen nem volt egyszerű. Meglehetősen gyakran vált nyugtalanná és olyankor tapsolni kezdett, majd azt mutatta, hogy szeretne lepihenni. Én az első pár hétben engedékeny voltam vele szemben és hagytam, hogy felmenjen a szobájába, mert így akartam elkerülni az esetleges összetűzést kettőnk között. Később azonban rájöttem: ő épp ezt várja tőlem és azzal, hogy így reagálok csak az ő akaratát szolgálom. Ekkor változtattam a stratégiámon, és sokkal szigorúbban kezdtem bánni vele. Többször elmagyaráztam neki, hogy hiába tapsol és próbál megfélemlíteni, akkor is el kell végeznie a munká-

ját és ehhez a kijelentéshez következetesen tartottam magam. Kurt megváltozott és nagyszerű segítővé vált a konyhában. Ekkor éreztem először, hogy elfogadott, amire a legjobb bizonyíték, hogy decemberben, amikor egy újabb kritikus időszak következett be az életében Kurt hozzám fordult, és bár meg sem próbált kommunikálni, bárhová mentem mindig követett – a háziapánk véleménye szerint Kurt bizalmába fogadott. Azóta engem már nem üt meg és amikor izgatottá válik is hallgat rám. Úgy érzem, megtanultam bánni vele, és ez némi elégedettséggel tölt el, még akkor is, ha ez a folyamat hosszú ideig tartott.

Kurt kihívó viselkedésére visszatérve szeretnék még pár sort írni arról, hogyan gondolkodik erről a háziapa. Többek között az ő véleményét is megkérdeztem, amikor elkezdtem írni ezt az esettanulmányt, és meg kell mondanom, az általa adott magyarázattal csak részben értek egyet. Míg a háziapánk a harmóniát és állandóságot emelte ki mint a Kurt reakcióira ható legfontosabb tényezőket, addig a háziapánk szinte mindent a gyógyszerekkel hozza összefüggésbe. Részben persze igaza van, hiszen én is láttam mennyire megváltozott Kurt, amikor a Haloperidol szintje alacsony volt a vérében. Akkor jelentkeztek a hallucinációi, minek folyamán – feltételezésünk szerint – az ablakon keresztül lát szörnyű alakokat, amelyek halálra rémítik és ennek következtében csak szaladgál a házban valamint az udvaron, mint egy megsebzett vad és megy neki mindenkinek – félelmetes látvány. Erre a megnyilvánulásra az itt töl-

tött egy évem alatt kétszer került sor és valóban mindkét esetben a gyógyszereknek volt betudható. A kisebb incidenseket azonban én nem hoznám a tablettákkal összefüggésbe. Kurt jó hangulatának és kiegyensúlyozottságának elengedhetetlen feltétele a gyógyszeres kezelés, de én legalább ilyen hangsúlyt fektetnék a terápiás környezet kialakítására is.

Az előző Camphillben, ahol 2002 szeptemberétől 2003 januárjáig dolgoztam, nekem is alkalmam adódott bepillantást nyerni egy olyan közösség életébe, amelyre leginkább a szervezetlenség jellemző. Ott az agresszióval való szembeesés szinte mindennapos volt. Akkor még azt gondoltam ez helyénvaló egy olyan intézetben, ahol értelmi fogyatékosokkal foglalkoznak, de ma már tudom ez nem egyenes következménye az érintett mentális betegségeknek. Ha a napi rutin valóban rutinszerűen működik, és a gondozottak megbízhatnak gondozóikban, akkor biztonságban érzik magukat, és csak a legkritikább esetben válnak kezelhetetlenné. Ezzel a kijelentéssel azonban óvatosan kell bánnunk, ugyanis az állandósághoz való ragaszkodás nagyon széles körben jelentkezhet, és bármely tárgyra kiterjedhet, ami könnyedén konfliktusforrássá válhat. Így történt ez 2002. október 6-án is, amiről a következő leírást találtam: „Egy szombati napon, délután négy óra körül a háztartásban lakók éppen teázni készültek, amikor Kurt hirtelen megütött egy másik gondozottat, aki már korábban ott volt a nappaliban és történetesen éppen az ő kedvenc kanapéján feküdt.” Ez a riport első olvasásra szá-

momra hihetetlenül hangzott, ugyanis az említett esetben Kurt azt a társát támadta meg, aki a házban legközelebb áll hozzá. A későbbiekben azonban rájöttem, hogy ez ismét csak a megszokott beidegződésekkel hozható kapcsolatba, ugyanis Kurt az adott időpontban az érintett kanapén szokott feküdni és mivel ebben az esetben erre nem nyílt lehetőség, ezáltal mutatta ki érzéseit.

■ **A rutinszerűen végzett, pontos munkára**

valóban nagy hangsúlyt kell fektetni. A megszokott időben történő ébresztés, a reggeli, az ebéd és a vacsora pontos feltalálása, valamint az esti fürdőzés mind kulcsfontosságú szerepet játszik a gondozottak életében. Kurt például képtelen várni bármire is, így azzal, ha várakozásra készítjük, csak felidegesítjük őt. Ez persze nem kizárólag az étkezésekre vonatkozik – bár hozzáteszem, a napi rutin során Kurt számára ez a legfontosabb tényező –, éppúgy izgatottá válik, ha sétálni megyünk és azért kell percekre kérésztül az ajtóban állnia, mert valaki lassabban készül el, mint ő. Mindez az autizmusával hozható összefüggésbe általánosítanunk azonban nem szabad, az ugyanis egyénenként változik, hogy milyen mértékben és hogyan nyilvánul meg a viselkedésben az állandósághoz való ragaszkodásuk. A Corbenicet megelőző Camphillben szintén egy autista gondozottam volt. Nála agresszív megnyilvánulást a vele töltött körülbelül öt hónap alatt csak egyszer-kétszer tapasztaltam, de az is autoagresszió formájában nyilvánult meg – viszont ő is éppúgy érezte velem, amikor késésben voltunk (például az esti fürdetéssel), ugyanis egyáltalán nem követte az utasításaimat. Kurt esetében a legzavaróbb tényező az évente kétszeri szabadság, amit a szülei otthonában tölt. A hazautazás minden esetben oly mértékben felzaklatja, hogy minden hozzá intézett mondatunkat alaposan meg kell gondolnunk, ha nem akarunk vele konfrontációba kerülni. A házanyám említette egyszer, hogy három évvel ezelőtt Kurt a szülei láttán kirohant a szobából és vissza sem akart menni. Arra, hogy gondozottam hogy érezheti magát a szülok otthonában, jó példaként szolgálhat a

velük való múlt heti találkozás egyik momentuma; Kurt édesanyja ugyanis nagyon meglepődött, amikor az étteremben meglátta, hogy fia válogatás nélkül mindent megevett, még a levest sem hagyta ott. Elmondása szerint otthon komoly fejtörést okozott, hogy mit tegyenek Kurt elé az asztalra a főétkezések alkalmával, ugyanis fiuk semmit nem akart elfogadni. Ennek hallatán persze mi is elcsodálkoztunk, hiszen Kurtról Corbenicben mindenki tudja, hogy nagyon jó étvágya van, és valóban mindent megeszik. Szintén érdekes, hogy amikor Kurt a háztartással megy nyaralni, semmi probléma nincs vele. Tavaly például Mallorcára utaztak a gondozottakkal, ami nagyon jó hatással volt mindannyiukra.

■ **Ha visszatekintek**

a Kurttal töltött egy évre, nagyon színes kép tárul elém. Úgy érzem nemcsak a betegségéről, de egyéniségéről is nagyon sokat megtudtam. Megtanultam hogy bánjak vele a különböző szituációk alkalmával; mi jelentheti számára a konfliktushelyzetek megoldásait. Arra is ráébredtem, hogy az agresszív megnyilvánulások során alkalmazott büntető bánásmód a legcsekélyebb mértékben sem célravezető gondozottam esetében – ehelyett a szociális stresszhatások kiküszöbölésére kellene hangsúlyt fektetnünk. Bevallom őszintén, hogy ezután az esettanulmány után felmerült bennem, mennyi mindent kellene a háztartásunk életében tökéletesíteni ahhoz, hogy az egyébként külvilágtól elszigetelt, gyönyörű helyen fekvő Corbenicünk valódi terápiás otthonként szolgáljon a gondozottak számára. A következőket, előre megfontolt döntések – például az itt élők háztartások közötti költöztetését illetően – elengedhetetlen feltételei lennének közösségünk irányításának, hiszen tudhatjuk, hogy például az autizmus esetében a megszokott napirend felborítása, vagy akár a legkisebb változtatás a szoba berendezésén is nagyon megzavarhatja az érintett betegségtől szenvedő gondozottjainkat. Kurt aktáját olvasva gyakran értetlenül álltam azelőtt, hogy bizonyos dramatikus változtatásokra miért is volt szükség. Hozzáteszem azonban, hogy a Corbenicben töltött egy évem során, a gondozot-

tak érdekeire fókuszálva, elégedett voltam a jelenlegi vezetéssel. Az igazgatónőnk nagy Camphill-tapasztalattal rendelkező szociális munkás, aki egy-egy döntése meghozatalakor lehetőség szerint figyelmet fordít arra is, milyen hatással lesz az a közösség későbbi életére.

Egy dolgot azonban kiemelnék, mert meggyőződésem, hogy az adott rendszeren változtatnunk kellene. Corbenicet, mint minden Camphillt az önkéntes munkatársak tartanak életben, akik rendszerint egy évre csatlakoznak egy-egy közösséghez. Az önkéntesek azonban rendszerint a nyár folyamán érkeznek, ami azt jelenti, hogy egy év elteltével szinte azonos időben távoznak. Nem hiszem, hogy ez a legjobb megoldás, bármelyik fél oldaláról nézzük is a dolgokat, hiszen az ős beálltával a gondozottaknak háztartásonként akár 3-4 új személyt is meg kell szokniuk egyszerre, ami meglehetősen nagy hibának tűnik, ha arra gondolunk, hogy sokukat egyetlen idegen arc is zavarba ejt. A co-workerek szemszögéből nézve, pedig nyugodtan kijelenthetjük, hogy az első egy-két hónapban sokkal több agresszív megnyilvánulással fognak majd szembesülni, mint amire érkezésükkor számítottak. Ez természetesen hatást gyakorol a gondozottak iránt megnyilvánuló érzéseikre is, befolyásolja a jó munkakapcsolat kialakulását, valamint késlelteti a kettejük között kialakuló személyes kapcsolat fejlődését. Sokkal ésszerűbb lenne tehát úgy megszervezni az önkéntesek toborzását, hogy folyamatosan érkezzenek, mert így lehetőség nyílna a háztartásban már hosszabb időt eltöltött munkatársak számára, hogy átadják a tudásukat és megosszák személyes tapasztalataikat – ezáltal a munkavégzés még inkább terápiás jellegű, sokkal gördülékenyebb lenne.

Kurt személyére vonatkozóan nagyobb hangsúlyt fektetnék a kommunikációra és a kapcsolat kialakítás fejlesztésére – akár játék-aktivitásokra való fókuszálással –, mert meggyőződésem, hogy ezáltal képesek lennénk megfékezni agresszív magatartását.

(A cikket illusztráló fotók az Autizmus Kutató Csoport egyik helyszínén készültek.)

Seres Anetta
support worker, Corbenic Camphill
Community

A gyermekhez utat találni

■ KÖNYVISMERTETÉS A FEJÉRŐL A TALPÁRA – ISMERETEK A CIGÁNYSÁGRÓL A CIGÁNYSÁGÉRT CÍMŰ KÖTETRŐL

Hogyan értsük meg a gyermekotthonokban élő cigány gyerekeket? Milyen tudásra van szüksége az itt dolgozóknak? Gyermekotthoni pedagógusok számára szerveztek Phare-támogatással romológia képzést, amelynek előadásai immár könyvben is olvashatók.

A kötet a képzés befejeztével készült, a szervezők úgy gondolták, hogy az előadók anyagait érdemes mások számára is hozzáférhetővé tenni. A könyv címe azt ígéri, hogy tisztázza a cigányokról élő, gyakran hamis, előítéletes képeket, a fejről a talpára állítja őket (ahogy Marx tette Hegel filozófiájával): teszi mindezt a cigányokért, ahogy az alcím is sugallja. Nem ez az első, oktatási céllal született tanulmánykötet, és a legtöbb hasonló szerkesztési elvvel közelíti meg tárgyát.

■ „A gyermekvédelmi szakellátásban élő cigány gyerekek kulturális identitásának kialakítása vagy megőrzése a velük foglalkozók részéről a cigányság társadalmi helyzetének mély megértését és kultúrájuk elfogadását feltételezi. A nem cigány nevelők, gyermekfelügyelők, nevelőszülői tanácsadók, család- és utógondozók romológiai ismereteinek bővítése elengedhetetlen. Tudással és készségekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy a gyerekekkel és családjaikkal a kölcsönös elfogadáson alapuló bizalmi viszonyt építhessenek; a nevelőknek szükségük van olyan alternatív pedagógiai eszköztárra, amellyel fejleszteni képesek az elmaradt gyerekeket, fel tudják ismerni és gondozni a mássággal elfedett tehetséget, vagy éppen az eltérő kultúra miatt problémásnak, nehezen kezelhetőnek tartott gyermekhez utat találjanak.”
(részlet Molnár László Ajánlójából)

A könyv felépítése követi a képzését: a romológiai rész tartalmazza a cigányok történetéről, szokásairól, hitéről szóló előadásokat, a társadalmi helyzetüket leíró rész a foglalkoztatás, oktatás, egészségügy és a mindezzel összefüggő szegénység, kirekesztettség problémájáról szól. Egy kicsit talán szerkesztetlenül itt szerepel két írás a roma gyerekek intézeti és nevelőszülői helyzetéről, majd a politikai érvényesülésről szóló részben is található két írás a gyermeki jogokról és a gyermekvédelemről. Ebben részben szó van a médiabeli megjelenésükről, a törvénykezés előtti helyzetükről és a kisebbségi önkormányzati rendszerről. A következő nagy fejezet, ami egyben a képzés egyik önálló blokkja volt, a gyermekközponitú pedagógiáról szól. A kötetet a képzésen résztvevők dolgozatai közül néhány kiválasztott írás zárja.

Ennek a szerkesztésnek az lehet a célja, hogy a gyermekotthoni pedagógusok először ismerkedjenek meg a romák belső világával (történelmükkel, szokásaikkal, hitükkel stb.), majd a társadalmi helyzetükkel, beleértve a politikai érvényesülésüket, ami már a romák külső világhoz való viszonyulását jelenti, és leírja, miként néz ki a romák boldogulása a nem romák világában. Így a kötet – amelynek egyes írásait az adott terület elismert szaktekintélyei jegyzik – szerkezete külön választja a romák „belső” és „külső” világát, amelyek pedig egymás nélkül értelmezhetetlenek, illetve ez a szétválasztás hamis elképzelésekhez vezethet, ahhoz az elképzeléshez, mintha a cigány kultúra egységes lenne. Pedig nemcsak a jól ismert hármastagolás miatt, hanem abban az értelemben sem egységes, ahogy más az élete annak, aki városban vagy faluban él, családban (azon belül is a milyen formában) vagy nem családban, hogy zárt közösségben, vagy izoláltan, hogy beszél-e cigányul vagy nem, hogy befogadtként vagy kitaszítottként éli az életét. Az „ő” világuk pont olyan konstruált, mint a „magyaroké”, ugyanannyira a társadalmi helyzetüktől függő.

■ Identitásuk belülről jövő meghatározása mellett a cigánysághoz tartozás külső (gyakran negatív) meghatározása is folyamatosan jelen van, és visszahat identitásukra. A „mi” és „ők” megtanítása a hallgatóknak, a bevezetőben megfogalmazott, teljes mértékben vállalható célkitűzés ellenére is a visszájára sülhet el, mert ahogyan a záró dolgozatokból is kiderül, a hallgatókban inkább a kulturális másság tudatosodik, az, hogy milyen jellegzetességekkel bírnak a romák, és kevésbé az, hogy a romák másságát gyakran a kirekesztés és előítélet dinamikája élteti.

A cigányok hátrányainak kialakulásában elsősorban a társadalom hatalmi viszonyai, a személyes és intézményi rasszizmus, a társadalmi intézményekhez és politikai jogokhoz való korlátozott hozzáférés játszik szerepet és kevésbé a kulturális másságuk. Sőt, kulturális másságként rögzülnek olyan jellegzetességek, amelyek sokkal inkább a romáknak a társadalmi viszonyrendszerben betöltött pozíciójából erednek, mint egzotikus eredetükből. A kulturális különbségek hangsúlyozása egyrészt elhomályosítja és feltáratlanul hagyja azt a hatásrendszert,

amelyet épp az előítéletek, a diszkrimináció és a megkülönböztető bánásmód gyakorol a roma közösség tagjaira, másrészt nagyrészt irreleváns, egzotikus különbségekre koncentrálnak. A többségi társadalom szokásai és tradíciói által igyekeznek megvilágítani kulturális másságukat, hozzájárulva ahhoz, hogy a kisebbségi kultúrát a többségi normához viszonyítva patológiázzák. A cigány gyerekekkel foglalkozó szakembereknek ma a cigányokkal szembeni előítélet által kijelölt másságból eredő létet kell igazán megérteniük, és nem azt az ingoványos talajon nyugvó, „immanens” értékvilágot, amely tele van túláltalánosításokkal. (Ezzel természetesen nem azt állítom, hogy nincs létjogosultsága annak, hogy a cigányság történetével ismerkedjenek a nevelők, és jó, ha adott esetben ilyen kérdésekre is tudnak majd válaszolni a gyerekeknek.)

A könyv szerkesztési problémája, hogy egyesek az előadásukat, mások az előadásuk alapját képező már megjelent írásukat közzé tették, de ez a kötetből nem derül ki, inkább a stílusból lehet rá következtetni. (Én szeretem tudni, hogy egy új írást, vagy egy már tíz éve megírt tanulmányt olvasok.) Vannak tudományosan magas színvonalú írások, mások pedig inkább zurnaliszta vagy kevésbé tudományos stílusban íródtak, néhány anyagban vitatható állításokkal. Példa erre Illésné Áncsán Aranka egy 70-es évekbeli értékszociológiai vizsgálat alapján megismételt intézeti kutatásának ismertetése, ami mára már nagyon vitatható nézeteket tartalmaz. Diósi Ágnesnek a cigányok hitvilágáról szóló előadása is nagyon érdekes témát feszeget, az írás olvasmányos, de talán túlzottan is az.

A gyermekközponturn pedagógiával foglalkozó rész tele van érdekes írásokkal, saját tapasztalatokra épülő beszámolókkal. (Sajátos azonban, hogy az itt leírt programokat szinte kivétel nélkül szegregált iskolai helyzetben próbálták ki, ami nyilván azt mutatja, hogy a legkétségteljebb helyzetben lévő iskolák szánták rá magukat leginkább arra, hogy modern módszertani megoldásokat találjanak az oktatásban.) Itt ütközik ki leginkább az, hogy mekkora tudásbeli szakadékot kellene áthidalnia a két szakmának egymás között. A könyv első felét főleg társadalomtudományt művelő szakemberek írták, a másodikat pedagógusok.

■ Miközben a pedagógusok jobbnál-jobb, izgalmasabbnál izgalmasabb megoldásokat találtak és próbálták ki gyerekekkel, olyanokat, amelyek bármilyen gyerekeknek örömeire lettek volna; miközben ezek az előadások nagyon sok és érdekes tapasztalatot nyújthatnak az olvasónak; miközben ők azok, akik roma gyerekekkel töltik mindennapjaikat, saját bőrükön tapasztalva a problémáikat, mégis gondolkodásmódjukban gyakran megjelennek azok a gondolatok, amelyek többek között a cigány gyerekek iskolai kudarcaihoz vezettek az elmúlt évtizedekben.

Ilyenek a roma gyerekek szocializációs hiányosságairól valott elképzelések, a cigány gyerekek speciális szükségleteinek hangsúlyozása vagy a tanulás értéktelenségének tételezése a romák körében. A két szakma tudása nehezen találkozik egymással, holott elválaszthatatlannak kéne lenniük, és úgy tűnik, hogy az egymással gyakran ellentmondó nézőpontokra nem derült fény vagy nem lett feloldva a képzés során.

A könyv záró fejezete a résztvevők képzés végén született írásait közli. A dolgozatok publikálása nagyon fontos gesztus a gyermekotthoni pedagógusok felé, akik így egy kötetben szerepelhetnek képzőikkel, különböző szakmák jeles képviselőivel. A képzés hatékonyságát tekintve ez mindenképpen sokat számít, hiszen ezáltal az ő munkájuk is méltányolva van, és így még inkább azonosulni tudnak a képzés céljával. Az írások jól visszaidéznek az olvasónak a pedagógusok tapasztalatait. A dolgozatokból kitűnt, hogy a hallgatók nyitottak voltak a kurzuson elhangzottakra.

■ És mégis: bár mindegyikük nagy jelentőséget tulajdonított a többségi társadalom előítéleteinek, írásaikból mégis az a fajta paternalista nézőpont árad, amely ma tetten érhető mindenben Magyarországon: személyes viszonyokban, kulturális, sőt intézményi szinten is.

A mindennapi kommunikációban a „fehérek” felsőbbrendűségét megerősítő hitek, értékek, vélekedések úgy ágyazódnak be a közzelfogásba, hogy szinte észrevehetetlenek és a mindennapi rutinná válnak.

A képzés lényegét megfogalmazó cél – az, hogy a romák kultúrája, szociális helyzete és identitása iránti figyelem, megértés és empátia hozzájáruljon a romák emancipációjához anélkül, hogy a cigányoknak (ráadásul olyan gyerekeknek, akik nem is vérszerinti családjaikban nevelkednek) le kellene mondaniuk etnikai azonosságtudatuk méltóságteljes átéléséről – messzenőki támogatandó, és jó lenne minden intézményi területre kiterjeszteni. A kötet alapján kibontakozó képzés mégsem volt eléggé egyenletes ahhoz, hogy egy következetes, azonos gondolkodásmódon nyugvó előadássorozat kerekedjen ki belőle. Talán egy előadó következetesen felépített, ezeket a témákat érintő kurzusa mélyebben tudna hatni azokra, akiken sokszor ezeknek a gyerekeknek a sorsa múlik.

Kende Ágnes

Deszpot Gabriella, Diósi Ágnes (szerk.)
Fejéről a talpára – Ismeretek a cigányságról a cigányságért
Fővárosi TEGYESZ-ÖNKONET 2004
387 oldal

Ne parázz!

Ismerd meg a sérült emberek világát!

Három szerző, három foglalkozás: Varga Livia Éva gyógypedagógus, Bánki László pszichológus, Csató Gyula pedig szociális munkás. Ők hárman együtt hiánypótló könyvet írtak a fogyatékkal élő emberekről, bemutatva sajátos és mégis teljesen normális világukat.

Vekerdy Tamás pszichológus jegyzi meg a könyv végén, hogy bár sokfélék vagyunk, valódi értékekben nincs közöttünk különbség. A sors mindenkivel igazságosan bánik, ahogy azt egy német mondás is kifejezésre juttatja: „amelyik ökörnek nagy a szarva, annak kicsi a patája.” Vekerdy szerint ez azt jelenti, hogy amit a természet egyik oldalán elvesz tőlünk, azt a másik oldalon visszaadja. Soha nem lehet tudni, hogy akit magunknál gyengébbnek – értsd: értéktelenebbnek – gondolunk, az a valóságban sokkal több is lehet nálunk. A látszat és valóság nem mindig fedí egymást.

A szerzők könyve a nem fogyatékkal élő gyerekeknek szól. Velük akarják megismertetni, hogyan élnek a vakok, a nagyothallók, a süketek (siketek), a mozgássérültek, a down-kórosok és más fogyatékkal élők. Hogyan gondolkodnak, milyen nehézségeik adódnak az életben, és hogyan segíthetjük őket.

A könyv szerkezetileg hat részből áll. A bevezető és a befejező sorok által közrefogott részek mutatják be a fogyatékkal élők világát. A „Szemünk fénye” című részben a vak és a gyengelátó emberek életébe pillanthatunk be, az „Épkézláb”-ból a mozgássérültek világa tárul elénk, a „Főnök az agy” című fejezet az értelmileg sérültekről szól és a „Zene füleidnek” hangjai a hallássérültekről és magáról a beszédzavarról tudósít.

A könyv különböző fejezetei látszólag apróságokból és felvillanásokból állnak, mégis teljes és fontos egészet alkotnak. Olyan meghökkentő erejű megfigyelésekre épülnek, amelyek a sérült, de normális életet élni akaró személyek min-

dennapi problémáit boncolgatják. Bár a nehézségek különféle mozzanatait mutatják meg a rövid lélegzetű könyvben, a szerzők a lehetőségekhez képest sok mindent ismertettek, ha nem is vállalkozhatunk az összes probléma és helyzet láttatására. Ez nem is feladatuk. De könnyedén, esetekkel, helyenként humorral írnak mindenről.

A könyv legnagyobb érdeme, hogy felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a fogyatékkal élők normális életet akarnak élni, együtt a „normális” emberekkel. Mert nemcsak az a fontos, hogy speciális jogokkal rendelkezzenek, hanem az is, hogy „ezek a sérült emberek ne teljesen és végleg különüljenek el ép társaiktól. Amikor csak lehet, együtt lehessenek kortársaikkal. Együtt tanulhassanak, dolgozhassanak és szórakozhassanak az átlagos emberekkel. Ne távolodjanak el másoktól csak azért, mert egyben-másban sérültek. Ezt nevezzük integrációnak.”

A kilencvenes években a jogpolitika is felismerte ezt, és csaknem tízévi előkészítő munka után a Parlament elfogadta a *Fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról* szóló törvényt. Már akkor is sokakban felvetődött a kérdés, hogy miért van szükség külön törvényre a fogyatékosok jogainak védelmében, hiszen az Alkotmányban megfogalmazott jogok mindenkit megilletnek. Az alaptörvény tiltja ugyanis a diszkriminációt. Az esélyegyenlőségi törvényre mégis nagy szükségünk van, mivel ez a jogszabály a fogyatékos emberek speciális élethelyzeteire vonatkozóan értelmezi az általános jogokat.

Az egész világon annak vagyunk tanúi, hogy a fogyatékkal élők reintegrációját nemzetközi egyezmények és különféle szervezetek segítik. A Fogyatékos Emberek Világszervezetét (DPI) maguk a mozgássérültek alapították 1981-ben, Szingapúrban. A sérült emberek esélyegyenlőségi dokumentumát, „A fogyaté-

kossággal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai” címmel az ENSZ 1993 decemberében fogadta el. (Eredeti címe: *The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*.) Ennek alapulvételével készült el az esélyegyenlőségi törvény Magyarországon. A hatályban lévő jogszabály ellenére a jogalkalmazás gyakorlatában és a hétköznapi valóságban gyakran nehézségekbe ütközünk, ezeknek a problémáknak a megoldásához már gyermekkorban hozzá kell kezdenünk. Ezért szólítják meg a gyerekeket a szerzők.

Kiss Anna

Bánki László – Csató Gyula – Varga Livia Éva:
Ne parázz! Ismerd meg a sérült emberek világát!
 A Beszélő Szem Produkciós Iroda kiadványa
 Gergely István ötlete alapján készült, Borogdai
 Zsuzsi illusztrációival.

Mindenki írja egy kicsit

■ A FIKSZ PROGRAM BEMUTATÁSA A PROGRAMBAN KÉPZETT NEVELŐSZÜLŐKKEL ÉS TRÉNEREKSEL KÉSZÜLT INTERJÚK ALAPJÁN¹

„Hihetetlen, micsoda erő van ezekben az emberekben. De kell is, hiszen erő kell a küszködéshez, és ha lehet, talán még több erő kell az elengedéshez. Mert ez a legnehezebb: befogadni és elengedni. És újra befogadni, és újra elengedni. Mindezt megélni nagyon fájdalmas és nagyon erősnek kell lenni, mert mindezt végig kell csinálni, ráadásul úgy, hogy ne látszódjon. És hát a gyerekek, ahogy erejükön felül próbálnak ezekben a családokba beilleszkedni, mert tudják, ez esély arra, hogy egy másfajta életet is megvilágítsanak nekik. Mert nem könnyű más asszony karjában felnőni.”

■ FELELŐSSÉG, INFORMÁCIÓ, KOMPETENCIA

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint a hozzá kapcsolódó 150/1997. (IX.10.) Kormányrendelet előírja, hogy 1997. november 1-je után csak azok lehetnek helyettes szülők, illetve nevelőszülők, akik részt vesznek az ehhez szükséges felkészítő tanfolyamon. Azóta eltelt annyi idő, hogy mind a külső szakembereknek, mind a résztvevőknek megfelelő rálátásuk nyílhat erre a folyamatra: a képzés működőképességére és szakmai, emberi hozadékaira. Maga a tanfolyam az ún. FIKSZ képzés, vagyis a Felelősség, Információ, Kompetencia Szülőknek elnevezésű program, amely az amerikai PRIDE (Parent Resource for Information, Development, Education) tananyag hazai adaptációja, a hazai nevelőszülői viszonyokra igazítva.

„Az első változat készítői az Amerikai Egyesült Államokban már több mint húsz évvel ezelőtt szükségét érezték annak, hogy magas színvonalú, szakemberek által összeállított (a befogadó szülők, és a vérszerinti családoktól távol élő gyermekek szükségleteit jól ismerő egyéb szakemberek által is folyamatosan formált) tananyagot készítsenek a befogadó családok minél jobb színvonalú felkészítéséhez és kiválasztásához. A tanfolyam anyaga e két évtized alatt számtalan változáson ment át: a résztvevők, csoportvezetők, a befogadó családokat segítő szakemberek sokat csiszoltak, változtattak rajta a felkészítések tapasztalatai alapján. 1988-ban használták először Európában (Hollandiában), majd az ottani sikerek és népszerűség hatására Belgiumban, később Svédországban, Finnországban és Norvégiában egyaránt. 1993-ban magyar szakemberek csoportja egy konferencián látta az első bemutatót és filmet, és akkor döntöttek el, hogy szeretnék valami hasonlót készíteni vagy átvenni, és a magyar viszonyokra átalakítani a látottakat.”²

Immáron nyolc éve elkészült a magyarországi viszonyokra adaptált anyag első változata, így 1997 októbere és 1998 márciusa között sor került az első csoportvezetői csapat kiképzésére. A résztvevők visszaemlékezései jól mutatják a nevelőszülőiség akkori állapotát:

„Az az igazság, hogy a legelején mi sem tudtuk, mire is vállalkozunk. Még a legelső órák után sem. Én 1997-ben végeztem, benne voltam az első csoportban. Akkor minket még egy amerikai-holland páros képzett, Rob³ és Eileen⁴, mert az egész FIKSZ képzés az amerikai PRIDE elnevezésű program adaptálása, abból alakult. Észak-Európa vette át először, Finnország, Hollandia, Svédország és ezt vette át Magyarország is, és mi még azoktól a trénerektől kaptuk a képzést, akik írták és fejlesztették az egész programot. Azóta persze már mindenki írja egy kicsit: a képzők, a befogadó családok, a tanácsadók és az érdeklődők egyaránt.”

„...én sem tudtam, amikor odamentem, hogy konkrétan miről lesz szó, de nem bántam meg, hogy elmentem, mert toleranciára tanított, meg a tankönyvben nagyon sok esettanulmányt találtam, amit általában nevelőszülők mondtak el, tehát életből vett példák. Azoknál volt leginkább követhető a hatása a képzésnek, akik úgy jöttek el, hogy már évek óta nevelőszülők, vagy szülők voltak mindenféle képzés nélkül. Ők az elején kijelentették, hogy már eddig is jól nevelték a gyerekeiket, nem értették, miért kell nekik ide járni, és amikor vége volt a tanfolyamnak, úgy nyilatkoztak, hogy bizony nagyon jó volt a tanfolyam, sok mindenre megtanított; vagy ha én ezt tudtam volna..., de jó, hogy így csináltam én is, és így tovább. Tehát én azt tapasztaltam, hogy alapvető szemléletformálódáson esik át az ember a képzés végére. És sokan mondták azt is, hogy a vérszerinti gyerekekre kivetítve is nagyon hasznos volt.”

„Azelőtt minden megye úgy csinálta a képzéseket, ahogy akarta, meg ahogy gondolta. Ezért volt szükség egységesítésre.

¹ A cikket Kibicher Orsolya interjú alapján Gyórfi Éva szerkesztette.

² (részlet a FIKSZ tankönyvből). Ez a könyv az amerikai PRIDE (bűszkeség, önérték szóól alkotott mozaikszó) tananyag hazai adaptációja. A magyar könyv az első trénerképzés után készült, a felkészítő tapasztalatainak felhasználásával. Folyamatosan megújítjuk a tanfolyamon résztvevő leendő és működő befogadó családok (helyettes szülők, nevelőszülők és örökbefogadók), a csoportvezetők és más szakemberek megfigyelései, igényei szerint.

³ Rob von Pagée szociális munkás, családgondozó, nevelőszülői tanácsadó. Jelenleg a holland STAP alapítvány igazgatója, Hollandiában és a többi európai országban ő végzi a

csoportvezető trénerképzését és szupervízióját. Az elmúlt években figyelme az erőszakmentes kommunikáció, a helyreállító igazságszolgáltatás és a családi csoportkonferencia elterjesztése felé fordult. Változatlanul képezi a mestertrénereket számos európai országban, korábban Lengyelországban Neményi Eszterrel, jelenleg Ukrajnában,

⁴ Eileen M. Pasztor több évtizede dolgozik csoportvezetőként, maga is nevelő- és örökbefogadó szülő és részt vett az eredeti felkészítő tananyag kidolgozásában. Korábban az Amerikai Gyermekevédő Liga nemzetközi igazgatója volt, ma egyetemi tanár Los Angelesben.

Volt egy angol próbaképzés is, meg egy osztrák modellt is megmutattak, tehát voltak még lehetőségek, de végül is a FIKSZ maradt. Miskolcon volt az angol modell bemutatása, ami 3 napig tartott. Nem is lehet a kettőt összehasonlítani abból a szempontból, hogy az angliai egy sokkal ridegebb dolog: azt nem mondanám, hogy nem lehetett volna a magyar viszonyokra átfordítani, a mi kultúránknak megfelelően átírni, de a FIKSZ valahogy sokkal életközelebb: pl. ezen nem kellett olyan sok mindent átírni, vagy csiszolni, mint a másikon kellett volna, ez sokkal összetettebb, átgondoltabb, igazi modul rendszer. Közelebb áll a valósághoz."

A FIKSZ képzés kilenc foglalkozást foglal magában, amelyek mindegyike a nevelőszülőséggel kapcsolatban felmerülő egy-egy fontos problémakört dolgoz fel, miközben minden alkalommal a nevelőszülői ellátásban részesülő gyermek szükségleteire koncentrálnak.

■ „SOHA NEM LESZEK AZ ÉDESANYJA”

■ 1. foglalkozás – Kompetencia

A foglalkozás célkitűzése, hogy a leendő befogadó családok tisztában legyenek a szerepükkel, jogaikkal és kötelességeikkel. Értsék meg, hogy az állandóság mit jelent a gyermekek számára, s a befogadó családi gondozásban élő gyermekek miért vannak kitéve annak a veszélynek, hogy elvesztik esélyüket az egész életen át tartó kapcsolatokra. Ismerjék meg azokat a körülményeket és élettapasztalatokat, amelyek fejlődési elmaradáshoz vezethetnek és befolyásolhatják a kötődés kialakulását. Értsék meg az elhanyagoláshoz, az érzelmi, fizikai és a szexuális bántalmazáshoz vezető tényezőket.

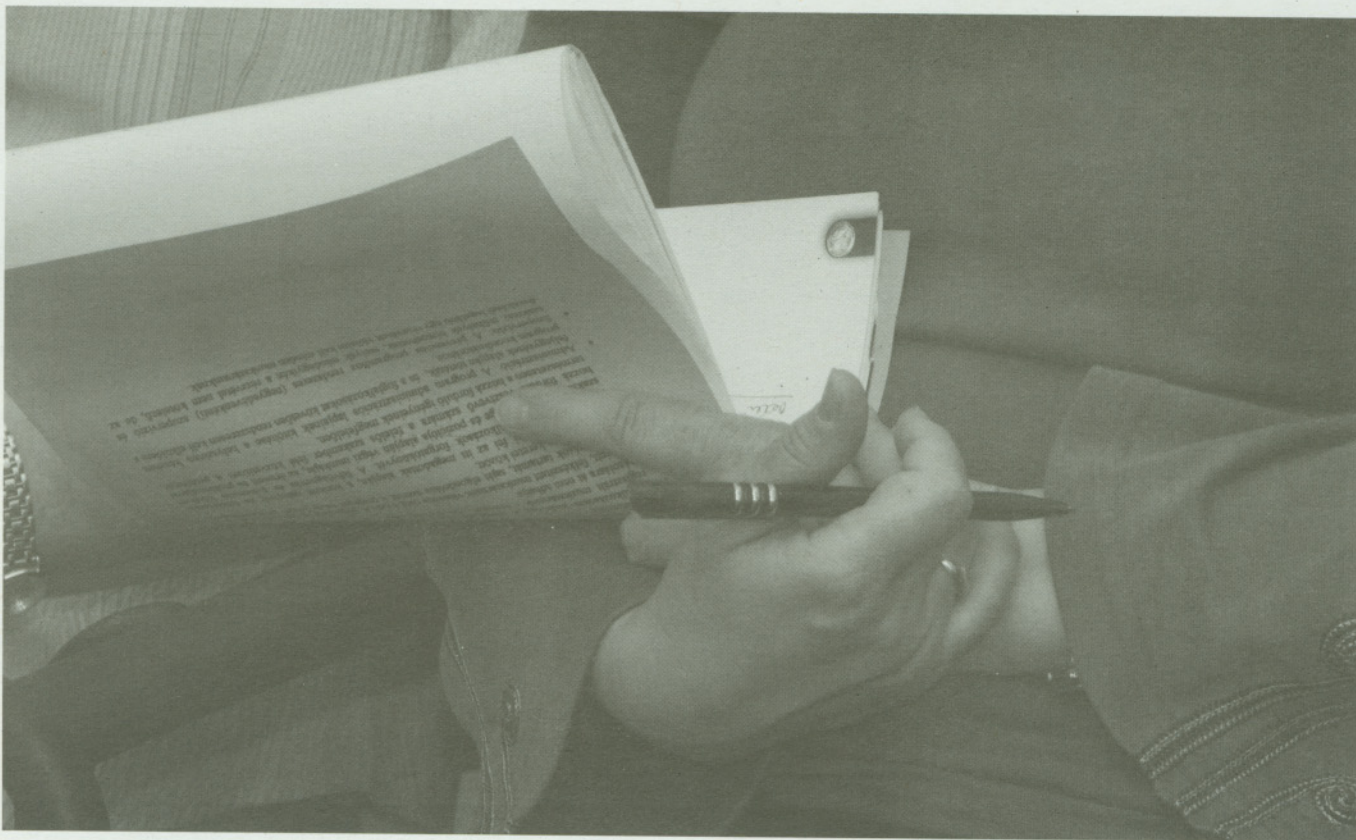
„Van összehasonlítási alapom, mert elég régóta vagyok nevelőszülő. A 97-es törvény óta nagyon sok minden megváltozott. Én még megéltem azt az időszakot, amikor teljesen más volt a társadalom hozzáállása a nevelőszülői feladathoz. Akkor inkább azt kérték tőlünk, hogy úgy lássuk el mint a sajátjainkat és akkor majd, ahogy mutatjuk neki az utat, úgy lesz belőle olyan ember, mint mi. Most ez nem teljesen így van. Azóta ugyanis bebizonyosodott, hogy ha valaki a más gyereket akarja nevelni, akkor nem a saját maga életét kell mutatnia elsősorban, azt is kell persze, de figyelembe kell venni a gyermek hátterét, soha nem szabad elvonatkoztatni attól, hogy ő egy másik család gyermeke. Nyilván itt belép a kapcsolatrendszer: az a felismerés, hogy soha de soha nem leszek az édesanyja, szüksége van a gyökereire, és hogy ehhez nekünk mennyi információt kell adnunk, és hogy hogyan kell az információkat felhasználni, sőt mi több, felkutatni a gyermek érdekében. Ez a képzés most teljesen célirányos, tehát mindenre kiterjedően kapunk felkészítést. A képzés nagyszerűsége abban van, hogy ún. modulok vannak egymásra építve így az alapoktól – tehát a gyerek kikerülésétől kezdve – végigvezet bennünket. Megtanítják, hogy hogyan fogadjuk be, hogyan toleráljuk a szokásait, figyeljük, hogy milyen érzelmi viharok dúlnak benne.”

„A nevelőszülő feladata, hogy átmenetileg gondoskodjon arról a gyerekről, akinek a családjában komolyabb probléma merült fel, tehát a cél mindig a vérszerinti szülőhöz való visszahelyezés... Azzal, hogy ezt a törvény kimondta, gyökeresen megváltozott a szemlélet, hisz minden nevelőszülőnek a törvény szellemében kell dolgoznia... és az a tapasztalatom, hogy elfogadták a nevelőszülők, mert rájöttek, hogy ez lehet csak az út. Ennek ellenére nagyon sok olyan eset van, ahol előre lehet látni, hogy sajnos hosszú távú nevelés lesz. (pl. ott, ahol örökbefogadásról nem lehet szó, nyilvánvaló, hogy az egyetlen járható út, hogy a nevelőszülő neveli tovább a gyermeket és esetleg majd férjhez is adhatja...) Már rég nem arról van szó, hogy kihozok egy gyereket, felépítek neki egy életutat. Nem: a törvény gondoskodik róla, hogy a kapcsolattartást az első pillanattól kezdve kezdeményezni és ápolni kell, ki sem lehet egy családba helyezni a gyereket úgy, hogy itt az intézetben a vérszerinti szülővel ne találkozzunk. Egy elhelyezési értekezletet tartanak, ahova minden érintett személy meg van hívva, nevezetesen a gyermekotthon munkatársai, a vérszerinti szülők, a majdani nevelőszülők, a gyermekjóléti szolgálat és a gyámhivatali képviselő. Az első találkozás a vérszerinti szülővel tehát már itt megtörténik. Tudom, hogy sokan úgy gondolják, hogy hát persze törvény ide vagy oda mégis csak úgy nevelem, ahogy akarom, én azt gondolom, hogy ez ma már nagyon ritka, mert nekünk a törvény szellemében kell dolgoznunk és előbb-utóbb minden nevelőszülő rá fog jönni, hogy igazi segítő szakember gárda veszi körül ezt a gyermeket, amelyben az elsődleges cél a vérszerinti családba való visszakerülés. Meg kell mondanom őszintén, én is azt vallom, hogy minden gyereknek családban a helye, de elsősorban a vérszerinti családban. Az a tapasztalat, hogy bármi történik, bármilyen bántalmazásban, elhanyagolásban legyen része, a vér szava megszólal. Tehát olyan biológiai kötődés van, amit nem lehet megvívni és minden gyermek oda vágyik vissza, ahonnan eljött, még akkor is, ha emléképe sincs.”

■ 2. foglalkozás – Csapatmunka az állandóság érdekében

A második foglalkozás azt a kérdést járja körül, hogy miért olyan fontosak a családi kapcsolatok a gyermekek fejlődésében illetve, hogy a családok milyen módon segíthetik a gyermek azonosság-tudatának, kultúrájának megtartását és önbecsülésének fejlődését. Elemzik a gyermek életében a biztonság és az állandóság fontosságát és annak biztosítását. A résztvevők olyan feladatokat gyakorolnak, amelyek abban segítik őket, hogy a gyerek családi kapcsolatait erősíthessék. Megismerik a szakmai csapaton belül a befogadó szülők speciális helyét és szerepét.

„...én nagyon örülök, hogy a törvény a vérszerinti és a nevelőszülővel kapcsolatban végre felmérte azt, hogy igenis itt van a legnagyobb szükség a változtatásra. Eddig ugyanis nem volt egyértelműen megfogalmazott, hogy mi is egy nevelőszülő feladata, és mik a korlátai. Az élet bizonyította, hogy gyökerek nélkül egyszerűen elpusztul minden. Úgy értem, lehet, hogy megfelelően

gondozzuk és neveljük a ránk bízottakat, csak amikor kikerül az életbe, mindennap fel fogja tenni magának a kérdést, hogy ki vagyok én, honnan jöttem, és fogtok-e szeretni... és akkor elkezd kutatni a múltját, ami oly sokszor megnyomorítja: ott és akkor, amikor a legjobban kellene fejlődnie egy óriási visszaesés következik."

„Nagyon fontos az élettörténeti könyv. Eddig is gyűjtögetett mindenki egy-két apró emléket, de ilyen mélységben, mint amelyet most is például tanulunk a hivatásos nevelőszülő képzésben a 300 óra alatt, ilyet még nem használtunk. Ennek az élettörténeti könyvnek az a célja, hogy a gyerek lelje meg honnan is indult, és nagy segítség a nevelőszülőknek is, mert ha van kézzelfogható dolog, amit bárkinek meg tudunk mutatni, hogy nézzétek ezt így kell csinálni, akkor mindenki kedvet kap hozzá. És valóban nagyon fontos, hogy a gyerekeknek ne legyen hiányos életszakasza, hisz ezeknek a gyerekeknek a többsége egyetlen képet sem őriz a korábbi életéből, és így nehéz felnőtt életet kezdeni..."

■ „ODASAJOG A SZÍVE”

■ 3. foglalkozás – Kötődés

Ez a foglalkozás áttekinti a gyermek növekedésének és fejlődésének alapfeltételeit, a mély és tartós kötődések jelentőségét. Vizsgálja a nevelőcsaládi gondozás hatását a gyermek növekedésére és fejlődésére. Kiderül, hogy a befogadó szülők a szakmai csoport többi tagjával együttműködve, hogyan tudják a gyermek fejlődéséhez szükséges érzelmi, értelmi és fizikai szükségleteket kielégíteni.

„Minket szeret Zsani, és állandóan jön, bújik, és kérdezi, hogy ugye szeretsz, és olyan borzasztó, mert azt, amit ő nyilván vár, ember nem tudja megadni, a saját anyukáján kívül. Szerethetem én bárhogy, törődhetek vele éjjel-nappal, bármit csinálhatok vele, akkor is odasajog a szívé... Mondtam neki, hogy Zsani hidd el, nem tudunk többet tenni érted, nagyon nehéz dolog ez.

És akkor a kapcsolattartás: mert ugye még mindig ott tartunk, hogy ilyen esetben a Gyámhivatalnál feltették a kérdést, hogy akkor vonják meg a láthatást az anyukától? De nem oldunk meg vele semmit. Semmit, mert az ő lelkét már nem lehet kicserélni, az ő szívét nem lehet kicserélni semmilyen papírral..."

■ 4. foglalkozás – A veszteség, gyász feldolgozása, kezelése

Amikor a gyermeket elválasztják az egyetlen családtól, amelyet ismer (még ha bántalmazták is) veszteséget él át s ez lelassíthatja a fejlődését. Ezen a foglalkozáson különböző veszteségtípusokról van szó, amelyeket a gyermekek gondozásba kerülésük előtt illetve gondozásba kerülésük alkalmával átélnek. Felismerik, hogy az elhelyezés hogyan fokozhatja a gyermek veszteségérzetét. A negyedik foglalkozás áttekinti a veszteség fokozatait és a gyermek érzelmeire, viselkedésére gyakorolt hatását. A foglalkozás során a leendő befogadó szülőknek lehetőségük van a saját veszteségeik és az azok feldolgozásának átgondolására is.

„A kötődés elősegítése érdekében a veszteségeket, amiket átélt, fel kell dolgozni. Igyekezni kell minél több családi kapcsolatot kiépíteni a vérszerinti családdal, sokszor persze nem biztos, hogy az anyukával vagy az apukával, hanem egy barátot, esetleg

egy tanárnőt, valakit a régiek közül kell keresni, hogy tovább tudja építeni a – személyiségét. Hogy tudja, ki is Ő, honnan jött és hogy mi a szerepe abban a családban, ahol most nyugalmat kínálnak neki. Ezek a gyerekek sokszor nem is tudják először, mit is várnak tőlük és tőlünk, és ahhoz, hogy mindezeket feldolgozzák, nagyon sok segítséget kell nyújtani.”

■ 5. foglalkozás – Kapcsolattartás fontossága, családi kapcsolatok erősítése

A foglalkozás célja, hogy segítse a leendő befogadó szülőket a családi kapcsolatok és a gyermek önértékelése, személyes és kulturális identitása közötti összefüggések felfedezésére, a gyermek kapcsolatainak fenntartásában szerepet játszó látogatások, valamint a családi folytonosságot elősegítő élettörténet-könyv jelentőségének felismerése, módszerek ismertetése, amelyek a gyermekek látogatásokra való felkészítését célozzák, és amelyek a gyermek látogatás utáni érzéseinek sikeres kezelését szolgálják.

„A program másik hangsúlyos pontja a kapcsolattartás a vérszerinti szülővel. Ebben nagyon sokat kellett változnunk és a program segített ebben. Régebben az volt, hogy a legtöbb esetben nem is tudtuk, hogy a ki a vérszerinti szülő, az volt az alaphozzáállás, hogy oda ne is jöjjön, nagy ritkán látogathatta a gyereket, ha nagyon akarta, de csak nevelőszülői tanácsadó jelenlétében.

Számomra az egyik legnagyobb élmény, és ami a leginkább megváltoztatta a hozzáállásomat ehhez a kérdéshez az volt, amikor az egyik szupervízió alkalmával eljátszottuk az emberszállító történetét, amikor valaki, aki a hatalom képviselője elvisz engem egy másik családba. A család nagyon vár engem, pont ilyenről álmodtak, – én mégsem örülök nekik, sőt haragszom rájuk, hiszen őket hibáztatom azért, mert elvesztettem a szeretteimet – még, ha bántottak is.

Ez pontosan arra jó, hogy a leendő nevelőszülők megértsék, hogy miért van szükség a vérszerinti családdal való kapcsolattartásra, és félelmetes, hogy mennyire hatásos.”

■ „ÚGY JÖJJÖN, HOGY A GYEREK NE SZÉGYELLJE”

■ 6. foglalkozás – A gyermek fejlődési szükségleteinek kielégítése, a fegyelmezés

A fegyelmezés különböző formáinak és hatásának elemzése: a fegyelmezés meghatározása, céljának megfogalmazása, a fegyelmezés és büntetés közti különbség megvitatása, a fizikai erőszak, kényszerítés tilalmának indokai.

„Én hiszek abban, hogy az igazán szerencsés, amikor egy gyerekek megtalálják a „jó” családot, azt a családot, amelynek tagjaival együtt tud működni, együtt tud fejlődni. Azt a családot, amely a maximális fejlődést tudja abból a gyerekből kihozni, vagyis ahol ki tud teljesedni. De ehhez elkötelezettség kell. A nevelőszülői kötelék is örök életre szól.”

„Leendő nevelőszülők képzésen vettem részt, mint a trénernek segítője – mesterképzői szerepemben.

A foglalkozás témája a fegyelmezés volt. A testi fenytés tiláról gondolkodott a csoport. Többen is – egyet nem értésüket fejezték ki, hangsúlyozva, hogy verés és verés között bizony óriási a különbség.

Kifejtették, hogy az a verés, ahol már külsérelmi nyomok is vannak, mások tiltakoztak, szerintük az igazi verésnél már vérzik az ember, volt, aki szerint a pofonvágások sorozata a verés.

Nem sikerült közös álláspontot kialakítani, ezért feltettem egy körkérdést: Kinek mi a verés, hogyan határozná meg? Ha a saját bőrünkön kell elszenvedni, hol kezdődik a verés.

A résztvevők – mindnyájan válaszoltak:

„Nekem már egyetlen pofon is verés”

„Nekem ott kezdődik, amikor a vasalószinórral vertek meg.”

„Én a fakanáltól félttem igazán.”

„Nálam elég volt, ha az apám szigorúan nézett rám, olyan volt, mintha megütött volna.”

A válaszokat követően azt kértem a résztvevőktől, hogy azt mondják el, hogy **nekem** hol van az a pont, ahol kezdődik számomra a verés?

Értetlenül néztek rám, többen mondták, „azt én honnan is tudnám?”

A programban gyakorta használt párhuzamos folyamatra utaltam.

Ha nem tudjátok, hogy nekem hol kezdődik a verés, – válaszoltam – akkor azt hogyan tudjátok megmondani, hogy a hozzátok helyezett gyermeknek mi is a verés, neki vajon hol van az a pont?”

■ 7. foglalkozás – A családi kapcsolatok fenntartása

A foglalkozás célkitűzése megindokolni, hogy miért fontosak az életre szóló kapcsolatok és elmagyarázni, hogy miért vannak kitéve a nevelőcsaládi gondozásban élő gyerekek annak a veszélynek, hogy nem lesznek életre szóló kapcsolataik, meghatározni azokat a körülményeket, amelyek az állandóságot biztosító célok kiválasztásához járulnak. A leendő befogadó családok felkészítése a gyermekek esetleges visszahelyezésére a vérszerinti családba vagy a rokonokhoz. Az egész életre szóló kapcsolat kialakításának lehetőségei azon gyermekek számára, akik nem nevelkedhetnek a saját családjukban: örökbefogadás, a hosszú távú nevelőszülői gondozás és az önálló élet.

„...bár a törvény a kapcsolattartást előírja, attól még nem biztos, hogy mindenki egyformán fog együttműködni. Mi meg tesszük a magunk dolgát, itt vannak segítők, akik megpróbálják a vérszerinti szülőket felemelni és segíteni. Nagyon sok segítséget kapnak, akár a láthatáshoz is anyagilag hozzájárul a gyámhivatal. Van, aki nem él vele, sok esetben előfordul, de egyre többször fordul elő, hogy felveszik a kapcsolatot, és ha csak szakaszosan is, de van kapcsolat. Ez egy szál, de működik. Ez is nagyon fontos, mert ha egyre többet tudunk egymásról, nyilván előbb-utóbb egymásra találunk. Az én esetemben kilenc év után sikerült visszasegíteni egy testvérpárt itt Miskolcon – és vért izzadtunk, a gyereket szinte már haza kellett édesgetni, mert olyan kötődés

volt közöttünk, de tudtam, hogy nagyon vágnak haza is. Csak az volt a fontos, hogy a legjobb időpontot találjuk meg a szakításra. Igenis van rá eset, hogy valaki a Centrum előtt feküdt és narkózott, és ma lakása van, családi háza: nem élnek pompában, de a lényeg, hogy talált magának valakit, aki segített, és már második gyermekét szülte meg abba a házasságba, ahova a két gyerek hazakerülhetett. Tehát ítélkezni sem itt, sem máshol, de a szociális szférában végképp nem lehet. Mindenkit meg lehet érteni és meg kell érteni, itt az alapkövetelmény, hogy mindenki úgy nyúljon a másikhoz, hogy az egy sebzett madár. Én magam is, a gyerek is és a vérszerinti szülő is. Nyilvánvaló, hogy a gyerek és a szülő a legnagyobb vesztes. Én csak az lehetek, aki segít, nem pedig, aki ítélkezik. Az végképp nem. Ezt is nagyon jól követi végig a képzés, tehát amiről én most beszélek az mind-mind a képzés anyaga. Nem véletlen a genogram, a családfa és az élettérkép, ezek mind segítenek bennünket. Egymásra épülnek ezek a kis téglácskák, és akkor felépíti az ember előbb a magát, és észre kell venni, hogy mennyire finoman lehet csak a másik családhoz közeledni. Tehát semmiféle különleges elvárást nem lehet felállítani, csak majd idővel. Hatalmas ellentétek vannak, és ha ezt a kapcsolatépítésnél nem vesszük figyelembe, pl., hogy nem követelünk – mert ugye követelhetnének, hogy úgy jöjjön, hogy a gyerek ne szégyelje –, hanem megértünk elsősorban.”

■ „ÖTTEL TÖBB GYEREK”

■ 8. foglalkozás – Felkészülés a változásra

A foglalkozás során megbeszélésre kerülő kérdések: a befogadó családokban létrejött változások a gyermek kihelyezését követően; gyakorlati tudnivalók arról, hogy mire számíthatnak az első órákban, napokban, hetekben a gyermek kihelyezése után; a lehetséges kérdések és problémák számbavétele és a gyerekkel való kapcsolatteremtés, beszélgetés az új élethelyzetről; a kihelyezés hosszú távú hatásai; az önszorgató és támogató csoportok jelentősége a csoporttagok támogatására.

„Lehet, hogy te még képes vagy, de lehet, hogy a családod, akiknek nagyon sokat kell segíteni, már nem. Azt is megtanították nekünk ebben a képzésben, hogy először voltam én, aztán a családom, utána a családommal választottam a nevelőszülőiséget – és a szerepeket nem szabad összetéveszteni. Borzasztó dolog egy szomorú, magányos asszonynak családdal körbevéve nevelőszülőnek lenni. Ezek a legnehezebb döntések, amikor a család kiveti magából azt a gyereket, akin én még mindig akarok segíteni. Ezt én tapasztalatból mondom, mert 20 hónapos korától neveltem egy kislányt és bármit csináltunk vele, mindenáron vissza akart menni a vérszerinti családjához, abba a picike kis szobájába, ahol hatan laktak együtt. A végén már minden rossz megtörtént, mindent megtett, hogy kiutáltassa magát, amit a családom nem bírt el, félév kellett volna, hogy 18 éves legyen és mégis el-

ment, mert azt mondta a családom, hogy tovább nem bírja.”

„Három saját nagy gyereke van, akik már végzett pedagógusok és dolgoznak. Az egyik kislányom még tanul de már nem él velünk, tehát az én saját gyerekeim már úton vannak. De nem így volt ez a kezdetek kezdetén, mert mi együtt nőttünk fel, egy hónap alatt ötten több gyerek lett a családban, ami iszonyú erőt kívánt. Megmondom őszintén, nem is gondoltam, hogy ilyen nehéz lesz. Felállítottam magamnak egy szép kis életutat és gondoltam, fognak járni majd ők is különórákra, nyelvet fognak tanulni stb., mert hogy az én családom ilyen, és azt gondoltam, hogy mellettem csak ilyen gyerek fog nevelődni. Aztán az élet szép lassan bebizonyította, hogy az, hogy más szülő gyermekét fogadtuk be, meg is határozta azt, hogyan is fog zajlani ez az élet. Sokszor keményen tagadtak, inkább az árokszélen ültek volna, hiszen hozták a saját szokásaikat és kultúrájukat. És szép lassan meg kellett tanulnom, hogy hogyan is lehet mégis egymást szeretve egymás mellett élni és elfogadni, hogy ők mások és mindig is mások lesznek, és így is lehet szeretni, sőt tisztelni ezeket a gyerekeket. Mert nagyon nagy tiszteletet érdemelnek ezek a gyerekek, ahogy erejükön felül próbálnak ezekbe a családokba beilleszkedni, mert tudják hogy ez egy esély arra, hogy egy másfajta életet is megvilágítsanak nekik. Mert nem könnyű más asszony karjában felnőni.”

„A férjemmel együtt határozotunk akkor a gyerekeinket is bevonva a döntésbe. Más volt persze, amikor bekerültek a gyerekek és megláttuk, hogy mennyire nehéz feladat. Nagyon nagy segítségem volt a családom. Sokan mondják, hogy a nevelőszülőséghez szeretet kell. Igen, kell a szeretet, de alapjában nem gyerekszeretetről van szó, hanem emberszeretetről, mert csak az fogja sokáig csinálni. Alapvetően tisztelni kell a vérszerinti szülőt, mert nélküle nekem nem lenne nevelt gyereke, és a nevelőszülő munkájának 50%-át teszi ki a felnőttekkel való kapcsolattartás, a gyermekekről való közvetlen gondoskodás mellett. Ha valaki csak a gyerekszeretetre koncentrálna, régen rossz úton jár.”

■ „MÁS GYEREKÉT AKAROD NEVELNI?”

■ 9. foglalkozás – Döntéshozatal

Gyakorló befogadó szülők beszámolója tapasztalataikról. Döntéshozatal a helyettes szülőség, nevelőszülőség vagy örökbefogadás vállalásáról.

„Gyakorlatilag a képzés arra szolgál, hogy akit érdekel ez a dolog, felpróbálhassa a nevelőszülőség ruháját. Hogy mit is jelent valójában az, hogy valaki nevelőszülő. Mert nálunk pl. sokszor jönnek azzal, hogy én pedagógus vagyok, azt hiszik, hogy nem értek a gyerekhez, meg azzal, hogy ugyan már, volt nekem négy gyereke, nekem akarják megmondani, hogy hogyan kell gyereket nevelni... És aztán a képzésen döbbennek rá arra, hogy bizony más a saját, és megint más a nevelt gyerek, teljesen másképp kell hozzáállni sok esetben. Nálunk most került be az átmeneti otthonba egy kislány, akiről az első este derült ki, hogy még életében nem látott zuhanyzót, és fogalma sem volt, hogy mit akarunk mi tőle, miért kellene neki lezuhanyozni minden este. És ezekre is fel kell készíteni a nevelőszülőt.

A másik nagyon fontos dolog, hogy megtanulják megvédeni magukat, mert nagyon sok támadás éri a nevelőszülőket. Általában az első reakciók a környezet részéről, hasonló kérdésekben fogalmazódnak meg, mint hogy: Normális vagy? Más gyereket akarod nevelni? Nem elég a tiéd? Nem elég, hogy kiröpült? Meg olyan is volt, hogy a szomszéd átszólt, hogy az én disznóim milyen büdösek, és mennyit kínlódom velük, te meg milyen sok pénzt kapsz a három nevelt gyerek után, mert ilyen is volt. És akkor ez még csak a szűkebb környezet. De aztán jön a gyerekjóléti, az iskola, az óvoda meg a többi, amikkel mind meg kell küzdeni a nevelőszülőnek. Mert nálunk olyan is van, hogy a gyermekjóléti kiemegy és megnézi, hogy a nevelőszülő gyermekének lyukas-e a zoknija vagy sem, visz-e szalámis kenyeret uzsonnára, és ha nem visz, feljeleníti, mert a nevelőszülő éhezheti a gyereket. Ilyen helyzetekre is megpróbáljuk felkészíteni őket, és úgy vélem, ez a legnehezebb része.”

EREDMÉNYEK SZÁMOKBAN

Magyarországon 2004-ben háromezren kaptak tanúsítványt a FIKSZ-képzésen⁵. A legóvatosabb becslés alapján is ez körülbelül 600 gyermeknek ad esélyt arra, hogy befogadó családban nevelkedhessen. A 29/2003. sz. ESZCSM Rendeletet követően az országban 25 képzőhely létesült és kötött együttműködési megállapodást a FIKSZ programgazdával, a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesülettel, további három pedig önálló programot akkreditáltatott. A program hazai alkalmazásának ideje (1998–2004) alatt a visszamenőleges képzésekkel gyakorlatilag minden érintett nevelőszülőt kiképeztek, a részletes értékeléshez szükséges összesítések jelenleg folynak a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézetben.

⁵ A FIKSZ-programgazdája ezúton is megköszöni mindazok munkáját, közreműködését és segítségét, akik nélkül ez a program nem valósulhatott volna meg Magyarországon, akik valamilyen módon hozzájárultak a helyettes szülői, nevelőszülői, örökbefogadói felkészítés egységes programjának kialakításához, finanszírozásához, megvalósításához és részt vettek a felkészítésben csoportvezetőként, csoporttagként, szupervizorként vagy megfigyelőként.

Köszönetet mondunk mindenekelőtt Robnak és Eileennek kitartó bizalmukért és segítségükért, Anna-Marie-nak, hogy részt vettek a felkészítésben és továbbra is segítségünkre lesznek. A program kidolgozásában, magyartításában és adaptálásában részt vállaló kollegáknak, akik fordították a nyers változatot, és tolmácként segítettek a képzést Etl Erzsébetnek, Pásztor Katinak és Kiss Györgynek. A szupervízori és a felkészítő anyag pszichológiai részeinek áttekintését Lovas Zsuzsa és Tóth Kata végezte.

Köszönettel tartozunk az első csoportvezetői csapat tagjainak, hogy vállalták a kísérletező és úttörő szerepet, és aktivitásukkal, saját tapasztalataikkal és együttműködésükkel hozzájárultak az első nehézségek leküzdéséhez.

A több éve működő szakmai programtanács tagjainak köszönjük a részvételt a tervezésben és programok kialakításában és a felkészítőn való megfigyelői részvételért.

Ezúton szeretnénk megköszönni a Szociális- és Családügyi Minisztérium támogatását, dr. Hazai Istvánné, Gáspár Károly, König Éva türelmét és segítségét, mert nélkülük nem jöhett volna létre az országos befogadó szülői felkészítő program.

A jó elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig...

■ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A MESÉBEN

„Volt egyszer egy ember, akit nagyon szerettek a falujában, mert mindig meséket mondott az embereknek. Minden reggel kiment a faluból. És amikor este hazatért, a falu valamennyi embere, akik egész napon át dolgoztak, köréje sereglettek és így szóltak: 'Mondd el hát, mit láttál?' Belefogott a mesébe és mondta: 'Láttam az erdőben egy faunt, amint apró szilfidek csoportjának táncot fűjt furulyáján.' 'Mondd tovább, mit láttál még' – bíztatták az emberek.

'Mikor a tenger partjára értem, láttam három szirént a habokon, amint zöld fűrtjeiket arany fésűvel fésülték (...).'

Az emberek nagyon szerették, mert olyan szép meséket tudott. Egy nap, mint minden reggel, kiment a faluból. De mikor a tengerpartra ért, íme három szirént látott, látott egy faunt, aki apró szilfidek csoportjának táncot fűjt furulyáján.

És mikor este hazatért falujába és az emberek, mint rendszeren, így szóltak hozzá: 'Mondd el hát, mit láttál?' - ezt felelte nekik: 'Nem láttam semmit.' (O. Wilde)

Vége van tehát a mesének? A XXI. században reánk sötétedik az ezerkettedik éjszaka? Ha ez valóban bekövetkezett, valóban pusztulásnak indult a mese fája, amely annyi évezreden át érlelte gyümölcsét, akkor nagy veszteség érte az emberiséget. Ha viszont a 'la poesia non muore' a mesére is igaz, akkor elkecseregésre semmi ok. Ennél nagyobb válságokat is átélünk már, s a mese mégis örök maradt. Hiszen szükségünk van rá, nekünk is, felnőtteknek, nemcsak a gyerekeknek. Mese híján ugyanis oda lesz a kultúra természetes alkotóereje, hiszen a mese által formált irodalom adhatja azt a horizontot a kultúrának, amelyben az elfelejtett múlt, a közös gyökerek az éltető vízhez juthatnak.

Miért kerül szóba a mese alkonya? Lehet, hogy csak arról van szó, hogy a mese műfaja alakult át? És a mesebefogadás akusa változott meg azáltal, hogy a XVIII. században száműzték a mesét a gyerekszobába?

Ez a folyamat mindenképpen azzal járt, hogy a mese, bár nem halt meg, tartalmilag torzulást szenvedett a gyermekirodalmat megteremtő didaktikus következtében. Az ősmese és a gyermekmese ugyanis lényegét tekintve nem azonos fogalom. Az ősmesét kiindulási pontként használó gyermekirodalom nemcsak átszerkeszti a mesét, hanem torzítja is azáltal, hogy tartalmi változtatásokat hajt végre. (Gondolok itt például a három kismalac esetére. Az eredeti mesében ugyanis csak a legidősebb malac marad életben, két testvérét megeszi a farkas. A mai gyerekek már azt a későbbi változatot ismerik, amelyben a két fiatalabb testvér is megmenekül. Erre a problémára később még visszatérek.)

A XX. és a XXI. századi mesékben, meseregényekben a mese és a valóság fikciós játéknak vagyunk tanúi (például Harry Potter esetében). „Talán éppen e játék élvezete, illetve a játék valóságosságának megkérdőjelezése – azaz a fikciós játék fikcionalitásának játékba hozása –, e kételkedést generáló mesevilágban való hit működésének szükségessége adhat magyarázatot a könyvek sikerére.”¹

A mai mesében már más világszemlélet uralkodik, és másféle alakfelfogás érvényesül. A mesei alaphelyzet mellett egyre több próbatétel szerepel, talán azért, mert tágul a téridő. Az ősi toposzok helyét modern elemek veszik át.

A legszembetűnőbb változás, hogy az ősmesében a csoda és a valóság nem két különböző dimenzió, hanem azok együtt vannak jelen; egymásba játszanak, egylényegűek. A modern mesében viszont a két szint kétnemű dolog, s az olvasó pontosan tudja, hogy mikor lépi át Tündérföld határát.

A nyelv is megváltozik, hiszen a modern mesét olyan sajátos nyelvi jelek jellemzik, amelyek az orális mesénél még elképzelhetetlenek voltak.

Az ősi mesét végtelen gazdagsága miatt sok szempontból lehet elemezni. A mese értelmezésének így többféle vetülete lehet; értelmezhető pszichológiai, mitológiai, néprajzi, irodalmi és etikai-jogi szempontból is.

A mesében az emberi létezés őstémái jelennek meg. A mese az emberi psziché általános jellemzőinek tükrözése, és a pszichológust főleg a mondatok mögött meghúzódó lélektani igazságok érdeklik.

A mese pszichológiai jelentőségével Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című könyvében foglalkozott. Bettelheim szerint a mese a szimbólumok nyelvén szól a befogadóhoz, s hat a tudattalanra, hiszen a mese nyelve is a tudattalan nyelve, a mese világa is a tudattalan világa. Olyan mágikus csodatér, ahol a „tárgyaknak, állatoknak tudatuk és lelkük van, bármi, még a halál is visszafordítható, sőt élő és élettelen között eleve sem éles a határ. Minden világos, egyértelmű, nincsenek árnyalatok, fokozatok, kétértelműségek.”²

Ha a mesét pszichológiai szempontból értelmezzük, akkor bele kell látnunk a „csudalátó” ember lelkébe: ősi összefüggések és hatalmak sejlenek fel benne.

Amikor a pszichológia felől közelítünk a meséhez, akkor ez nem azt jelenti, hogy természettudományilag értelmezzük a lel-

¹ Lovász Andrea: A meseregény kora. http://www.korunk.org/2002_10/lovasza.htm

² Fischer Eszter: A népmese és a gyermeki tudattalan. *Eső, negyedik évf./2. sz.* <http://www.vfmk.hu/vfek/Irodalom/fischer/fischer01.htm>

ki működést: az egyénbe zárt lélek vizsgálatáról van itt szó, spiritalista értelemben is.

Az ősi mesében a lélekvalóság még önmagával azonos, s ennek ornamentálisan egysíkú képe a mese, ahol az ósazonosság a minden dolog korlátlan mindenbe olvadását jelenti, a lélekvalóság pedig a léleknek a minden dolog feletti korlátlan uralmát. Korábban, még az Özönvíz és a Jégkorszak előtt, abban a bizonyos Aranykorban, az ósazonosság és a lélekvalóság még egybeesett.

Ma, a modern korban, a lélek elveszítette korábbi szerepét, és „bele van fogva az egyéni életbe, nem mindennek egybefolyó lélegzete többé³, hanem egyénbe zárt. Időnként mégis öntudatra ébred, s visszanyúl az ősi mese magjához, és annak történéseiben éli ki magát. A lélek úgy terjeszkedik az egyénben, hogy „a korlátolt valóság mellett alkot magának egy szimbolikusan meghódított világot: művészetet. Ezen a fokon nem próbálja már 'mágikusan' cselekedni önnön törvényét, de 'műfaj alakjában' vetíti azt ki magából. A műfajmese a lélekvalóság játékos álomterületekre való számúzótsága. Lelki fejlődésünk mai fokán műfajjá és játékká kellett lennie a mesének, hogy csudavilágot teremtsen, melyben mai, korlátlanságot nem érdemlő lelünkkel elérkezettnek, szabadnak ábrázolhassa a saját síkján. A valóság által nem korlátolt meselélek mai valóságunkat legfeljebb kifejezésül használja, minthogy minden, ami formát ölt, kénytelen a valóságon keresztül megnyilvánulni.”⁴

A mese világa tehát olyan színpad, ahol az „azonosság” és a „lélekvalóság” fogalmi kapnak főszerepet. A mese benne van az emberben, onnan ered, és az őskorra, arra a régen elfelejtett „Aranykor”-ra vezethető vissza, azokra az időkre, amikor az „Édenkert” még valóság volt. (A műfajmese szerzői is csak megtalálják a mesét, nem kitalálják.) A mese törvényei, szereplői, magukban hordozzák az „édeni lényeg-azonosság”-ot. Éppen ez kapcsolja össze a mese jelenségeit. Ez az őseredet a jelenben is érezteti hatását a mese által. Az olvasó (mesehallgató) minden porcikájában érzi azt a mágikus ígét, amit a mese sugároz. A mese elvarázsol, bűvöletbe ejt; a tiszta lélekvalóság tükröződik benne. Még itt és most, a XXI. század hajnalán is úgy érezzük, hogy a mese által, a mese segítségével megszabadulunk a valóság minden gátlásától.

Milyen bizonyítékokat hozhatunk fel amellett, hogy a mese világa, a mesében feldolgozott „tényállás” az ősidők valóságára vezethető vissza, és nem a képzelet világához tartozik?

Amikor a mese úgy kezdődik, hogy „Egyszer volt, hol nem volt, még az Óperenciás tengeren és az Üveghegyen is túl, ott, ahol a kurtafarkú kismalac túr, volt egyszer a világon (...)”, vajon mit jelent. Azt jelenti, hogy ami ez után következik, az nem valóság, hanem a képzelet szüleménye csupán?

Mint ahogyan már fentebb is említettem, az „Óperenciás tenger” nem kitaláció, hanem korszakjelző, az Özönvíz előtti állapotra utal. Ezt megelőzte az „Üveghegy” kora, ami egészen pontosan a Jégkorszakot jelenti. Az Özönvíz éppen azért követ-

kezett be, mert korábban Jégkorszak volt, s a lassú fölmelegedés következtében az „üveghegyek” elolvadtak. Ezen a múltbéli korszakon túl létezett az Aranykor, amikor a „kurtafarkú kismalac” még olyan jól érezte magát, hogy örömeiben csak a földet túrta.

Tehát a mese titokzatos bevezetője egy múltban létező valóság világra utal, arra az időre, amikor még minden az édenkerthez volt hasonló. Ez a világ, ha régen is volt, mégis létezett, és nem a képzelet szülte csupán. A mesében benne lévő világ „valójában egy olyan valóságos világ, ami teljes valóságos súlyával élni akar bennünk, és aminek szemeit csak úgy tudjuk felnyitni, láttatni, életre bírni, ha felfogjuk valóságos természetét, a különböző világekorszakokon átívelő mivoltát.”⁵

A mese a maga valóságában felmutatja mindazt, ami ősidők óta az emberi lélekben lakozik. Minden gondolata, minden mondata mögött az élet nagy kérdései, problémái húzódnak, igaz persze, hogy „csak” szimbolikus formában. Amikor a legtöbb mese tartalmilag úgy kezdődik, hogy a főhősnek el kell hagynia otthonát, útra kell kelnie, akkor ez azt jelenti, hogy a gyermeki kor véget ért, a fiú szakít gyermeki függőségével, leválik szüleiéről, és hosszú vándorútra indul. Kilép a külvilágba, a felnőtt világába. Ez az út szükséges ahhoz, hogy önmagára találjon. A felnőtté válás folyamata a mesében sem egyszerű. A főhősnek különféle veszedelmekkel kell megküzdenie, mielőtt célba ér. Legtöbbször a királyság elnyerésével a királylány kezét is megszerzi. Ezek is szimbólumok, és a felnőtté válást jelképezik. A királyság megszerzése ugyanis azt jelenti, hogy az érett kamasz képessé válik saját lelke birodalmában uralkodni. A házasság pedig a felnőtt párkapcsolat szimbólumaként jelenik meg a mesében. A már említett Három kismalac esetében azért kell a két kisebbiknek meghalnia, mert a legidősebb, a harmadik kismalac szimbolizálja az érett személyiséget, azt az embert, aki képes arra, hogy maradandót alkosson, hogy a házat kőből építse, s ezt a farkas már nem tudja romba dönteni. A három kismalac nem három különböző személyiség tehát, nem három önálló testvér, hanem egyetlen énnel a kiteljesedése. Ahhoz, hogy valaki felnőtt lehessen, túl kell lépnie saját gyermekkorán és kamaszkorán. Ezeket maga mögött hagyva juthat el az érett személyiséghez. Ezt szimbolizálja, ebből következik, hogy a két kisebb malacnak szükségszerűen meg kell halnia. Ha ezen a folyamaton változtatnak, akkor az eredeti mese torzított formában jelenik meg. A mesék jótékony hatásukat pedig csak akkor tudják elérni, ha a fabula üzenete csonkítás nélkül jut el az olvasóhoz, illetve a hallgatósághoz, vagyis ezekben az esetekben a gyermekekhez.

A kislány éretté válása az ún. állatvölgény típusú mesékben jelenik meg (pl. a Szépség és a Szörnyetegben). Az éretlen tizenéves a csúf állattól, a férfitől (értsd: a szexualitástól) még undorodik. Amikor a szörnyeteg daliás királyfivá „vedlik”, akkor ezzel a motívummal a mese azt juttatja kifejezésre, hogy a bakfis lány nővé vált, s számára a szexualitás már nem állatiasan ijesztő abúzus, hanem a szerelem átélése következtében maga a boldogság.

³ Lesznai Anna: Babonás észrevételek a mese és a tragédia lélektanához. I. Mesék. Nyugat, 19

⁴ uo.

⁵ Grandpierre Attila: A népmese igazságáról. IPM 2003/augusztus-szeptember, 84-85. o.

A mesék az emberi lélek mély konfliktusait érintik tehát, s nagyon gyakran előfordul, hogy ezek a nehézségek éppen a szülő-gyermek viszonyában állnak fenn. A Csipkerózsikán át a Hófehérkéig számos olyan emberi problémát érintenek ezek a mesék, mint például az anya és a kamaszodó lány kapcsolata, a féltékenység, a testvérekkel való rivalizálás, de nagyon sokszor az agresszív vágy kielétele is feladata lehet a mese hallgatásának. Éppen ezért nagyon gyakran éri az a vád a meséket, népmeséket, hogy kegyetlen és vad a történetük. S ezzel vagy azt érjük el, hogy a kisgyermek félni fog, vagy azt, hogy ő maga is agresszív válik. Akik így gondolkodnak, tévednek.

Kíméletből nem hagyhatjuk ki a gonosz legyőzését és pusztulását, illetve elpusztítását. Miért? A gyerek számára a gonosz pusztulása, a gonoszságnak mint olyannak a legyőzését jelenti. Bizonyos szempontból ez a csata a saját életében, a saját lelkében dül. „A mese azt tanítja, hogy kellő erőfeszítéssel le tudjuk győzni saját démonainkat, és személyiségünk integrálásával, jó hajlamaink segítségével elérhetjük céljainkat az életben. Ezt a jelképet zavarja meg, ha a gonosz megtestesülését különálló személyként fogjuk fel, és az iránta tanúsított megértésre, megbocsátásra akarjuk rávenni a gyereket. Ha a gonosz nem kapja meg méltó büntetését, és nem pusztul el, az a gyerek számára azt jelenti: a gonosz él, és bármikor újra támadhat.”⁶

A másik vád, ami a meséket éri, hogy szadisztikus elemeivel agresszivitást váltanak, válhatnak ki a gyerekekből. Azzal egyetértek, hogy a mese világa gyakran kegyetlen. Ez a kegyetlenség is belülről fakad, nem idegen a gyermeki lélektől. A vad-ság a lélek mélyén lakik, és éppen a mese az, ami ezt tudatosítja, de egyben levezeti.

A II. világháború után nagyon sokáig betiltották Európában a Grimm-meséket, mert azt gondolták, hogy a koncentrációs táborok kegyetlenkedései a kiskorban meghatározó élményként átélte mesei világra vezethetők vissza. Az eddig leírtakból is egyértelműen kiderül, hogy milyen messze jártak az akkori mese-elemzők a valóságtól.

A mesékben megjelenő gonosz legyőzésének az eddigiektől eltérően viszont van másik olvasata is. A mesében megjelenő igazság és igazságosság sokszor eltér a hétköznapi modern világtól. Lucanus A jószág könyvében írja, hogy a mese igazsága egészen más, mint a valóságé. Abban talán hasonló, hogy mind a két világban üldözik a „gonoszt”, azt a „lényt”, aki megzavarja a harmóniát. A legtöbb mesében a jó elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig a megérdemelt büntetését. A gonosz legyőzése általában annak megsemmisítésével is együtt jár. Az igazi világban viszont a büntetés Platón szerint a megzavart harmónia helyreállítására szolgál, és így az állami célok megvalósításának fontos eszköze. Arisztotelész tovább „bonyolítja” a büntetés problémáját, amikor azt az erkölcs oldaláról közelíti. Véleménye szerint a büntetés egyfelől a polgárokat neveli, másfelől viszont fontos követelményt jelent az igazságosság elve, s ez szorosan kapcsolódik az arányosság kritériumához is. Osztó igazságosságnak is nevezhetjük, hiszen azt hirdeti, hogy az egyenlőket egyenlően,

az egyenlőtleneket pedig arányosan egyenlőtlenül kell megbüntetnünk.

Arisztotelész elve a modern büntetési rendszerekben is felfedezhető. Például, ha két különböző korú és előéletű, más-más körülmények között élő személy ugyanazt a bűncselekményt követi el, akkor az osztó igazságosságnak megfelelően, mivel ők egyenlőtleneknek tekintendők, arányosan egyenlőtlen büntetést kapnak. Így fordulhat elő, hogy a tártstettesek egyikét szabadságvesztésre, a másikat viszont pénzbüntetésre ítélik. A meseben ugyanez igazságtalannak tűnne.

További különbséget jelent, hogy a mesében „megbüntetett” gonosz lényt garanciális szabályok nem védik, ami nélkül viszont ma elképzelhetetlen lenne a modern büntetőeljárás. Az „in dubio pro reo” (a kétségeket a terhelt terhére értékelni nem lehet) szabályának érvényesülése a tündérmesét nevetségessé tenné, s a mese nem tölthetné be sajátos szerepét.

A rossz megsemmisítése is másképpen alakul a két világban. A mesében mindennek megvan a maga helye és szerepe. A gonosz elpusztítása fontos elem, mint korábban láttuk, a mai európai jóléti államokban ugyanakkor az emberi élet elvétele megengedhetetlen. Nemzetközi egyezmények⁷ és maga az Alkotmány is tiltja a halálbüntetés megengedhetőségét. Mindez a jog és nem az emberi fejek világa. A legtöbb államban ugyanis, ha népszavazásra bocsátanák ezt a kérdést, akkor visszaállítanák a halálbüntetést. Még mindig él az emberekben az a meggyőződés, miszerint a gonoszt el kell pusztítani. Csakhogy az, hogy ki tekinthető gonosznak, ma már nem olyan egyértelmű, mint korábban, az Aranykorban volt. Szociológiai felmérések igazolják, hogy a szavazók többsége nemcsak a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőit küldené hóhérekre, hanem másokat is, olyan bűncselekmények miatt, amelyek büntetési tételei között korábban sem szerepelt a halálbüntetés.

Vajon miért nem engedheti meg magának egyetlen állam sem, hogy a büntetési nemek között szabályozza a halálbüntetést? A már említett nemzetközi dokumentumok aláírása miatt diszkvalifikálná önmagát az állam, ha ezt a büntetést legalizálna.

Az Alkotmánybíróság szerint a halálbüntetés szükségessége ma nem igazolt, ezért annak a törvényhozó hatalmi döntésén alapuló fenntartása önkényes. A külön- és a párhuzamos véleményekből kiderül, hogy az Alkotmánybíróság tagjai közt sem volt teljesen egységes a halálbüntetés megítélése. (Talán azért, mert korábban másképpen hatottak rájuk a mesék.)

Voltak olyanok, akik szerint nem azért kell eltörölni a halálbüntetést, mert nemzetközi egyezmények tiltják, és nem is azért, mert ennek kiszabása alapjogot sért, hanem azért, mert az ember élete, létezése független a jog világtól: transzcendens, azaz hozzáférhetetlen. Az emberi élet nem az ember alapvető joga az élethez, hanem ez lényegében a jog forrása, s mint ilyen,

⁷ Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én aláírt Egyezmény 2. cikkének (1) bekezdése még elismerte a halálbüntetés jogszerűségét, az 1983. április 28-án elfogadott 6. Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikke viszont úgy rendelkezik, hogy a halálbüntetést el kell törölni. (Nálunk az 1993. évi XXXI. tv. hirdette ki, a halálbüntetést viszont már korábban, a 23/1990. (X. 31.) AB. Határozat eltörölte.) Az Európa Parlament által 1989. április 12-én elfogadott, Az alapjogokról és alapvető szabadságjogokról szóló nyilatkozat 22. §-a is kimondja a halálbüntetés tilalmát.

⁶ Fischer i.m.

jogon kívüli értéknek számít. Sérthetetlen, hozzáférhetetlen. Ennek a védelméről kell a jognak gondoskodnia.⁸

Az alkotmányos jogállam nem rendelkezik a korlátlan hatalom jogával. Ezért kell lemondania a halálbüntetésről mint a korlátlan hatalomból folyó büntetési jogosítványról. „A halálbüntetés kiiktatása büntetési rendszerünkben azzal a következménnyel jár, hogy a halálbüntetés helyébe lépő legsúlyosabb büntetés lesz ezentúl a viszonyítási mérce. Az állam büntető hatalmának nincs joga életet elvenni. Alkotmányos jogállam nem akasztat! De joga van az alkotmányos jogállamnak a jogépségi büntetésre, a megtorló, arányos büntetésre.”⁹

Volt olyan bíró, aki szerint többről van itt szó, mint az emberi életet politikai céljaira gátlástalanul feláldozó rendszerrel való szimbolikus szembefordulásról. Az Alkotmánybíróság az alkotmány egészéből kiindulva sajátos értelmezést dolgoz ki az élethez való joggal kapcsolatban, ezért döntése tudatosan szubjektív, de történelmileg kötött, még abban az esetben is, amikor abszolút értékeket deklarál. Mindig a saját korának szóló értelmet fed fel, ezért a halálbüntetés (és az abortusz) kérdésében nem tehet örök érvényű kijelentéseket.¹⁰

A halálbüntetés eltörlése indokainak számos jogi olvasata van tehát. A mesében elforduló igazságszolgáltatással szem-

ben talán a legfontosabb ellenérv, hogy a valóságban a halálbüntetés alkalmazása visszafordíthatatlan, míg a mesében minden megtörténhet. Gondoljunk csak a már említett Harry Potterre, ezen belül is a különleges lény (Rigócsőr) kivégzésére. Bár a regény nem a tiszta mese világát idézi, mert mint említettem, itt két dimenzió (mese és valóság) szerepel, mégis egy ún. időgép segítségével minden visszafordítható, és a lefejezett állat visszanyeri életét. Az életben ez másképpen van. Az Egyesült Államokban, bár 1972-ben eltörlték a halálbüntetést, négy évvel később mégis visszaállították. Az 1976 óta végrehajtott több tucat kivégzéssel kapcsolatban kiderült, hogy minden hetedik esetben nem a terhelt követte el a bűncselekményt.

Fontos szempont lehet továbbá, hogy a mesében a gonosz elpusztítása általában nem a legalizált hatalom döntésének az eredménye, hanem a pozitív hős cselekedete által történik, aki viszont a legtöbbször jogos védelmi helyzetben cselekszik. A jóléti állam, bár lemond a halálbüntetésről, a jogos védelmi helyzetben cselekvőnél viszont megengedi, hogy az élete ellen irányuló bűncselekmény esetében megölje támadóját. Hogyan adhat át az állam olyan jogot a polgárnak, amivel ő maga nem rendelkezik? E kérdéskör átgondolásában szintén segítségünkre lehetnek az irodalmi művek, viszont ez csak önálló tanulmányban lehetséges.

Kiss Anna

⁸ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye.

⁹ Uo., Szabó András párhuzamos véleménye.

¹⁰ Uo., Sajó László párhuzamos véleménye.

Másfél tucat megszállott szakember összefogása közel 9000 gyermekért

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet mindazon gyermekek érdekeinek maradéktalan teljesülését szem előtt tartva, akik nevelőszülőnél részesülnek átmenetileg vagy tartósan gondoskodásban – nevelésben, valamint a nevelőszülő –, aki a gondjaira bízott kiskorú egészséges személyiségfejlődését biztosítja – munkájának segítése, eredményességének fokozása, továbbá a szakemberek támogatása érdekében szakmai-módszertani munkacsoportot szervezett.

Az Intézet a csoport kis létszáma ellenére arra törekedett, hogy az ellátást nyújtó állami és civil szervezetek mellett a fenntartói és az ellenőrzési feladatokat gyakorlók is – a kapcsolódó szakterületek képviselőivel együtt – legyenek jelen a módszertani munkában.

A munkacsoport működésével a nevelőszülői tevékeny-

ség szakmai színvonalának emelését, valamint az NCSSZI szakterületi, szakmai és módszertani munkájának segítségét kívánja szolgálni. Mindazon kérdéseket, problémákat, amelyeket feldolgoz és megvitát, valamint véleményét és javaslatát stb., az NCSSZI mellett meg kívánja osztani az adott felvetésben szereplő szervekkel és szervezetekkel.

TERVEZETT TÉMÁINK:

- Propaganda és reklám tevékenység a nevelőszülői ellátás társadalmi elfogadottságának javítása érdekében (A témát vitára előkészítő team vezetője: dr. Magyar Gyöngyvér, SOS Gyermekfalu Egyesülete, Budapest, Felsőörményi u. 53.)
- Érdekképviselő – jogi képviselő (A nevelt és nevelőszülő képviselőtársaság témáját vitára előkészítő team vezetője: dr. Nyitrai Zsuzsanna B-A-Z Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatala, Miskolc, Városház tér 1.)
- Szakmai alkalmasság és fejlesztésének lehetőségei, módszerei (A vitát előkészítő team vezetője: Prokai Judit, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Képzési Központja, Salgótarján, Kossuth út 8.)
- A speciális és különleges szükségletű gyermekek gondozása – nevelése (Pálhalminé Jeszenszky Mária vezeti a vitát előkészítő team munkáját. Munkahelye: Fővárosi Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat, Budapest, Alföldi u. 9-13.)
- Nevelőszülői házak (A vitát előkészítő team vezetője: Martonné Garányi Györgyi, Zala Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatala, Zalaegerszeg, Kosztolányi D. tér 6.)
- A nevelőszülői hálózat működésének módszertana (A témát vitára előkészítő team vezetője: Gazdagné Bozsó Ilona, Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet, Szolnok, Gyermekváros út 1.)

A munkacsoport közreműködésével szervezte az Intézet Gyermekvédelmi Főosztálya az idei évben megvalósuló „A nevelőszülői ellátás időszzerű kérdései” c. szakmai műhelyt, amely a várakozásainkat felülmúló érdeklődés mellett kezdte meg működését. Ezt látva és tapasztalva megerősödött és igazolva látszik a munkacsoport azon célkitűzése, hogy hasonló műhely munka folyjék – az érintettek számára elérhetőbb helyszínen – regionális szinteken is. Főosztályunk ezt, s minden hasonló, a szubszidiaritás elvének megfelelő elképzelést támogat.

A szakmai – módszertani munkacsoport ez évi első ülésén foglalkozott a regionális műhelymunka kérdésével, amelyet vitára a Bozáné Novák Ibolya (Heves Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat, Eger, Dobó tér 6/A.) vezette kiscsoport készített elő, s kísér figyelemmel. Publikációra előkészíti, összegzi a tapasztalatokat. Munkacsoportunk miután megvitatta a „Regionális szakmai műhelyek” címen jegyzett témakört – elfogadva az alulról jövő kezdeményezés szükségességét –, úgy foglalt állást, hogy sikeresen az első műhelyek megszervezése csak az e téren tapasztalattal rendelkező szakemberek, intézmények segítségével valósíthatók meg. Később ezt a munkát egyesületek, egyesületi szövetségek stb., is végezhetnék.

Főosztályunk is úgy ítéli meg, hogy bevonva a helyben

érintett civil szervezeteket is, hatékony összefogással jelenleg a szakszolgálatok képesek a fenti fórumok megszervezésére.

Gyermekvédelmi főosztályunk és a munkacsoport vállalja a régiók szakmai támogatását, a kezdeményezések megvalósulásában az aktív közreműködést. Javasoljuk és kezdeményezzük, hogy régióként összefogva a szakszolgálatok, a működési területeiken élő kollégáik részére szervezzék meg szakmai műhelyeiket.

A nevelőszülői ellátás fejlődése érdekében működő munkacsoportunk várja az érintett szakemberek észrevételeit, javaslatait, de szívesen fogadjuk mások – munkájuk alapján akár a gyermekvédelemhez nem is kapcsolódó személyek – gondolatait, megjegyzéseit is.

Elérhetőségünk: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Főosztály Nevelőszülői Ellátás Szakmai – Módszertani Munkacsoport, Budapest, Tüzér u. 33-35., telefon: 452-9072, fax: 465-5001, e-mail: istvan.kadas@ncsszi.hu

Kadas István
NCSSZI
szakterületi referens

NYILATKOZAT

Együttérzésünket fejezzük ki hajléktalan embertársainkkal.

A hajléktalanság mai magyarországi mértéke erkölcsi, szociális és emberi jogi szempontból is felháborító.

Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy hajléktalan embertársaink a kellő szolidaritás hiányában megaláztatásban, kirekesztettségben, félelemben, a változtatás valós lehetősége nélkül kell élniük, kiszolgáltatva a természeti erőknél és esetenként a rendőri és állampolgári erőszaknak.

A jelenlegi helyzetért a rendszerváltás utáni összes kormány felelős. Elismerjük a jelenlegi kormány hajléktalansággal kapcsolatos intézkedéseit, azonban ezek az intézkedések, valamint a megvalósításukra szánt költségvetési összegek nem arányosak a probléma nagyságával, annak valódi kezelésére alkalmatlanok.

Az Alkotmánybíróság 42/2000-es határozata értelmében az államnak kötelessége hajléktalanság esetén az emberi életet közvetlenül fenyegető veszélyhelyzet elhárításához szállásról gondoskodnia. Meggyőződésünk szerint a XXI. század Európájában az államnak ennél több kötelezettséget kell vállalnia állampolgárai lakhatásával kapcsolatban, de a Magyar Köztársaság jelenleg még ezt sem teljesíti maradéktalanul: kevés megfelelő szállást tart fenn. Ezek túlnyomó többsége alkalmatlan családok és párok befogadására, jelentős részükben olyan rossz körülmények uralkodnak, hogy sokan inkább az utcán maradnak.

A Magyar Köztársaság az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában elismerte minden ember megfelelő életszínvonalhoz való jogát, ideértve a táplálkozást, ruházkodást és lakást. Vállalta, hogy a rendelkezésére álló valamennyi erőforrás igénybevételevel fokozatosan megvalósítja ennek a jognak teljes gyakorlását.

Az állam kötelessége tehát, hogy mindent megtegyen annak érdekében, hogy valamennyi állampolgárának valós lehetősége legyen egy szerény, de biztonságot és nyugalmat adó otthonhoz jutnia, mely lehetővé teszi társas kapcsolatok fenntartását, a tisztálkodást, a munkavállalást és a pihenést. Jelenleg ennek az eszménynek a megvalósulásához elsősorban nem pénz, hanem a politikai szándék hiányzik.

A szolidaritás elvét és minden emberi lény méltóságához való elidegeníthetetlen jogát szem előtt tartva felszólítjuk a kormányt és az Országgyűlést, hogy az említett jogi kötelezettségekkel és az Európai Unió közös céljaként megfogalmazott társadalmi kirekesztés elleni küzdelemmel összhangban segítse elő átfogó programokkal a hajléktalan emberek társadalomba való visszailleszkedését! Haladéktalanul hozzon megfelelő intézkedéseket a hajléktalanság megelőzése és csökkentése érdekében!

Budapest, 2005. március 22.

Balogh László technikus, Bassa Zoltán közgazdász, Benyik Máttyás közgazdász, Bodor Pál író, Böröcz József szociológus, Breitner Péter szociális munkás, Bruszt László szociológus, Czeglédi Zoltán szociális munkás, Csapody Tamás jogász-szociológus, Csillag Gábor kultúranthropológus, Dudás Krisztián szociális munkás, Esterházy Péter író, Farkas Péter közgazdász, Fazekas Mária szociális munkás, Felkai Béla szociális asszisztens, Ferge Zsuzsa szociológus, Fialla Mariann szociális munkás, Fleck Zoltán jogszociológus, Fodor Márk jogvédő, G. István László költő, Gerencsér Balázs szociológus-közgazdász, Goldmann Márta főiskolai tanár, Gulybán Tamás szociális munkás, Gurály Zoltán szociológus, Halmi Dezső szociális munkás, Hankiss Elemér szociológus, Havas Gábor szociológus, Hárs Ágnes közgazdász, Herczog Mária szociológus, Horváth Aladár jogvédő, Horváth Gábor szociális munkás, Horváth Gergő szociológus, Horváth Sándor szociális munkás, Iványi Gábor lelkész, Jamrik Ágnes pénzügyi asszisztens, Jávor Benedek adjunktus, Jávor István szociológus, Jójárt Eszter egyetemi hallgató, Juhász Géza jogvédő, Juhászné Tancos Rita technikus, Kappel Hedvig szociális munkás, Kardos Gábor jogász, Kártyás Irén szociális munkás, Kepe Róbert szociális munkás, Kék Ibolya könyvelő, Konok Péter történész, Konrad György író, Kovács Ivetta szociális munkás, Kőszeg Ferenc jogvédő, Krasznahorkai László író, Krausz Tamás történész, Kukorelly Endre író, Lakatos Alinka szociális munkás, Lévay Csaba szociális munkás, Ligeti György szociológus, Melegh Attila szociológus, Miletics Marcell szociális munkás, Radnóti Sándor esztétika-professzor, Répási Viktória szociális munkás, Schiffer András jogász, Simon Viola szociális munkás, Szalai Erzsébet szociológus, Szekeres József szociális munkás, Szikinger István alkotmányjogász, Szilágyi Ákos író, Szucsics Andrea Zsuzsanna szociális munkás, Tamás Gáspár Miklós filozófus, Tóth Zelma szociális munkás, Vajda Mihály filozófus, Venczel Júlia szociális munkás, Vida István politológus, Vincze Ágnes szociális munkás, Vörös T. Károly újságíró, Zágoni Miklós fizikus, az Egészségügyi és Szociális Ágazatban Dolgozók Demokratikus Szakszervezete, a Pedagógusok Szakszervezete nevében Varga László elnök és Árok Antal alelnök, a Vasas Szakszervezeti Szövetség nevében Balogh Béla elnök, a Vasutasok Szakszervezete, valamint AzUtcaEmbere – hajléktalan embereket segítő hálózat. (a nyilatkozathoz a szolidaritasmail.com-on lehet csatlakozni – az újonnan csatlakoztak névsorát a www.azutcaembere.net-en tesszük közzé)

NŐK ÉS FÉRFIAK A SEGÍTŐ SZAKMÁKBAN: KÉSZSÉGFEJLESZTŐ TRÉNING

A Mágnes Alapítvány az Érett Személyiségért három napos (30 órás) intenzív továbbképzési programot indít a fenti címmel.

A tréning témái: a nemek közti hasonlóságok és különbségek; női és férfi szerepek; nők és férfiak együttműködése a munkahelyen.

Ez egy akkreditált program a személyes gondoskodást végző személyek részére, akik 35 továbbképzési pontot kapnak elvégzése esetén. Természetesen bármely más területről is szívesen látunk jelentkezőket, olyanokat is, akiknek nincs szándékukban továbbképzési pontokat szerezni.

Ebben az évben egy tréninget tartunk Budapesten: 2005. június 20-22. között.

A tréning programjának kidolgozói és a csoport vezetői: dr. Aczél Katalin és dr. Rudas János

Ha komolyan érdekli a részvétel, akkor minden kötelezettség nélkül jelezze ezt az 1-206-0829 vagy az 1-212-6795 telefonon/tünetrögzítőn/faxon, illetve az aczel.katalin@posta.net vagy a rudasj@freestart.hu e-mailen. Ez esetben írásos tájékoztatót és jelentkezési lapot küldünk az ön címére.

Szemtől szembe

A „Szemtől szembe konfliktuskezelő és megoldáskereső program” alternatív eljárás a bajban lévő gyermekek és fiatalok problémás eseteinek, vagy fiatalok bünelkövetők ügyeinek, szülei és érintett tágabb környezetük bevonásával történő megbeszélésére és a döntéshozásra, jóvátételre.

A program kulcsfogalma a *helyreállítás*. Nem terápiás módszer és nem elnéző a vétségekkel, kihágásokkal, bűncselekményekkel szemben: helyteleníti a nem megfelelő viselkedést és cselekedeteket, de támogatja és értékeli a tett elkövetőjének belső értékeit.

A *jóvátételi szemléletű* megbeszéléseken a *facilitátor* együtt dolgozik a vétkesekkel, elkövetőkkel, szabályszegőkkel, közvetlenül bevonva

őket a megoldáskereső folyamatába, melyben szerepet kapnak az áldozatok, károsultak, család, barátok, a közösség is és mindenki, akire az elkövető viselkedése valahogyan hatással volt.

A képzés keretében a résztvevők elsajátítják az ehhez szükséges módszereket, technikákat és képzett facilitátorként alkalmazhatják tudásukat munkájuk során.

A 30 órás tréning – mely háromszor hat óra képzésből és kétszer hat óra szupervízióból áll – részvételi díja 35 000 Ft. A képzés végén a résztvevők tanúsítványt szereznek, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 25 pontot igazolunk vissza. (akkreditációs szám: S-05-030/2004)

Jelentkezni folyamatosan lehet a Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület telefonszámán, faxon illetve e-mail címén. Csoportokat 15 főtől indítunk. Vidéki helyszínre is utazunk.

További információ és jelentkezés: Holló Zsuzsa, 061-2253525

Aktuálisan induló képzési időpontok és helyszínek:

Budapest 2005. június 1-3.
2005. augusztus 3-5.
Kecskemét 2005. május 26-28.

PÁLYÁZAT

Janusz Korczak személyében a világ a modern, tudományos alapokra épített pedagógia klasszikusát, a gyermeki jogok és az emberi méltóság kiemelkedő példaadóját tiszteli. A náci-fasiszmus legyőzésének, a II. világháború befejeztének 60. évfordulójára emlékező Európában különös jelentősége van a varsói „Öreg doktor” örökségének.

A Magyar Pedagógiai Társaság Janusz Korczak Munkacsoportja pályázatot hirdet főiskolai hallgatók, egyetemi hallgatók, ifjúsági vezetők, pedagógusok és gyermekvédelmi szakemberek részére.

A pályázat témái:

1. A Korczak-i pedagógia korszerűsége
2. A demokratikus iskolai élet megszervezése a Korczak-i elvek alapján
3. Gyermekotthonok és a Korczak-i elvek
4. Az orvostudomány, a pszichológia és a pedagógia interdiszciplináris alkalmazása a nevelőmunkában

A megadott témákban esszék, esettanulmányokat várunk.

Beadási határidő: 2005. szeptember 1.

Cím: Magyar Pedagógiai Társaság Korczak Munkacsoport
1388 Budapest, Pf. 84.

Eredményhirdetés: 2005. szeptember 30.

A pályázat eredményeit a pedagógiai szakajtóban nyilvánosságra hozzuk.

A díjak megállapítására két kategóriában kerül sor. Külön értékeljük a pályára készülő fiatalok elkötelezett tájékozódását a Korczak-i életmű iránt, s külön a valóságos gyakorlati tapasztalatokról szóló munkákat. Pályadíjakat a Korczak-i életmű magyarországi elterjedésében érdekelt szervezetek, intézmények ajánlanak fel. A pályázat nyerteseinek munkái megjelennek a Magyar Pedagógiai Társaság kiadványaiban, periodikaiban.

Budapest, 2005. március 27.

MPT Janusz Korczak Munkacsoport